

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Anabilim Dalı

**PANSİYONDA VE AİLESİ YANINDA KALAN LİSELİ
ÖĞRENCİLERİN UMUT, DİNDARLIK VE AKADEMİK BAŞARI
DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Emine ÇİĞDEM

Sivas

Ocak 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Anabilim Dalı

**PANSİYONDA VE AİLESİ YANINDA KALAN LİSELİ
ÖĞRENCİLERİN UMUT, DİNDARLIK VE AKADEMİK BAŞARI
DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Emine ÇİĞDEM

Tez Danışmanı:

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ACAR ÇINAR

Sivas

Ocak 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Başlığı :Pansiyonda ve Ailesi Yanında Kalan Liseli Öğrencilerin Umut,
Dindarlık ve Akademik Başarı Durumlarının Karşılaştırılması
Savunma Tarihi : 30. 12. 2019
Danışmanı :Dr. Öğr. Üyesi Hatice ACAR ÇINAR
Unvanı - Adı Soyadı
Jüri Başkanı :Doç. Dr. Hasan COŞKUN
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hatice ACAR ÇINAR
Üye :Dr. Öğr. Üyesi Fatma KURTTEKİN

İmza

Oy Birliği X
Oy Çokluğu

Emine ÇİĞDEM tarafından hazırlanan, Pansiyonda ve Ailesi Yanında Kalan Liseli Öğrencilerin Umut, Dindarlık ve Akademik Başarı Durumlarının Karşılaştırılması başlıklı tez, kabul edilmiştir. /..... /.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

30.01/2020
Emine ÇİĞDEM

ÖNSÖZ

Umut, insanın doğuştan getirdiği ve çeşitli yönleriyle hayat boyu ona eşlik eden bir duygudur. Kişiyi, olumsuz durumlar karşısında mücadele etmesi, kendini keşfetmesi ve daima ilerlemesi adına motive eden gizli bir güçtür. İnsanın gelişme göstermesi ve hayata aktif katılması bakımından son derece önemli olan umudun ortaya çıkması ve gelişerek devam etmesi için güçlü bir kaynaktan beslenmesi gerekir. Bu açıdan, dinin bünyesinde var olan birçok unsur, umudun doğmasında ve gelişmesinde son derece etkili psikolojik faktörler içermektedir. Gözlemlerimizden hareketle dinden beslenen sağlam bir umuda en çok ihtiyacı olan grup ergenlik dönemindeki gençler olabileceğini düşünülmüştür. Birçok problemle baş etmeye çalışırken, diğer yandan da kişiliğin oluşturma çabası içerisinde olan gençler üzerinde din ve umut kavramlarını incelenmek istenmiştir. Bu nedenle pansiyonda ve ailesi yanında kalan ergenlerin, umut, dindarlık ve akademik başarılarını karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu süreçte çalışmaya birçok kişinin katkısı olmuştur.

Tez yazma sürecinde, bilgisi ve tecrübesi ile bana her aşamada sabırla yol gösteren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hatice ACAR ÇINAR hocama, ders dönemi boyunca bizden ilgi ve emeğini esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sema YILMAZ'a, jüri üyelerim Dr. Öğr. Üyesi Fatma KURTTEKİN ve Doç. Dr. Hasan COŞKUN hocalarıma teşekkür ediyorum.

Yüksek Lisans eğitimi boyunca maddi ve manevi konularda benden desteğini esirgemeyen sevgili anne ve babama, anketleri uygulamamda bana yardımcı olan değerli öğrenmen arkadaşlarıma ve anketleri içten ve samimi bir şekilde cevaplayan sevgili öğrencilere çok teşekkür ediyorum.

Emine ÇİĞDEM

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	vii
TABLO LİSTESİ	ix
ÖZET	xv
ABSTRACT	xvi
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Problemleri	5
1.2.1. Ana Problem.....	5
1.2.2. Alt Problemler	6
1.3. Araştırmanın Hipotezleri	8
1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	9
1.5. Sayıtlar	11
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
KURAMSAL ÇERÇEVE	13
1.1. Umut.....	13
1.1.1. Umut- Umutsuzluk	16
1.1.2. Snyder'in Umut Teorisi.....	19
1.1.3. Umudun Gelişimi	22
1.1.4. İnsan psikolojisi ve Umut.....	25
1.2. Din ve Dindarlık.....	29
1.2.1. Dindarlık Tipolojileri	34
1.2.2. Dindarlığın Boyutları	36
1.2.3. Dindarlık Boyutlarının İlişkiseliliği	40
1.2.4. Din, Dindarlık ve Umut.....	41
1.2.4.1. Anlam ve Amaç Arayışı Bağlamında Din ve Umut.....	43
1.2.4.2. Tanrı Tasavvuru Bağlamında Din ve Umut	46
1.2.4.3. İbadet, Dua ve Tövbe Bağlamında Din ve Umut	47
1.2.4.4. Sabır Bağlamında Din ve Umut	49

1.2.4.5. Ahiret İnancı Bağlamında Din ve Umut.....	50
1.3. Ergen.....	51
1.3.1. Ergenlik Kavramı	51
1.3.2. Ergenliğin Gelişim Evreleri.....	53
a- İlk Ergenlik.....	53
b- Orta Ergenlik.....	54
c- Son Ergenlik.....	55
1.3.3. Ergenlik ve Gelişim Alanları.....	56
a. Fiziksel Gelişim ve Cinsel Gelişim	56
b. Zihinsel Gelişim	57
c. Duygusal Gelişim	58
d. Sosyal Gelişim.....	59
e. Ahlaki Gelişim.....	60
f. Kişilik Gelişimi	62
1.3.4. Ergenlikte Dini Gelişim.....	63
1.3.4.1. Dini Şuurun Uyanması	64
1.3.4.2. Dini Bunalım ve Şüpheler	65
1.3.4.3. Dini Tutumların Belirginleşmesi.....	67
1.3.5. Ergenlik Dönemi Sorunları	68
1.3.6. Ergenlik Dönemi, Umut ve Din	73
İKİNCİ BÖLÜM	82
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	82
2.1. Yöntem	82
2.1.1. Araştırmanın Modeli	82
2.1.2. Evren ve Örneklem.....	82
2.1.3. Veri Toplama Araçları.....	83
2.1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	86
BULGULAR VE YORUM	86
3.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri ile İlgili Bulgular	86
3.2. Umut ve Alt Boyutları ile İlgili Bulgular	92
3.3. Dini Tutum ve Alt Boyutları ile İlgili Bulgular.....	103

3.4. Akademik Başarı ile İlgili Bulgular	115
3.5. Dini Tutum, Umut ve Akademik Başarı İlişkisi İle İlgili Bulgular.....	132
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	135
TARTIŞMA	135
4.1. Umut Ölçeği ve Alt Boyutları İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	135
4.1.1. Umut ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	135
4.1.2. Umut ve Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	136
4.1.3. Umut ve Okul Türü Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	137
4.1.4. Umut ve Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	138
4.1.5. Umut ve Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	139
4.1.6. Umut ve Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	140
4.1.7. Umut ve Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	141
4.1.8. Umut ve Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	142
4.1.9. Umut ve Annenin Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	143
4.1.10. Umut ve Babanın Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	143
4.1.11. Umut ve Kalınan Yer Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	144
4.1.12. Umut ve Pansiyonda Kalınan Süre Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	144
4.1.13. Umut ve Tövbe ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	145

4.1.14. Umut ve Namaz ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	145
4.1.15. Umut ve Dua ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	146
4.1.16. Umut ve Oruç ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	147
4.2. Dini Tutum Ölçeği ve Dini Tutum Ölçeğinin Alt Boyutları İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	147
4.2.1. Dindarlık ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	147
4.2.2. Dindarlık ve Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	149
4.2.3. Dindarlık ve Okul Türü Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	150
4.2.4. Dindarlık ve Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	151
4.2.5. Dindarlık ve Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	151
4.2.6. Dindarlık ve Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	152
4.2.7. Dindarlık ve Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	153
4.2.8. Dindarlık ve Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	155
4.2.9. Dindarlık ve Annenin Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	156
4.2.10. Dindarlık ve Babanın Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	156
4.2.11. Dindarlık ve Kalınan Yer Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	157
4.2.12. Dindarlık ve Pansiyonda Kalınan Süre Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	157

4.3. Akademik Başarı ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	158
4.3.1. Akademik Başarı ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	158
4.3.2. Akademik Başarı ve Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	158
4.3.3. Okul Türü ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	159
4.3.4. Akademik Başarı ve Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	160
4.3.5. Akademik Başarı ve Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	160
4.3.6. Akademik Başarı ve Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	161
4.3.7. Akademik Başarı ve Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	161
4.3.8. Akademik Başarı ve Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	162
4.3.9. Akademik Başarı ve Annenin Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	162
4.3.10. Akademik Başarı ve Babanın Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	162
4.3.11. Akademik Başarı ve Kalınan Yer Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	163
4.3.12. Akademik Başarı ve Pansiyonda Kalınan Süre Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	163
4.3.13. Akademik Başarı ve Tövbe ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	164
4.3.14. Akademik Başarı ve Namaz ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	164
4.3.15. Akademik Başarı ve Dua İle İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	165

4.3.16. Akademik Başarı ve Oruç İle İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	165
4.4. Dini Tutum, Umut ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	166
4.4.1. Dini Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Umut Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	166
4.4.2. Dini Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	168
4.4.3. Umut Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi	169
SONUÇ	172
KAYNAKÇA	177
ÖZ GEÇMİŞ	193

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
Ark.	: Arkadaşları
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
F	: Varyans Analizi, F- testi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
n	: Denek Katılımcı Sayısı
p	: Anlamlılık Düzeyi
r	: Korelasyon kat sayısı
s.	: Sayfa
ss.	: Standart sapma
Sad.	: Sadeleştiren
Sd.	: Serbestlik Derecesi
T	: t-Testi
vb.	: Ve Benzeri
vs.	: Vesaire

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı	86
Tablo 2: Örneklemin Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı	86
Tablo 3: Örneklemin Okul Türüne Göre Dağılımı.....	86
Tablo 4: Örneklemin Anne-Babasının Sağ Olmasına Göre Dağılımı.....	87
Tablo 5: Örneklemin Birlikte Yaşadıkları İnsan Sayısına Göre Dağılımı	87
Tablo 6: Örneklemin Gelir Durumuna Göre Dağılımı.....	87
Tablo 7: Örneklemin Annenin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	88
Tablo 8: Örneklemin Babanın Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	88
Tablo 9: Örneklemin Akademik Başarı Puanına Göre Dağılımı	88
Tablo 10: Örneklemin Annenin Mesleğine Göre Dağılımı.....	89
Tablo 11: Örneklemin Babanın Mesleğine Göre Dağılımı	89
Tablo 12: Örneklemin Kaldıkları Yere Göre Dağılımı	89
Tablo 13: Örneklemin Pansiyonda Kaldıkları Süreye Göre Dağılımı	90
Tablo 14: Örneklemin Tövbe Etme Tutumlarına Göre Dağılımı.....	90
Tablo 15: Örneklemin Namaza Yönelik Tutumlarına Göre Dağılımı	90
Tablo 16: Örneklemin Duaya Yönelik Tutumlarına Göre Dağılımı	91
Tablo 17: Örneklemin Oruç Tutmaya Yönelik Tutumlarına Göre Dağılımı	91
Tablo 18: Örneklemin Gelecekte Umutlu Olma Durumuna Göre Dağılımı	91
Tablo 19: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetleri ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair t-Testi Sonuçları	92
Tablo 20: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Sınıf Düzeyi ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişki	92
Tablo 21: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Okul Türü ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	93
Tablo 22: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Anne-Babalarının Sağ Olma Durumu ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	94

Tablo 23: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	95
Tablo 24: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Ailenin Geliri ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	95
Tablo 25: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Öğrenim Durumu ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	96
Tablo 26: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Öğrenim Durumu ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	96
Tablo 27: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Mesleği ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	97
Tablo 28: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Mesleği ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	97
Tablo 29: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Kalınan Yer ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	98
Tablo 30: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Pansiyonda Kalınan Süre ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	98
Tablo 31: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Tövbe ile İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	99
Tablo 32: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Namaz ile İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	100

Tablo 33: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Dua ile İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	101
Tablo 34: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Oruç İle İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	101
Tablo 35: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Gelecekte Umutlu Olma Durumu ile İlgili Tutum ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair t-Testi Sonuçları	102
Tablo 36: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Cinsiyetleri ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair t-Testi Sonuçları	103
Tablo 37: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Sınıf Düzeyleri ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	104
Tablo 38: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Okul Türü Değişkeni ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	105
Tablo 39: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Anne- Babanın Sağ Olma Durumu ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	106
Tablo 40: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Birlikte Kaldıkları Kişi Sayısı ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	107
Tablo 41: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Ailenin Geliri Düzeyi ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	108
Tablo 42: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Öğrenim Durumu ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	109
Tablo 43: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Öğrenim Durumu ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	110

Tablo 44: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Mesleği ile “Dini Tutumları ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	111
Tablo 45: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Mesleği ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	112
Tablo 46: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Kaldıkları Yer ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	113
Tablo 47: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Pansiyonda Kalınan Süre Değişkeni ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları.....	114
Tablo 48: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Gelecekte Umutlu Olma Durumları ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek t-Testi Analiz Sonuçları.....	114
Tablo 49: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	115
Tablo 50: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Sınıf Düzeyi Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	116
Tablo 51: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Okul Türü Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	117
Tablo 52: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	118
Tablo 53: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Birlikte Kalınan Kişi Sayısı Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	119

Tablo 54: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Ailenin Geliri Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	120
Tablo 55: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Annenin Öğrenim Durumu değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	121
Tablo 56: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Babanın Öğrenim Durumu Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	122
Tablo 57: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Annenin Mesleği Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	123
Tablo 58: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı İle Babanın Mesleği Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	124
Tablo 59: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Kalınan Yer Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	125
Tablo 60: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Pansiyonda Kaldıkları Süre Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	126
Tablo 61: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Tövbe ile İlgili Tutumları Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	127
Tablo 62: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Namaz ile İlgili Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	128
Tablo 63: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Dua İle İlgili Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	129

Tablo 64: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Oruç ile İlgili Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	130
Tablo 65: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Gelecekte Umutlu Olma Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları.....	131
Tablo 66: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Dini Tutum Ölçeği Alt Boyutları ve Umut Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları	132
Tablo 67: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Dini Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları	132
Tablo 68: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Umut Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları	133

ÖZET

Bu çalışma, ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde pansiyonda kalan ile ailesinin yanında kalanların, dini tutumlarını, akademik başarılarını ile umut düzeylerini ve bunlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yazılmıştır. Ayrıca bunların demografik değişkenlerle ilişkisini ortaya koymak ve pansiyonda ve ailesi yanında kalmanın dini tutum, akademik başarı ve umut açısından nasıl bir farklılık oluşturduğunu tespit etmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim yılının bahar döneminde Sivas merkezde yer devlet okullarında okuyan, 602 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada verileri elde etmek için, “Ok Dini Tutum Ölçeği”, “Sürekli Umut Ölçeği” ve demografik bilgilerin toplanması için “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programıyla, t-Testi, Korelasyon Analizi, Tek Yönlü ANOVA ve Tukey HSD analizleri kullanılarak elde edilmiştir.

Analizler sonucunda liseli ergenlerin, sosyo-demografik özellikleri genel olarak dindarlık, umut ve akademik başarılarını etkilediği görülmüştür. Diğer taraftan liseli ergenlerin dindarlık, umut ve akademik başarıları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ancak pansiyonda ve ailesi yanında kalmanın dini tutum, akademik başarı ve umut düzeyi açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Umut, Umutsuzluk, Din, Dindarlık, Dini Tutum, Ergen, Akademik Başarı

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the relationship and connection between academic achievement and hope levels of adolescents' high school students who remain in a hostel and their families. and to reveal their relationship with demographic variables. Also the aim of this study is to determine the difference between high school students who remain in a dormitory and their families in terms of attitude, academic achievement and hope.

The sample of this study consisted of 602 students in the public schools located in the center of Sivas in the spring of 2018-2019 academic year. In order to collect the data, "Ok Religious Attitude Scale", "Continuous Hope Scale" and for the collection of demographic data "Personal Information Form" were used. The data were obtained by using t test, correlation analysis, one way ANOVA and TURKEY HSD analysis with SPSS program.

As a result of the analysis, it was seen that socio-demographic characteristics of high school adolescents generally affect their religiosity, hope and academic achievement. On the other hand, significant relationships were found between high school adolescents' religiosity, hope and academic achievement. However, it was found that staying in a hostel or with the family did not make a significant difference in terms of religious attitude, academic achievement and hopes.

Keywords: Hope, Despair, Religion, Piety, Religious Attitude, Adolescent, Academic Achievement.

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

İnsanlığın var olduğu günden beri ilgi ve ihtiyaç duyduğu en önemli konulardan biri olan sağlık, sadece bedensel yeterliliği değil aynı zamanda psikolojik iyilik halini de içine almaktadır. Fakat ilk dönem psikologları psikolojideki iyilik haline odaklanmak yerine ruhsal rahatsızlıklara yoğunlaşarak problem odaklı bir yaklaşım içinde olmuşlardır. Daha sonra pozitif psikolojinin gündeme gelmesiyle, insanın sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olması için güçlü yönlerine dikkat çekilmiş ve bu yönlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Dağcı 2014: 2).

İnsanların güçlü yönlerini ve potansiyelini ortaya çıkarmaya çalışarak, onun iyilik halini destekleyen pozitif psikoloji “umut” kavramı üzerinde sıkça durmaktadır. Çünkü umut, olumsuz yaşam olayları karşısında bireye mücadele ruhu aşılar ve geleceğe yönelik beklentilerinin karşılanacağına yönünde insanı tatmin eder. İnanç ve güven duygularından beslenerek, insanın hayatına anlam katan umut, varoluşun ruhsal bir ögesidir. Doğumundan ölümüne kadar olumlu- olumsuz birçok yaşantıyı tecrübe eden insan bu yaşantılar sonucunda bazen kendini köşeye sıkışmış, zorluklar karşısında tükenmiş, tüm çıkış kapıları kapanmış gibi hissedebilir. İşte umut bireyin hoşuna gitmeyen durumlar karşısında bu durumu değiştirme gücünü kendinde bulmasını ifade eder.

İnsan hayatına dinamizm sağlayarak, psikolojik iyilik halini destekleyen ve ona içten ve dıştan kaynaklık eden bir diğer olgu ise dindir. Din insanın sürekli olarak tecrübe sahasında olmasına rağmen, insan onun ne olduğunu, nasıl bir içeriğe sahip olduğunu ve onu nasıl tecrübe edebileceği konusunda standart ve bütüncül bir yaklaşıma sahip değildir (Sambur 2006: 425). Din ve dindarlık tanımları tanımlayanın bakış açısına göre çeşitlilik gösterse de yapılan birçok araştırmada dini bilgi, inanç, tutum ve davranışların ruh sağlığını olumlu yönde desteklediği görülmüştür (Kimter 2008; Dağcı 2014; Kandemir 2016). Din varoluşsal anlam arayışına cevap vererek hayatın ve ölümün anlamlandırılmasını sağladığı gibi insanın ilkel ihtiyaçları olan güven ve sığınma gibi ihtiyaçlarına da cevap vererek ruh sağlığını pozitif yönde etkiler. Hayatın zorlukları karşısında kendini çaresiz hisseden

insan, sabır, şükür, ibadet ve dua ekseninde bir teselli ve dayanma gücü bulur (Ünal 1998: 88).

Din, kendisine inananlara hem ölüm öncesi hem de ölüm sonrası hayatlarında mutluluk vad ederek, insanın psikolojik yapısını dikkate aldığını göstermektedir. Bu anlamda ruh sağlığıyla yakından ilişkili olan din, umuda da kaynaklık etmektedir. Dini bir inanç sistemine sahip olan insanlar, hayatı olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle daha kolay benimsemekte, karşısına çıkan zorluklara katlanılabilir anlamlar yükleyerek, başarısızlıklar karşısında umudunu kaybetmemektedir. Modernizmin insanlığı içine attığı anlamsal boşluğun günden güne derinleşmesiyle birlikte değersizlik, karamsarlık, umutsuzluk, anlamsızlık, amaçsızlık ve yalnızlık duyguları da insanlığı adeta yutmuş durumdadır. Günümüz insanı teknolojiden aradığını bulamamış, iyice içine kapanarak yalnızlaşmıştır (Ünal 1998: 2-3). İşte insandaki tüm bu ruhsal bunalımların yerini huzura bırakması için gücünü dinden alan bir umuda ihtiyaçları vardır. Yapılan çalışmalar, kendini dindar olarak niteleyen insanların geleceğe daha umutlu baktığını göstermektedir. Kızılgeçit'in (2011) çalışmasında, dini inanç düzeyi yüksek olan grubun, umutsuzluk düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir elde edilmiştir (Kızılgeçit 2011: 215). Dağcı'nın (2014) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmasında ise dindarlık puanları ile toplam umut puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye ulaşılmış, buna göre dindarlık düzeyi yükseldikçe, umut düzeylerinin de artış gösterdiği tespit edilmiştir (Dağcı 2014: 86). Kandemir (2016) de, çalışmasında dindarlık ve içsel dini motivasyonu yüksek olan bireylerin, umut düzeylerinin de yüksek olduğunu bulgulamıştır. Elde edilen bu veriler gösteriyor ki dindarlık umudu yordayan güçlü bir kaynaktır (Kandemir 2016: 191).

İnsanın duygu, düşünce ve davranışları hayatının her anında aynı seyirde ilerlemez. Gelişim dönemlerine baktığımızda, bir dönem baskın olan duygu ve düşünceler diğer dönem itibarıyla daha sönük bir duruma gelebilir. Duygulardaki iniş- çıkışların arttığı, kimlik arayışı evresi olan ergenlik dönemi, çatışma, kaygı, öfke, yalnızlık, karamsarlık, umutsuzluk ve değersizlik gibi durumların yoğun yaşandığı, insan hayatının en karmaşık dönemidir. Çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan bu dönemdeki birey artık çocuk değildir, fakat tam anlamıyla yetişkin de olamamıştır (Bahadır 1994: 15). Bu durumda birey kendi benliğinin sınırlarını

keşfetmeye çalışarak, kendisine “Ben kimim? Nasıl biri olmalıyım?” gibi sorular sorar. Bu sorulara tecrübelerinden hareketle verdiği cevaplar kişiliğini dolayısıyla kimliğini şekillendirir. Ergenin kendi bireysel kimliğini oluşturması dönemin en önemli gelişim görevidir, bu dönemde oluşturulan kimlik yetişkinlikte de etkilerini gösterir. Eğer genç kimlik arayışına kendini tatmin edici cevaplar bulamazsa kimlik bunalımları yaşaması kaçınılmazdır (Kavun 2016: 20).

Ergenlik, gelişimin dönemleri içinde çok stresli ve zor bir dönem olarak tanımlanır. Bedensel değişimin yanında ortaya çıkan duygusal, bilişsel ve sosyal değişimler birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu süreçte ergenler kendilerindeki değişime ayak uydurmaya çalışırken diğer yandan da aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde bir denge kurmaya çalışırlar. Bağımsız olma arzusunun ağır bastığı bu dönemde, gençte aileden uzaklaşma ve bir gruba dâhil olma çabası dengenin kurulmasını engeller. Bu dengesizlik gencin ruhsal durumunu etkileyerek onun yalnızlaşmasına ya da sağlıklı olmayan bağlanma stillerine başvurmasına neden olur. Ayrıca arkadaş grupları genç bireylerin derslerinin kötüye gitmesine, okuldan soğumalarına, istenmeyen davranışlara, zararlı alışkanlıklara, bağımlılıklara ve suçlara da itebilmektedir (Özel 2003: 25; Kavun 2016: 9).

Ergenlik döneminin birçok gelişimsel problemi yanında, eğitim hayatının zorlukları da gençleri olumsuz açıdan etkilemektedir. Okulda uyulması gereken kurallar, derslerin yoğunluğu, sınavların zorluğu gibi durumlar genç için dönemin şartlarını daha da zorlaştırabilmektedir. Özellikle lise sonda girilen üniversiteye giriş sınavı genç bireylerde kaygı ve stresin artmasına neden olur. Eğitim öğretim ortamlarında yaşanan olumsuzluklar gençlerin benliğinde derin izler bırakmaktadır. Akademik başarısızlıklar, özgüven kaybına neden olarak gençlerin kendine ve geleceğe olan güvenlerini zedelemekte, kendilerini değersiz ve önemsiz hissetmelerine sebep olabilmektedir. Tüm bunların yanında bazı öğrenciler eğitimlerini devam ettirebilmek için ortaöğretim kurumlarına bağlı olan pansiyonlarda kalmak zorundadırlar. Devlet okullarında yatılı olarak öğrenim gören öğrencilerin barınma, beslenme gibi birtakım ihtiyaçlarının karşılandığı bu kurumlar, ergenlerin psikososyal gelişimini etkilemektedirler. Ergenliğin erken dönemlerinde, eğitimini devam ettirebilmek için evden ayrılmış olan gençler, yaşlarına göre daha fazla kaygı taşıyabilmektedirler. Devlet pansiyonunda ailesinden uzakta olan

öğrencilerin problem çözmedeki zorluk yaşadığını ve kaygı durumlarında artış olduğunu ifade eden Karataş (2011), çalışmasında okul pansiyonunda kalan kız öğrencilerin kaygı seviyelerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Karataş 2011: 98). Aile desteğini yakından hissedemeyen bu grup diğerlerine nazaran daha hassas, duygusal, içe kapanık olabildiği gibi ailenin denetiminden uzakta olmalarından dolayı zararlı arkadaş gruplarına dâhil olmaları ve zararlı alışkanlıklar edinmeleri de daha kolay olabilmektedir.

Ergenlik üzerinde çalışma yapan uzmanlar bu dönemi üç ayrı bölüme ayırmışlardır. Bu üç bölümün kendi içinde bir takım gelişim görevleri vardır. Bu görevler başarıyla atlatılmadığı takdirde birtakım krizlere neden olur. Bu krizlerin yarattığı olumsuz duygu durumu gençlerin sağlıklı düşünmesini engellemekte ve geleceğe dönük hedeflerine ulaşma yolunda cesaretlerini kırmaktadır. Problemler karşısında kendini, güçsüz ve çaresiz hisseden ergen kendine toplumsal bir statü elde edemediğinde yalnızlık hislerine kapılmaktadır. Elde edilemeyen arzular, akademik başarısızlıklar, ailenin ve çevrenin desteğinin yetersiz olması, kimlik ve anlam arayışlarının tatmin edilememesi gençte yetersizlik ve karamsarlık duygularını artırarak onları ölümcül bir hastalık olarak tabir edilen umutsuzluğa düşürmektedir. Bireyin hiçbir çıkış yolunu göremediği ve enerjisi harekete geçiremediği bir duygu durumu olarak ifade edilen umutsuzluk, depresyon ve intihar eğilimi ile yakından ilişkilidir (Göller 2010: 46). Depresyonla ilgili çalışma yapan araştırmacıların birçoğu umutsuzluk duygusunun ruhsal bunalım yaşayan hastalarda, depresyonun şiddetini ve intihar riskini belirlediği görüşünü benimsemektedirler (Dilbaz, Seber 1993: 136).

Ergenlik döneminde karşılaştığı birçok problemi ilk kez deneyimleyen genç bu problemler karışığında bocalayarak ruhsal bunalımlara kolayca girebilmektedir. Gençlerin içinde buldukları zorlu dönemden kişilik gelişimine zarar gelmeden çıkabilmeleri için umuda sıkıca sarılmaları ve umudun en önemli kaynağı olan dini değerlere yönelmeleri etkili olabilir. Çünkü din, hayata ve sonrasına dair yaptığı açıklamalarla gencin olayları anlamlandırmasını sağlar ve onun kimlik arayışına cevap verebilecek bir olgudur. Din güçlükler karşısında ezilen, zorlanan, umutsuzluğa ve karamsarlığa düşen gençlere bir ufuk, olaylar karşısında bir bakış açısı, hayat ve sonrası hakkında teknolojinin ve bilimin sağlayamadığı bir güven,

huzur ve teselli kaynağı olmaktadır (Şentürk 1997: 178). Dinî bir inanç sistemine sahip olan gençler, karşılaştıkları sorunları bir başka açıdan ve daha iyimser bir düzeyde ele almaya yönelimli olurlar ve bu sorunları dinî yüklemelerle yeniden anlamlandırmaya çalışırlar (Hökelekli 2002: 75). Bu nedenle umut geleceğe yönelen genç dindar için, hedeflere ulaşma yolunda motive olma, potansiyelini ortaya çıkarma ve pasiflikten üretkenliğe geçme noktasında ona yardımcı olur.

Dinin sabır, şükür, ibadet gibi aktiviteleri bir iç disiplin sağlayarak gencin karakter eğitimine katkı sağlar. Özellikle dua, ergenlik döneminde sıkça rastlanan yalnızlık, çaresizlik gibi umutsuzluğa düşüren durumlar karşısında bireyin yalnız olmadığını, her durumda yardımını isteyebileceği, kendisini ve diğer her şeyi gören, gözeten ve olayların seyrini değiştirmeye gücü yeten bir yaratıcısı olduğunu hatırlayıp manevi bir güç kazandırır (Şentürk 1997: 164).

Özetle, ergenlik döneminde, anlam arayışına cevap veren ve ruhsal çatışmalarda huzur ve güven temin eden din, hayata aktif olarak katılmayı yardımcı olup, gelecekte olumlu beklentiler içinde olmayı ifade eden umutla güçlü bir ilişki içindedir. Dine dayalı bir umuda sahip olan gençler, olayları anlamlandırma noktasında daha başarılı, amaç ve beklentileri gerçekleştirme açısından daha gayretli olabilmektedirler. Ayrıca olumsuz yaşam koşulları karşısında kolay pes etmeyerek, hayata ve geleceğe daha olumlu duygularla bakabilmektedirler. Bu nedenle araştırmamızın konusunu, pansiyonda ve ailesi yanında kalan öğrencilerin umut, dindarlık ve akademik başarı durumları oluşturmaktadır. Ayrıca umut, dindarlık ve akademik başarı durumlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne ve babanın eğitim düzeyi, ailenin ekonomik düzeyi gibi demografik değişkenlere göre bir fark gösterip göstermediği ele alınmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemleri

1.2.1. Ana Problem

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde pansiyonda kalan ile ailesinin yanında kalanlar arasında dini tutum düzeyi, akademik başarı ile umut düzeyi arasında bir ilişki var mıdır? Dini tutum düzeyi, akademik başarı ve umut düzeyi ile sosyo-demografik değişkenler arasında bir ilişki var mıdır?

1.2.2. Alt Problemler

1- Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik olarak özellikleri nelerdir?

2- Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik değişkenlerle umut düzeyleri ve boyutları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.a. Araştırmaya katılan öğrencilerde cinsiyet değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.b. Araştırmaya katılan öğrencilerde sınıf düzeyi değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.c. Araştırmaya katılan öğrencilerde okul türü değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.d. Araştırmaya katılan öğrencilerde anne ve babanın sağ olup olmaması değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.e. Araştırmaya katılan öğrencilerde kardeş sayısı değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.f. Araştırmaya katılan öğrencilerde ailenin gelir durumu değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.g. Araştırmaya katılan öğrencilerde anne ve babanın eğitim durumu değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.h. Araştırmaya katılan öğrencilerde anne ve anne ve babanın mesleği değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.ı. Araştırmaya katılan pansiyonda kalan öğrencilerin kaldıkları süre değişkeni ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.i. Araştırmaya katılan öğrencilerde tövbeye yönelik tutum ile umut düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.k. Araştırmaya katılan öğrencilerde beş vakit namaza yönelik tutum ile umut düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2.1. Araştırmaya katılan öğrencilerde dua etmeye yönelik tutum ile umut düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3- Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik değişkenlerle dini tutum düzeyleri ve boyutları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.a. Araştırmaya katılan öğrencilerde cinsiyet değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.b. Araştırmaya katılan öğrencilerde sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.c. Araştırmaya katılan öğrencilerde okul türü değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.d. Araştırmaya katılan öğrencilerde anne ve babanın sağ olup olmaması değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.e. Araştırmaya katılan öğrencilerde kardeş sayısı değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.f. Araştırmaya katılan öğrencilerde ailenin gelir durumu değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.g. Araştırmaya katılan öğrencilerde anne ve babanın eğitim durumu değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.h. Araştırmaya katılan öğrencilerde anne ve anne ve babanın mesleği değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.1. Araştırmaya katılan pansiyonda kalan öğrencilerin kaldıkları süre değişkeni ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.i. Araştırmaya katılan öğrencilerde tövbeye yönelik tutum ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.k. Araştırmaya katılan öğrencilerde beş vakit namaza yönelik tutum ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.l. Araştırmaya katılan öğrencilerde dua etmeye yönelik tutum ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3.m. Araştırmaya katılan öğrencilerde, geleceğinden umutlu olup olmama ile dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4- Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik değişkenlerle akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5- Araştırmaya katılan öğrencilerin dini tutum düzeyleri (ve boyutları) ile umut düzeyleri (ve boyutları) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

6- Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi (ve boyutları) ile akademik başarı arasında bir ilişki var mıdır?

7- Araştırmaya katılan ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinin umut düzeyi (ve boyutları) ile akademik başarı arasında bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın problemine dayalı olarak hipotezler ve alt hipotezler şu şekilde belirtilmiştir:

Hipotez 1.

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde dini tutum düzeyi ile umut düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre dini tutum düzeyi yüksek olanların umut düzeyleri de yüksektir.

Hipotez 2.

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde umut düzeyi ile akademik başarı arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon vardır. Buna göre umut düzeyi yüksek olanların akademik başarıları da yüksektir.

Hipotez 3.

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde pansiyonda kalanlarla ailesi yanında kalanlar arasında, akademik başarı ve umut düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre pansiyonda kalanların umut düzeyi ve akademik başarısı ailesi yanında kalanlara göre daha düşüktür.

Hipotez 4.

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde dua etmeye yönelik tutum ile umut düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre sık sık dua edenlerin umut düzeyi, hiç dua etmeyenlere göre daha yüksektir.

Hipotez 5.

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde sınıf düzeyi ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre sınıf düzeyi arttıkça umut düzeyi düşmektedir.

Hipotez 6.

Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde cinsiyet ile akademik başarı, dini tutum ve umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre kızların akademik başarısı ile dini tutum ve umut ölçeklerinden aldıkları puan erkeklere göre daha yüksektir.

1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsan yaşamında, kendinden sonraki dönemler üzerinde etkileme gücü en yüksek olan dönem, ergenlik dönemidir. Çocukluk döneminin aksine biyolojik, fizyolojik, zihinsel ve psiko-sosyal açıdan hızlı bir değişim ve gelişmenin yaşandığı bu dönem, pek çok sorunun ortaya çıktığı bunalım ve krizlerin en yoğun yaşandığı bir zaman dilimidir. Genç, bir taraftan çevresinde olup bitenlerle ilgilenirken diğer taraftan da fizyolojik ve psikolojik yapısında meydana gelen köklü değişikliklerle birlikte ortaya çıkan taşkınlıkları dizginlemek zorundadır (Özel 2003:1). Bu dönem ergenin bir taraftan heyecan, umut ve hayallerinin diğer taraftan da korku, kaygı ve ihtiyaçlarının arttığı bir dönemdir.

Ergenin, fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişim alanlarına paralel olarak dini düşünce de kademeli olarak oluşur. Olayların sebeplerini araştırmaya başlayan genç, daha önce oluşturduğu tüm değerleri sorgudan geçirmekte ve kendine ait olan bir değerler sistemi kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla gencin bu eğiliminden dini kabulleri ve değer yargıları da etkilenir. Çocukluk döneminde üzerinde düşünülmeden kabul edilen dini bilgiler ve değerler bu dönemde özellikle zihinsel gelişimin artması ve okulla birlikte değişen çevrenin etkisiyle bir tenkit sürecinden

geçer. Dini inanç, tutum ve davranışları mantiken özümsemeye çalışan ergen, zaman zaman şüphelere düşebilir (Özel 2003:2-3). Bir taraftan dini kabullerini gözden geçirmeye çalışan genç diğer taraftan ise, bir takım güdü, arzu ve isteklerle dinin bu konudaki emir ve yasakları arasında sıkışır kalır. Bu durum onda dini çatışma bunalımlara yol açabilmektedir.

Din üzerine yapılan bazı araştırmalarda; dinin psikolojik iyi olma halini desteklediği (Seyhan 2013: 78), insana zorluklar ve olumsuzluklara karşı koymada yardımcı olduğu (Sezgin 2016: 6), dindarlık arttıkça depresyon, umutsuzluk ve intihar olasılığının azaldığı (Yapıcı 2007: 124) gibi bulgular elde edilmiştir. Ayrıca psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisini ele alan çalışmalarda dindarlık ve psikolojik sağlık arasında pozitif ilişki olduğuna ulaşılmıştır (Kıraç 2007; Yoğurtçu 2009; Gürsu 2011; Kimter 2006; Dağcı 2014). Yapılan çalışmalarda da dinin olumsuz duygu durumlarıyla baş etmede kullanılan etkin yöntemlerden biri olduğu görülmektedir (Çayır, Arpacı 2013; Ayten, Sağır 2014). O halde birçok değişim ve gelişimle birlikte ortaya çıkan sorunlarıyla baş etmeye çalışan genç için duygu, biliş, davranış ve tanrı boyutlarında şekillenen dini tutum ile umut düzeyi arasında bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir.

Orta öğretim kurumlarında öğrenimlerine devam eden 14- 18 yaş arasındaki gençlerde gözlemlenen umutsuzluk, karamsarlık, geleceğe dair beklentilerinin yüksek olmaması gibi durumlar bizi bu konuyla ilgili çalışma yapmaya yönlendiren sebeplerdendir. Ayrıca amaçsızlık, olumsuz yaşam olayları karşısında direnme gösteremeyen, hemen pes eden gençlerin çoğalmasında bu durumlarının umutsuzlukla birlikte düşünülmesi, ergenlik döneminde umut ve dindarlık arasında ne gibi bir ilişkinin olduğunu tespit etme ihtiyacını ortaya çıkardı. Özellikle devlet pansiyonunda, ailesinden uzakta eğitimini sürdürme çabası içinde olan gençlerin diğer gruba kıyasla bazı konularda daha hassas olduğunun gözlemlenmesi bu dönemde öğrencilerin kaldıkları yer ile umut düzeyleri arasında bir farklılık olabileceğini düşündürdü. Bu nedenle hem gözlemlendiğimiz konuların somut bir gerçekliği olup olmadığını araştırmak hem de psikolojik çalışmalarda sıkça işlenen ergenlik ve umut kavramlarını dindarlık bağlamında tekrar gözden geçirmek amacıyla bu konular üzerine çalışmayı gerekli gördük.

Dinin inananlarına umutlu olmayı teşvik etmesi ve ergenliğin umuda ihtiyaç duyulan en önemli dönem olması bu iki kavramın araştırmanın konusunu oluşturması açısından etkili olmuştur. Bu çalışmanın amacı ergenlik çağında bulunan lise öğrencilerinin dini tutum düzeyleri ile umut düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek, ayrıca dindarlık ve umudun bağımsız değişkenlerle ilişkisini incelemektir. Bu çalışmanın bir diğer amacı ise, araştırmada kullanılan örneklem grubundan elde edilen demografik değişkenler ile umut ve dini tutum düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve söz konusu ilişkinin, demografik değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Literatür incelendiğinde üniversite gençliğinin umut ve dindarlıkları üzerine yapılan çalışmaların liseli ergenler üzerinde yapılanlara oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Bazı çalışmalar olsa da psikososyal gelişimin yanında dini gelişimin de en önemli evresinde olan liseli ergenlerin umut ve dindarlık düzeyini birlikte ele alan çalışmalar pek fazla değildir. Umulur ki yaptığımız bu çalışmadan elde edilen bulgular dindarlık ve umutla ilgili yapılacak çalışmalara olduğu kadar ergenlerle ilgili çalışmalara da yol gösterir ve dinî danışmanlık, din psikolojisi ve okullardaki psikolojik rehberlik ve danışmanlık alanlarına katkı sağlar.

1.5. Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan tüm katılımcıların veri toplama araçlarındaki soruları doğru bir anladığı ve gerçek durumlarını yansıtacak şekilde, hiçbir etki altında kalmadan yansız olarak cevapladıkları kabul edilmiştir.
2. Araştırmada kullanılan Dinî Tutum Ölçeği ve Sürekli Umud Ölçeğinin istenilen kavramları güvenilir bir şekilde ölçtüğü kabul edilmiştir.
3. Seçilen örneklem grubunun evreni tam olarak yansıttığı kabul edilmektedir.
4. Araştırma belli bir zaman diliminde yapıldığından dolayı boylamsal değil kesitsel bir çalışmadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, 2018-2019 eğitim- öğretim yılı bahar döneminde, Sivas il merkezinde bulunan liselerde öğrenim gören 603 öğrenci ile sınırlıdır.

2. Bu araştırma, “dinî tutum, umut ve akademik başarı” teori ve ölçekleriyle sınırlıdır.

3. Araştırma, “eğitim, sınıf düzeyi, anne- babanın eğitim düzeyi, anne- babanın mesleği, kalınan yer, gelir düzeyi, şeklindeki sosyo-demografik özelliklerle sınırlıdır.

4. Araştırmada veri toplama araçları, anket tekniğiyle sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Umut

Umut sözlükte “ummaktan doğan güven duygusu ve olması beklenen veya olacağı düşünülen şey, ümit” şeklinde tanımlanır (TDK 2009: 617). Batı literatüründe ise “hope” sözcüğüyle ifade edilmektedir. Hope, sözlükte “mümkün gözüken ancak kesin olmayan bir şeyi talep etmek ve beklenti içinde olmak”, “bir şeyin gerçekleşmesini istemek, dilemek ve arzulanana isteğin muhtemelen olacağına dair güvene sahip olmak, inanç geliştirmek” anlamlarını içermektedir (Longman 1991: 14).

Arapçada ise recâ, emele, tamia gibi kelimeler umut anlamına gelse de genellikle “recâ” kelimesi kullanılmaktadır (Yazır 1979: 3579). Recâ kelimesi sözlükte “rica etmek, ummak, dilemek yalvarmak, temenni etmek,” gibi anlamlara gelmektedir ve “daha önce bir emek harcamaktan dolayı bir şeyden faydalanmayı beklemek” anlamını da ihtiva etmektedir (Altıntaş 1991: 131; Ünal 1998: 31). Diğer bir ifadeyle recâ, meydana gelmesi mümkün olan bir şeyin gerçekleşmesinin arzu edilmesidir (Aydın 2005: 86).

Umut kavramı herhangi bir durum karşısında kişiyi harekete geçmek için güdüleyen ve ona olumlu duygular veren bir özellik olarak onun yaşamını zenginleştiren bir güç olarak tanımlanmaktadır (Ağır, 2007: 82). Umut, insana hayatın yaşamaya ve mücadele etmeye değer olduğu duygusu veren bir özelliktir. Fromm (2015) ise umudu, insan olmanın temel özelliklerinden biri olarak görmüş, yaşamaya ve büyümeye eşlik eden bir var olma durumu olarak tanımlamıştır (s.27). İnsanın içinden gelen ve rahatlatıcı bir etkisi olan umut bireyin dünyaya olan inancını, güvenini ve beklentilerini içine alan, insana ait temel bir duygu durumunu ifade eder (Tarhan, Bacanlı 2015: 2). Umut insan hayatını zenginleştiren, yaşama duygusuna eşlik eden insanın varoluşuyla ilgili bir kavramdır. Dolayısıyla umut insanın, sadece yaşama devam etmesini sağlamaz, aynı zamanda yaşanan hayatın kalitesinin artmasına da yardımcı olur.

Umut, insana güçlüklerle baş edebilme ve karamsarlık ve uyuşukluğu üstünden atabilmede yardım eden iyileştirici bir etken olarak algılanır ve insanın yaşamında değişiklikler yapabilecek gücü kendinde bulmasını sağlar (Öz, 2004: 239). İnsanoğlunun doğasında bulunan en değerli kaynak olan umut, insanın yoksunluk, yetersizlik, sıkıntı, yalnızlık ve acı çekme gibi zor ve stresli durumların üstesinden gelmesini sağlar (Uysal ve ark. 2017: 25). Umut, bireye yaşam içerisinde karşılaşılan çeşitli problemlerin çözümleri olduğu bilgisi ve bilinci ile bir güven duygusu verir. Birey içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulabileceğine inanarak bir iç ferahlığı yakalar ve böylece hedeflerine motive olur (Göller 2010: 45). Yani umut bireye, hayatındaki olumsuz durum veya olaylarla ilgili sonuçları olumlu yöne çevirme imkânı vererek, kendisine olan güven ve inancın pekişmesinde ona yardım etmektedir.

Umut tanımlarında dikkat çeken kavramlardan birisi 'beklenti' kavramıdır. İnsan daima hayattan olumlu beklentiler içerisindedir, aynı zamanda çaba ve gayretinin neticesinde ümit ettiği sonuçların olmasını da istemektedir. Buradaki beklenti durağan bir yapı değil, sonuca yön veren aktif bir süreçtir. Fromm'un (2015) da belirttiği gibi umutta edilgenliğe yer yoktur. Umuda ulaşmak için birtakım gayretler sarf edilmesi gerekir. Fakat bu gayretler gerçekleşmesi mümkün olmayan şartların ısrarla zorlanması da değildir. Umut, harekete geçme anı geldiğinde sıçramaya hazır, çömelmiş bir kaplana benzemektedir (Fromm 2015: 24). Bloch (2013) ise umudu henüz gerçekleşmemiş olan mümkün dönmük bir beklenti olarak tanımlamış ve umudun bir beklenti duygusu olduğunun altını çizerek bu duygunun bütün gönül hareketlerinin en insanisi olduğunu ifade etmiştir. Ona göre umut duygusu sadece insana açıktır ve insanın en geniş, en parlak ufuklara açılması ancak umutla mümkün olur (Bloch 2013: 103)

Gazâli' ye göre umutta gelecekte olması muhtemel bir şey için kusursuz çalışmak, gayret göstermek esastır. Yani geleceğe dair bir beklenti için, yapılması gereken her şeyi yapıp neticeyi Allah' tan beklemek umuttur. Bundan dolayı umut, içi boş bir hayal değildir. Zira gelecek zamanda mümkün olan veya olacak şeyler için hiçbir tedbir almadan, yapılması gerekenleri yapmadan sonucu Allah' tan beklemek ahmaklık ve gururdan başka bir şey değildir. Gazâli buna tohum örneğini üzerinden açıklar, sağlam bir tohumu, sürülmüş, temizlenmiş bir toprağa ekip, yabancı

bitkilerden arındırıp, sulama ve gübreleme gibi işlemleri yerine getirdikten sonra tabii afetlerden Allah'a sığınarak sonucu Allah'tan beklemeye umut adını vermektedir (Gazâli 1993: 526). Yine Gazali, umut isminin ancak içinde tereddüt olan şeye verileceğini ifade eder. Çünkü kesin olan şey umulmayacağı için olacağı bilinen bir şeye bu isim verilmez. Güneşin doğacağı zaman güneşin doğuşunu umut ediyorum, batarken de batışını umut ediyorum denilmez. Çünkü doğuş ve batışın gerçekleşmesinde kesinlik söz konusudur (Gazâli 1993: 525). Aynı şekilde Fromm'a (2015) göre de umudun doğasına bakıldığında, umut edilgen bir bekleyiş, imkânsız koşulların gerçekleştirilme çabası ya da zaten var olanı ve yahut da asla olmayacak olanı dilemek de değildir (Fromm 2015: 23). Umut, elde edilmesi mümkün olan şeyler için çaba göstermek, tüm gayret ve yeteneği harekete geçirmek söz konusudur. Yani umut insanın tüm çabasını içine alan bir duygudur.

İnsan fitratı gereği sürekli bir beklenti içindedir. Beklentilerin geneli ise geleceğe yönelik olup, psikoloji literatüründe geleceğe yönelik olumlu beklentilere sahip olma duygusu umut olarak tanımlanır (Özmen ve ark. 2008: 9) Bireyin gelecek ile ilgili arzularını ifade eden umut, insanın geleceğiyle bağlantısını düzenlemede etkin rol oynayan, insanın insan olmasına ve insanlığın var olmasına katkı sağlayan bir yaşantıdır (Can 2011: 132). İnsanda geleceğe dair olumlu beklentilerin gerçekleşeceği düşüncesinin hâkim olması, onun yaşam içinde kararlılıkla ilerlemelerini sağlar. İnsan gelecekte sadece olumlu şeylerin olmasını beklemez, aynı zamanda olumsuz olaylarla da baş edebileceğini düşünür. Ne kadar kötü veya belirsiz olursa olsun olaylar şu anda yaşanmaktadır, her şey daha iyiye gidebilme olasılığı içindedir. Bu olasılığa olan inanç daha iyi bir geleceği desteklemekte ve bu duygu bireyi kederden ve hüzünden çökmekten kurtarmaya yardımcı olabilmektedir. Bu pozitif düşünce bireyi çevresinde süregelen olaylara dokunmak ve yaratıcılığının imzasını atmak için motive eder (Yıldırım 2015: 8). Bu anlamda umut, insana hem içinde bulunduğu anda hem de gelecekte karşılaşılabileceği olumsuz durumlarla baş edebilecek gücün kendinde olduğuna dair bir duygu verir. Böylece ruh sağlığını olumlu yönde etkileyerek, bireye problemler karşısında mücadele azmi verir ve amaçlarına ulaşmak için onları motive eder.

Özetle insanın hayattan olumlu beklentiler içinde bulunmasını, bu beklentiler için mücadele edecek motivasyonu kendinde bulmasını sağlayan güç, umuttur. İnsanı

pasif bir bekleyişten kurtararak hayata aktif katılımına teşvik eder, hayatın mücadeleye değeri olduğu hissini vererek, sonuç ne olursa olsun o sonuca anlam yüklenmesini sağlar. Yaşamayı ve yaşatmayı temel olarak insanın iyilik haline katkı yapar. Olumsuz yaşam şartlarında bireyin içindeki cesareti harekete geçirir ve sorunların çözümleri olduğuna dair bireyin inancını pekiştirir. Aynı zamanda umut, çaresizlik ve karamsarlık duygularını engelleyerek, insanın kendine, çevresine ve geleceğe güvenle bakmasını sağlar.

1.1.1. Umut- Umutsuzluk

Umut ve umutsuzluk insan hayatının her döneminde onunla birlikte var olan, yaşantılar sonucu pekiştirilen iki zıt kutbu temsil eden kavramlardır. Umut “bağımsızlığı, kontrollü yaratıcılığı ve uyum yeteneğini” hatırlatırken umutsuzluk “köşeye sıkışmışlık hissini, imkânsızlığı ve çaresizliği” hatırlatır (Öz 2004: 239). Umutsuzluk, bireyin yaşamı anlamsız, kendini kusurlu, güçsüz ve yetersiz bulması, hayatı engeller ve üstesinden gelemeyeceği olaylarla dolu görmesi ve geleceğe dair beklentilerinde olumsuzlukların hâkim olması duygusudur (Sayar 2012: 75). Umutta bir çıkış yolunun bulunduğu ve bireyin yaşantısında değişimler meydana gelebileceği inancı varken, umutsuzlukta, şimdi ve gelecekteki olaylar karşısında başarısız olma düşüncesi öz konusudur. Umut sıfırdan fazla olan beklentileri ifade ederken, umutsuzluk, bir hedefi hayata geçirmeye yönelik sıfırdan daha az olan negatif yönlü beklentiler şeklinde tanımlanır. Umut ve umutsuzluk zıt beklentileri simgeler. Her ikisi de kişinin gelecekteki hedeflerinin ulaşılabilirliğini gösterir. Umutta hedeflere ulaşmak için planlı çalışmak, çabalamak varken, umutsuzlukta başarısızlık düşüncesi hâkimdir (Dilbaz, Seber 1993: 134).

Yaşamın her döneminde ortaya çıkabilen umutsuzluk, bireye sorunları çözmek ya da istenen amaca ulaşmak için hiçbir seçeneğin ya da kişisel tercihin olmadığını düşündüren sürekli ve sübjektif duygusal bir durumdur. Bu duygu amaçlar oluşturmak için bireyin enerjisini harekete geçirmesini engeller ve onu pasifliğe iter. Özellikle yaşamın sorunlu anlarında yoğunlaşan bu duygu bir çıkış yolu olmadığı düşüncesi içerir. Umut kişinin geleceğe inanarak güven içinde olmasını sağlarken, umutsuzluk içinde olan bireyde ise geleceğe olumlu görebilme

düşüncesi kaybolmuştur. Umutsuzluk yaşayan kişide yoğun bir karamsarlık, olumlu duygulardan yoksun olma ve mutsuzluk duygusu hâkimdir (Göller 2010: 46).

Frankl (1997) umudu, bireye iyi olma duygusu veren, harekete geçmek için onu güdüleyen bir özellik olarak ifade etmektedir. Ona göre umut, yaşama eşlik eden ve onu yön veren ruhsal bir öğedir ve yaşam iradesini ifade eder. Umutsuzluğu ise, insanın anlam arayışının engellenmesi bağlamında ele almış ve anlam arayışının, bireyin yaşamındaki temel bir güdü olduğunu fakat kesinlikle bir ruh hastalığı olmadığını belirtmiştir. Frankl, en kötü koşullarda intihar etmemesinin sebebini, en ümitsiz günlerde bile bir yaşama gayesinin olmasına bağlamıştır (Frankl 1997: 17).

Umutsuzluğu ölümcül bir hastalık olarak niteleyen Kierkegard (2007), umut etmenin henüz ortaya çıkmamış bir şey için her an hazır olmak, ama ortaya çıkmaması halinde de umarsızlığa-umutsuzluğa düşmemek olduğunu söylemektedir. Ona göre umut etme neredeyse var olma ile özdeştir. İnsanlar yaşadıkları sürece beklenti ve umut içindedirler, hasta iyileşmeyi, mahpus özgür olmayı, aç olan ise karnını doymayı umut etmektedir. Ona göre insanın mahvolmasına neden olan umutsuzluk arkada hiçbir şey bırakmadan kişiyi ölüme götüren bir hastalıktır. Umutsuz durumda olan hasta, ölümcül bir hastadır, fakat ölememektedir ve sürekli can çekişmektedir. Kendi olmaya cesaret edemeyen umutsuz kişi, bütün umutlarını yitirmiş olduğu gibi ölme umudunu da yitirdiği için sürekli umutsuzluk içerisinde (Kierkegard 2001: 26-30; Can 2011: 43; Gülten 2014: 53).

Umutsuzlukta geçmişte kalan olumsuz yaşantıların genelleme yapılarak geleceğe atfedilmesi söz konusu iken umutta, geleceğe yönelik olarak olumlu beklentilere sahip olma duygusunu hâkimdir. Yaşananların olumsuz şekilde algılanması, bireyin olumsuz bilişsel değerlendirmelerinin artmasına, iyilik halinden yoksun kalmasına, amaç ve isteğini kaybetmesine neden olur (Çelikel, Erkorkmaz 2008: 123). Anlam ve amaç yönelimini kaybeden insanda, iyilik halinin bozulması ve ruhsal bozuklukların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu süreçte olumsuz düşünme biçimi, mutsuzluk, değersizlik, çaresizlik, kararsızlık, eyleme geçememe, işlerini sağlıklı yürütememe ve suçluluk duyguları umutsuzluğa eşlik eden duygulardır. Bu bulgular umutsuz bireyi psikolojik hissizliğe depresyona ve hatta sonrasında intihar düşüncesine kadar götürür (Kızılgöçer 2011: 68). Umut ve umutsuzluk arasındaki

ince çizgide olayları değerlendiren insan, bakış acısına göre başta kendine, hayata, olaylara, şimdije ve geleceğe olumlu ya da olumsuz anlamlar yükler. Herkes için değişmeyen mutlak bir anlam olmadığı için, anlam açısından bireysel memnuniyet oldukça önemlidir. İnsanın kendisi, yaşadığı dünya ve etrafındaki âlem hakkındaki arayışlarına tatminkâr cevaplar bulan birey için hayatın bir değeri olmaktadır. Hayatta pozitif bir anlam bulamayan bireyler, anlamsızlık duyguları içerisinde umutsuzluğa kapılabilmektedirler. Hayata anlam yükleme ve bireyin umutsuzluk duygusuna kapılmasının önlenmesinde umudun oldukça fonksiyonel olduğu görülmektedir (Kandemir 2016: 35).

Beck ve arkadaşları da umutsuzluğu, bireyin gelecek ile ilgili olumsuz beklentiler geliştirmesi ve kişinin kendi sınırlarını olduğundan daha dar görmesi olarak tanımlamış ve umutsuzluğun, bireyi intihara götüren bir dizi depresif duyguların yaşanmasında önemli bir role sahip olduğunu da belirtmişlerdir (Kızılgöçer 2011: 53; Tercanlı, Demir 2012: 31). Depresif olarak nitelendirilebilecek kişiler, kendini, geleceği ve dış dünyayı negatif bir biçimde değerlendirmekte ve bu bağlamda kendileri için değersizlik ve yetersizlik düşüncesi geliştirmektedirler. Kendilerini kusurlu da gören bu kişiler, hayatın güçlükler ve engellerden ibaret olduğunu düşündükleri için, gelecek hakkında olumsuz beklentilere sahiptirler (Özkan 2016: 36). Bu kişilerin, fiziksel yaşantılarında enerjileri ve hayat memnuniyetleri düşüktür. Depresif kişi için intihar, kendi umutsuz ve imkânsız durumu için olası tek çözüm yoludur. İntihar düşüncesi sıklıkla depresif bozuklukların bir parçasını oluşturur ve intihar eğiliminin düzeyi ise bireyin umutsuzluk, derecesi ile ilintilidir (Seber ve ark. 1993: 139). Yapılan araştırmaların bazılarında depresyon, intihar ve umutsuzluk arasında yakın bir ilişkinin olduğu ve umutsuzluğun bu davranışları depresyondan daha iyi yordadığı bulunmuştur (Haran, Aydın, 2003: 247; Coşkun 2010: 7)

Umut sağlam bir inanç duygusuyla yakından ilişkidir. İnsanın kendine ve kendini yaşama bağlayan her türlü sebebe inanmış olması onun umudunu besleyen önemli bir kaynaktır. Bu anlamda umutsuzluk inancını yitirmiş olmakla eş değerdir. Kişinin inancının olmaması, onun umutsuzluğa düşmesinde en önemli etkidir. Gerçek anlamda umutsuzluk, kendini yaşama bağlayan her şeye inancını yitirmiş olmak demektir (Yavuz 2009: 40). Yaşamında hiçbir anlam ve amaç göremeyen ve

bunun sonucu olarak da kendisine, hayata ve insanlığa olan inancını kaybeden bir kimse derin bir umutsuzluğa düşmüştür (Frankl 1997: 74).

Umut ve umutsuzluk kavramlarının karşıt beklentileri ihtiva eder ve bu iki kavramın bireyin gelecekteki hedeflerine ulaşma olanağı ile ilgilidir. Umutsuzluk, kişinin olumsuz hayat şartlarının üstesinden gelmek ve arzu ettiği amaçlara ulaşmak için kendinde var olan potansiyeli görmesini engeller. Ve bireylerin maruz kaldıkları acıları ve zorlukları kendi güç ve değerlerine yönelik bir tehdit olarak görmelerine sebep olur. Umut, zorluklara karşında bireysel motivasyon sağlarken, umutsuzluk kişiye problemlerini çözme şansının kalmadığı hissi vererek güçsüzlük, karamsarlık, çaresizlik duygularını pekiştirmektedir.

1.1.2. Snyder'in Umut Teorisi

İnsanın sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olduğunun belirtilerinden biri onun geleceğe yönelik amaçlara sahip olmasıdır. Bireyin hedefleri, ona yaşama azmi ve mücadele gücü vererek onu hayata bağlar. Çünkü bireyin amacı olmadığında, yaşamak için bir nedeni de kalmayacaktır. Bireyler oluşturdukları amaçlar sayesinde ortaya yeni ürünler koyar, yaşar, sorumluluklarını kabullenir ve böylece hayatlarına anlam katarlar (Tarhan, Bacanlı 2016: 88). İnsan için hayati bir öneme sahip olan amaçlar Snyder'in Umut Teorisinin referans noktasını oluşturur. Snyder ve arkadaşlarına (2002) göre, umut sadece amaç yönelimli bilişsel bir süreç değil, bununla birlikte bireyin bu sürece başarılı bir biçimde katılma becerisine ilişkin inançlarının oluşturduğu hiyerarşik bir sistemdir (akt. Sarıçam, Akın 2013: 293; Vahapoğlu 2013: 18). Bu teoride umut, geleceğe yönelik tutarlı hedefler belirleme, bu hedeflere ulaşmada ısrarcı olma ve hedeflere ulaşmada kullanılacak alternatif yollar belirlemeyi ifade eden bir kavramdır (Başören 2015: 17). Snyder, umudun biri duygusal, diğer de bilişsel olmak üzere iki boyuta sahip olduğunu belirlemiş ve bununla birlikte, bilişsel boyutun duygusal boyuttan daha önemli olduğunu yapmış olduğu çalışmalarla ortaya koymuştur. Onun geliştirmiş olduğu, "Umut Teorisi" bu konuda bilinen en önemli çalışmasıdır (Karaca, Kandemir 2016: 13).

Snyder'in çok boyutlu umut kuramı birbiriyle bağlantılı üç boyuttan meydana gelmektedir. Bu boyutlardan birisi, bireyin amaca yönelik olmasıdır. Snyder'e göre umutlu düşünce, bireyin elde etmek, tecrübe etmek ve yaratmak isteği herhangi bir

amaçla başlamaktadır. Buna göre, insanların tüm davranışları bir amaca yöneliktir ve bu amaçlar zihinsel faaliyetlere yön vermektedir. Amaçların yanı sıra, umudun birbiriyle ilişkili diğer iki boyutu “amaca yönelik kararlılık (agency)” ve o “amaçlara ulaşma yolları (pathways)” dır (akt. Atik, Kemer 2009: 380). Amaca yönelik kararlılık, kişinin amaçlarına ulaşma noktasında o yolları kullanabilme potansiyeline yönelik algısı olarak tanımlanır. Amaca ulaşma yolları ise, kişinin belirlediği amaçlara ulaşmak için işlevsel yollar üretebileceğine yönelik algısı olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu boyutlar ele alındığında, umut başarılı amaca güdülenme ve amaca ulaşma yollarının karşılıklı etkileşiminde temellenmiş olumlu bir motivasyonel durumdur (Atik, Kemer 2009: 380).

İnsan davranışlarının arkasında daima bir amaç söz konusu olduğu için, umut teorisinin temel bilişsel ögesi amaçlardır. Kişi kendine bir amaç belirlediğinde, bu amaca yönelik umut beslemeye başlar. Bu umut teorisinde, iki tip amaç söz konudur. Birincisi, olumlu bir sonuç elde etmeyi, ikincisi ise olumsuz sonucun ortaya çıkmasına engel olmayı içermektedir (Bınar 2011: 61-62; Esenay 2007: 24). İnsanın geleceğe yönelik beklentilerini ifade eden umut, onun amaç yönelimli olmasını sağlar.

Umut teorisine göre insanların tüm davranışları bir amaca yöneliktir. Amaca yönelik düşünceler insanoglunun öğrenmesi ve başa çıkma noktasında yapı taşlarını oluştururlar. Zamansal anlamda farklılıklar gösterir ve kısa vadeli ya da uzun vadeli olabilirler. Ömür boyu elde edilmeye çalışılan önemli ve bir şey olabileceği gibi, kısa süre gerektiren sıradan bir şey de olabilir. Umut teorisinde davranışları motive eden değerler olarak yer alan amaçlar, ulaşılabilir nitelikte olmalı ve gerçekleşmesi açısından az da olsa şüphe barındırmalıdır (Zengin 2013: 27; Usta 2013: 10). Çünkü ulaşılması kesin olan bir amacın olduğu yerde umuttan söz edilemez, ulaşılması mümkün olmayan bir hedef, bireyin cesaretini kıracağından onu mücadele etmekten alıkoarak motivasyonunu da düşürebilir.

Umutlu düşünmenin zihinsel referans noktasını oluşturan amaçlar, belirlilik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Amaçların belirsiz olması, yüksek düzeyli umut oluşturma ihtimalini düşürür. Belirsiz amaçların, hedefe yönelik yollar hayal etme veya motivasyon oluşturma olanağı düşüktür. Kişinin somut hedefler

oluşturması, onun bu hedeflere ulaşabileceği konusundaki umut düzeyini artırmaktadır. Ayrıca amaçların yeterli bir değere sahip ve olası değişikliklere açık olması gerekmektedir (Erdoğan 2013: 28). Boyutları, zamanları veya mesafeleri ne olursa olsun, amaçlar, yeterli öneme ve insan yaşamında değere sahipse kişinin motivasyonunu ve sürece ilişkin dikkatin sürdürülmesini sağlayacaktır.

Amaca yönelik kararlılık boyutu, bireyin belirlediği yollar doğrultusunda hareketi geçmek ve hareketi devam ettirmeye ilişkin potansiyelini değerlendirmesi ile ilgilidir. Umut teorisinde hedefe yönelik kararlılık “agency” olarak adlandırılmaktadır. Bu durum belirlenen bir amaç için “eylemde bulunmak” ya da “enerji harcamak” olarak da ifade edilebilir. Amaca güdülenme, belirlenmiş bir hedefe yönelik uygun olduğu düşünülen yol boyunca bireyin istekleri doğrultusunda harekete geçmesi ve bu hareketi kendisini amacına ulaştıracak yollar doğrultusunda sürdürmesi için gerekli olan enerjiyi ve inancı ifade eder. Bu düşünce biçimi bireyi amacına ulaştırmada bir tür “ateşleme” vazifesi görür (Zengin 2013: 28). Amaca yönelik kararlılık kişinin seçtiği bir amaca ulaşmak için duygu, düşünce ve yeteneğini harekete geçirmesini ifade etmektedir.

Son boyut olan amaca ulaşma yolları boyutunda ise kişinin hedeflenen amaçlara ulaşmak için işe yarar yollar üretebileceğine dair algısı konu edilir. Bireyler kendilerini istedikleri hedeflere ulaşabilmek için uygun yolları üretebileceklerine inanmalıdırlar. Bireylerin kendilerini amaca ulaşmak için mantıklı yollar planlayabilmelerini ifade eden umudun bu ögesi, “pathways” olarak adlandırılmaktadır. Pathways, bir hedef için bir ya da daha fazla alternatif yol üretebilme kapasitesine vurgu yapmaktadır. Umut teorisine göre bireyler davranışlarını, kendilerini umut ettikleri sona ulaştıracak şekilde düzenlerler. Bu şimdiyle gelecek arasında bağlantı kurmak gibi bir durumdur. (Snyder ve ark.dan akt. Çanakçı 2015: 18; Zengin 2013: 27- 28). Karşılaşılabilecek engeller göz önüne alındığında, bireyin hedeflerine ulaşmak için izlediği yol kapandığında, iyimser düşünceyi sürdürmek için alternatif yolların üretilmesi önemlidir.

Yüksek umut düzeyine sahip insanlar ilk yol başarısız olduğunda alternatif yollar üretmede yeterli oldukları algısına sahiptirler. Düşük umut düzeyine sahip insanlarla kıyasla yüksek umutlu olanlar, amaçlarına ulaşmak için daha fazla yol

bulabilmektedirler. Diğer yandan umut seviyesi düşük olan bir insan için, çok yönlü düşünce çok daha zordur ve ortaya çıkan yol iyi şekilde belirlenmemiştir (Rand ve Snyder ve ark.'dan akt. Usta 2013: 11). Diğer yandan, umut düzeyi düşük olan bir insan alternatif yollar yaratmada istekli olmayabilir. Ayrıca umut düzeyi yüksek olan insanlar özellikle engellendikleri durumlar sırasında alternatif yollar yaratmakta daha çok etkilidirler (Esenay 2007: 24). Umut düzeyi yüksek olan bir insanlar, birincil yolun dışında alternatif yollar üretmede de başarılı olabilmektedir.

Umutlu düşüncenin sürmesi için amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik güdülenme gerekli olmakla birlikte, tek başlarına yeterli olmamaktadırlar. Her iki öge birbirinden etkilense de başarılı bir amaç takibi için her ikisi de farklı işlevleri yerine getirirler. Amaca ilişkin güdülenmesi yüksek olan bir birey, eğer amaca götürecek yollar geliştiremiyorsa motivasyonu bir süre sonra bozulmaya ve amacı ulaşma süreci duraksamaya başlayacaktır. Tam tersine, bireyin kendisini amaca ulaştırarak yollara sahip olması, motivasyonunun eksik olması durumunda pek işe yaramayacak; birey kendisini amaca götürecek yolları terk etmeye başlayacaktır (Bınar 2011: 61-62; Atik, Kemer 2009: 380). Amaca ulaşmak bir amaç ile başlayıp, amaca götürecek yollar planlama ve bu planlanan yollar boyunca kendini amaç için güdülemeyi içine alan çok boyutlu bir yapıdır. Bu nedenle hiçbir boyut tek başına umudu tanımlamada yeterli değildir.

1.1.3. Umudun Gelişimi

Umut insanın doğuştan ruhunda bulunan gizli bir güçtür. Fakat umudun gelişimi, bir bütün olan ve karşılıklı olarak birbirlerinin gelişimini etkileyen fizyolojik, biyolojik, zihinsel ve psiko- sosyal süreçlerin tesirinde kalır. Çocuklar büyüyüp geliştikçe, daha karmaşık bir şekilde kendileri ve hedefleri hakkında düşünmeye başlarlar. Çocuklar, gözlemedikleri nedensel ilişkiler vasıtasıyla yeni durumların nasıl sonuçlanacağı ya da istenilen bir sonuca nasıl ulaşılacağına dair strateji geliştirmeyi hayatının ilk yıllarında öğrenmektedirler (Aydın 2016: 47). İstedikleri şeyleri göstererek ya da konuşarak da belirten, yürüyerek arzu ettiği yöne gidebilen ve istedikleri şeyi elde eden çocuklar böylece kısa dönemli hedeflerini oluşturmaya başlarlar. Snyder' a (2000) göre umutlu düşüncenin iki bileşeni olan amaca güdülenme ve amaca ulaşma yolları çocuklukta öğrenilmeye başlamaktadır.

Fiziksel gelişiminle birlikte orantısız ilerleyen benlik algıları, özellikle, ben'in istenen bir hedefe ulaşır olabilmek için görüşüyle birleşince, amaca güdülenmenin temelini oluşturur. Oyun ise amaca olan motivasyonu destekler ve çocukların umut edebilmesine yardım eder (akt. Tarhan 2012: 44).

Snyder (2007), umudun kalıtsal bir katkısı olmadığını fakat bunun yerine tamamıyla öğrenilmiş bilişsel bir amaca yönelik düşünce olduğunu öne sürer. Amaçlara ulaşma yolunun öğretimi ve amaca güdülenme düşüncesi, çocuk yetiştirmenin yapısal bir parçasıdır ve umutla ilgili düşüncelerin bileşenleri 2 yaşından itibaren oluşmaya başlar. Amaçlara ulaşmada alternatif düşünmek çocuğun onunla ilgilenenlerden edindiği basit sebep-sonuç öğretisini yansıtır. Bu şekilde amaçlara ulaşma fikri amaca yönelik kararlılık düşüncesinden önce edinilir. Amaca güdülenme bebeğin çevresindeki sebep-sonuç dizilerinin çoğunun bir nedensel güç olması gerçeği gibi, artan anlayışını yansıtır (akt. Aydoğan 2010: 15). Ailelerin erken dönemlerden itibaren, umutlu tavırlar sergilemesi ve uygun yaşantılar sağlaması çocuklarında umutlu düşüncenin gelişmesi noktasında belirleyici olabilmektedir.

Umut mekanizmasını erken çocukluk döneminde öğrenmeye başlayan çocuklarda, aileler umudun oluşmasının ilk önemli etkenlerindedir. Aileler; iletişim şekilleri, belirledikleri hedefler, zorluklara bakış açıları ve sorunlarla başa çıkma yöntemleriyle çocuklarda umudu modelleştirir. Fiziksel olarak ihmal edilen çocuklar kendilerine umutlu düşünmeyi öğretecek birlerine ihtiyaç duyarlar. Bunun yanı sıra istismara maruz kalma, anne-babanın kaybedilmesi ya da sınırları olmayan, tutarsız bir çevrede yetiştirilme de umutlu bir şekilde düşünmeye engel olabilmektedir (Aydın 2016: 47- 48). Yüksek umutlu aile ve çevreye sahip olan çocuğun umutlu düşünmeyi öğrenmesi daha kolaydır. Bu bakımdan erken çocuklukta güçlü bir umut yaşantısına sahip olmanın yaşam boyunca bu gücü koruyabilmek için önemli olduğuna işaret edilmiştir (Çanakçı 2015: 21-22).

Umut ve umutsuzluk 0-2 yaşına kadar olan dönemde gelişmeye başlamaktadır. Bu dönemde, umutsuz ve karamsar bir yapıya sahip olan anneler, çocuklarındaki umudun gelişimini ve çocuğun kendini sevilebilir bir varlık olarak algılamasını engellemektedirler. Çocuğunu sevebilen, çocuğuna karşı empati kurabilen ve ona olumlu özellikler katabilen annelerin çocukları da, tıpkı anneleri

gibi bu yetenek alanlarını geliştirebilmektedirler. Bu yetenek alanları, temel güven duygusunun, inancın, iyimserliğin ve karamsarlığın, umudun ve umutsuzluğun da yapı taşlarıdır. Temel güven duygusunu ve umudunu geliştiremeyen çocuklarda bu alanlarla ilgili çeşitli bozukluklar görülür ve umutsuzluk başlar. Temel güven duygusundaki eksikliğin yanı sıra istek, özlem ve beklentileri rahatça söyleyememek, elde ettiği ve sahip olduğu şeyleri hak eden biri olduğunu düşünmemek de umutsuzluğa kaynaklık eder (Sarı 2016: 24- 25).

Umut, Erikson'un psikososyal gelişim kuramının birinci evresi olan temel güven ve güvensizlik evresinde, özellikle üzerinde durduğu bir kavramdır. Çocuğun temel ihtiyaçlarının babası tarafından karşılanması sonucu umut oluşmaktadır. Bu evreden çıkan bir güç olarak kabul edilen umut, hayatın başlangıcından itibaren vardır ve güven ve güvensizlik arasındaki çatışmadan doğar etkilenir. Erikson, umudun erken dönemde en iyi düzeyde olgunlaştığını ve zamanla güçleneceğini ileri sürmüştür. Umut eden çocuk şimdi olmasa bile ihtiyaçlarının gelecekte karşılanacağına ve doyumun sağlanacağına inanmaktadır (Erikson ve Psiko-sosyal Gelişim Basamakları” www.cocukhayat.com, 27.06.2019). Bu anlamda umut, geleceğe oryante olmaktır. Umutlu kişinin, gelecekteki güvensizlik duygusuna karşı baş etmesi daha kolaydır. Umut duygusuyla birlikte, gelecekte olumlu beklentiler içerisine girer ve şimdiki yaşam durumunu değiştirmek ister. Birey şimdiki yaşamında doyumsuz, rahatsız ya da hoşnutsuz olabilir. Umutlu bireyin görevi birçok yolu kullanarak geleceği tekrar yapılandırmaktır (Er Güner 2011: 43).

Umudun erken gelişimsel evrelerde başladığını ileri süren psikologlardan biri de Fromm' dir. Ona göre de insanlar başlangıçta hayat yolculuğuna umut, inanç ve direnme yetileriyle başlarlar. Fakat yaşam başladığında, meydana gelen birtakım olaylar ve rastlantılar umut potansiyelini geliştirir veya erozyona uğratar. Fromm' a göre umut doğumda en üst düzeydedir ve dış çevredeki şartlara bağlı olarak zamanla azalmazsa insan umut etmeye ve bu umut duygusunu geliştirmeye devam edecektir (Fromm 2015: 34).

M. Kutub' a göre umut, çocuğun yaratılışı itibariyle birlikte getirdiği kabiliyetlerden birisidir. Dünyaya yeni gelen çocuk, güvende olmak, ısınmak, rahat etmek, annesinin kucağında dinlenmek arzusundadır. Başlangıçta bu isteklerle

başlayan umut, duygusal bir yapı arz ederken bir müddet sonra çocuğun varlık yapısında şuur şeklinde yerini alır ve çocuğun bu arzuları şuurlu bir ümit şeklini alır. Bir derece daha ilerleyince de manevi alanda umut ortaya çıkmış olur. Böylece çocuk başarıya ulaşip başkalarının ilgisini çekmeyi ve hayranlığını kazanmayı arzular. Artık bu noktada değerler dünyasına giriş başlar, sonrasında ruh dünyası genişler. Böylece umut duygusu onun bütün dünyasını doldurur, bütün duygu, düşünce, hareket ve prensiplerini içine alır ve onlara rehberlik eden bir değer hâlini alır (Kutub, 1977: 105).

Umudu olayları değerlendirme ve dünyaya olumlu bir bakış açısı olarak ele alan Adler' e (1994) göre ise insan doğuştan iyimser olmakla beraber bu iyimserliğin gelişip devam etmesinde veya engellenmesinde çocuğun içinde bulunduğu dış dünyadan aldığı izlenimler etkilidir. Karşısına çıkan ödevlerin pekâlâ üstesinden gelebileceğine güvenen çocuk, kendinde potansiyeli fark etmeye başlar ve bir takım karakter özellikleri gelişir. Meselâ cesaret, açık yüreklilik, güvenirlilik ve çalışkanlık gibi özellikler oluşur (Adler 1994: 39). Çevrelerinden (aile, arkadaş, öğretmen) destek alan çocuklar, amaçlara ulaşmayı öğrenirken ve özellikle de gelişim görevlerini yerine getirdikçe aldıkları övgülerle umut konusunda beceri ve inanç geliştirirler (Tarhan 2012: 44). Karşılaştıkları problemlere üretilen çözümler ve başarı duygusunun tadılması çocuklarının özgüvenini artırdığı gibi umut duygularının gelişmesinde de etkili olabilmektedir.

1.1.4. İnsan psikolojisi ve Umut

İnsana bitmez ve tükenmez bir yaşam enerjisi sağlayan umut, bireyin hayatında yaşamsal birçok ihtiyacı gidermesine yardımcı olur. Bireyin hayatına anlam katarak yaşama ve yaşatma arzularını harekete geçirir. Problemler karşısında kişinin yeteneklerini fark etmesini sağlar ve bu sayede, onun kendine olan inanç ve güvenini artırır. Umut, insanlara hayatın kendilerine sunduğu her türlü fırsatı sonuna kadar kullanabilme cesareti verir.

Umutlu insan, anlam arayışına cevap bulan, geçmişi, geleceği, hayatı ve ölümü bu anlam perspektifinden değerlendirebilen insandır. Yalom'a (1999) göre kişinin hayata ve geleceğe umut duygusuyla yaklaşması, ona yüklediği anlamın bir göstergesidir. İnsanın hayata ilişkin anlamsızlık yaşamaması, umut duygusunun

azalmasıyla ilişkilidir. Çünkü hayata ve olaylara anlam yüklemek, insana yaşamaya, mücadele etmeye, ümit etmeye değen, bir şeylerin olduğu duygusunu verir (akt. Sayar 2012: 63). Umutlu insanlar gerçeğlerden kaçmaz bilakis onlarla yüzleşmenin gereğine inanırlar. Çünkü onlar hataya düşmenin doğal bir durum olduğunu ve hatanın telafi edilebileceğini düşündükleri için, hemen pes etmeyen, başkaları ile çekinmeden ve sıkılmadan, açık yürekli bir şekilde konuşabilen kişilerdir. Bu nedenle böyle kişiler, başkaları ile kolayca iletişime geçebilir ve dostluk kurabilirler. Konuşmaları akıcı; duruş, oturuş ve yürüyüşleri yapmacık değil son derece doğaldır. Kolay kolay karamsarlığa kapılmadıkları için ruh sağlıklarını korumada da başarılı olduklarını belirtmiştir (Kızıroğlu 2012: 10). Umutlu insan yaşamı, kendini ve diğer insanları eksik yönleriyle de kabul edebilir ve yaşamın zorlukları ve olumsuzlukları karşısında hemen tükenmez, onları olumluya dönüştürebilmek için çaba gösterir.

Umudun insana sağladığı en büyük kazanım onları hayata bağlamasıdır. Umutlu insanlar, kendilerini yaşama adamayı başarmış insanlardır denilebilir. Yaşamsever eğilimli kimseler olan ümit var insanlar, yaşama duyulan sevgiyi keşfetmişlerdir. Onlar yaşamı her yönüyle sevmekte ve hayata sıkı sıkı bağlanmaktadırlar (Fromm 2015: 29). Umutlu insan aynı zamanda güvенеabilen insandır; çünkü umut etmek, söz konusu olan şeyin gerçekleşeceğine duyulan mutlak güveni ifade etmektedir. Kişinin birtakım beklentilere girebilmesi için onları elde etmesini sağlayabilecek olan öncelikle kendi yetileri olmak üzere, çevresine, geleceğe yani yaşama güvenmesi gerekmektedir. Zira umut eden kimse yaşamın ona birtakım şeyler sunacağına, kendisi çaba ve gayretler gösterdiği takdirde, onun arzu ettiği şeylere ulaşma noktasında hayatın ona engel olmayacağına güvenmektedir (Ünal 1998: 46–48).

Umutlu kişiler, öz saygılarını artıran ve kendilerini iyi hissettiren ve birçok özelliğe sahiptirler. Kendilerine ilişkin inançları olumlu yönde olduğu gibi amaçlarına ilişkin beklentileri de olumludur. Ve bu olumlu beklenti kendilerine olan güvenlerini geliştirmektedir. Umutlu düşüncenin şimdi olduğu gibi gelecekte de koruyacağına dair bir inanca sahiptirler. İstek ve inançları aktif olan umutlu bireyler istemedikleri bir durum içerisinde bulunsalar dahi bu durumdan kurtulmak için bir çıkış yolu olduğuna dair inanç taşırlar (Lüle 2009: 55). Bu anlamda umut, her zaman için kişinin, kişinin acısını başarıya dönüştürmesine, suçluluk duygusundan

uzaklaşmasına ve olayların üstesinden gelme ve amaçlara ulaşma noktasında girişim gücü kazanmasına imkân verir (Frankl 1997: 120).

Psikologlar da umutlu düşüncenin sorunları önlemede ve onlarla mücadelede dayanıklılığı arttırmadaki önemi üzerinde durarak, umudun, sorun ortaya çıkmadan önce ve çıktıktan sonraki süreçte önemli katkıları olabileceğini vurgulamışlardır (Gülten 2014: 176). Öyle ki, umutlu insanlar güçlükler karşısına yüreklilikle çıkarlar, sakin ve serinkanlı olmayı başararak söz konusu güçlükleri gözlerinde hiçbir zaman büyütmezler (Kızıroğlu 2012: 10). Bunun yanında umutlu kişiler gelecekte de benzer problemlerle karşılaşabilecekleri bilincine sahiptirler.

Umut, aynı zamanda bireyleri tehlikeli yaşam olaylarının etkilerine karşı koruyan psikolojik bir güçtür. Yüksek umut düzeyine sahip bireyler ruhsal olarak daha kolay huzuru yakalar ve umut düzeyi düşük bireylere göre daha az stres yaşarlar. Umut hem stresin etkilerinden kurtulmayı ifade eden aktif başa çıkma, hem de stres yaratan durumların üstesinden gelmek için stratejiler üretmede bütüncül bir rol oynamaktadır. Bu nedenle yüksek umutlu bireyler öncelikle diğer başa çıkma stratejilerini kullanma konusunda daha büyük bir başarıya sahip olabilirler (Kandemir 2016: 45). Umut sayesinde istek ve güdü kanalize olmakta ve bireyi geleceği için çabalamaya yöneltmektedir. Keder ve üzüntü gibi olumsuz duygularla baş etmede yardımcı bir güç niteliği taşıyan umut insanlar için bir çıkış yolu oluşturur ve bireyi yardım ile yaşantısında değişiklikler oluşturabileceğine inandırır (Kızıroğlu 2012: 9).

Umut sadece psikolojik sağlıkla ilgili değildir, aynı zamanda kişilerin fiziksel hastalıklardan kurtulmasında ya da onlarla mücadele etmesinde iyileşme umudunun önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Kişinin baş etme mekanizmaları ile umut etme düzeyi arasında birbirini destekleyen bir ilişki bulunmaktadır. Birçok çalışmada olumlu düşünmenin iyileşmeye giden yolda önemli bir motivasyon kaynağı olduğu dile getirilmektedir (Can 2011: 58). Umudun varlığı psikososyal uyum adına çok önemlidir. Kişini günlük yaşam aktivitelerini daha düzenli yerine getirebilmesi, yaşamdan daha fazla keyif alması ve daha üretken olması umutla mümkün olur (Öz 2004: 242). Hastalık durumlarında umut, bireyin karamsarlık ve çaresizlik duygularına düşmesini engeller. Umudun eksikliği iyileşmeyi geciktirmekte ve

ölümü hızlandırmaktadır. Umutsuzluk; hastaların tedaviye uyumlarını, gayretlerini ve motivasyonlarını olumsuz yönde etkiler (Öz 2004: 242).

Umut düzeyi düşük ya da umutsuz olan kişiler ise, kendi yaşamı üzerinde etkileri olsa da problemin hiçbir çözümünün olmadığını, istenen amaca ulaşma yolunun olmadığını düşünmektedirler. Umutsuzluk içinde olan bireyler olumsuz düşüncelerinin kurbanı olurlar ve problemlerinin çözümünde kendi yararlarına sonuçlanabilecek girişimleri denemek adına cesaret göstermezler. Bu kişiler, gerçekçi bir neden olmasa bile olaylara yanlış anlamlar yüklemekte ve amaçlarına ulaşmak için çaba sarf etmeyip olumsuz sonucu beklemektedirler (Öz, 2004: 245). Umutsuz kişi, içinde bulunduğu olumsuz durumları, gelecekte de değişmeyeceğine dair bir düşünceye sahiptir. Bu kötümser bakış açısıyla bedensel, ruhsal ve toplumsal tüm sorunlarının gelecekte de devam edeceğini, hatta daha da kötüye gideceğini düşünür (Yerlikaya 2006: 13).

Umutsuz insan “hayat boş” düşüncesiyle gayret göstermekten kaçınma yani erteleme eğiliminde olabilmektedir (Dünyalıoğulları 2011: 4). Bundan dolayı umutsuzluk düzeyini yüksek olması, kişiyi pasifleştirerek üretkenliğini azalttığı gibi kendisine ve çevresine yardım etme potansiyelini de düşürmektedir. Yapılan araştırmalarda, umutsuzluk düzeyinin yüksek oluşu, kişinin sağlığını ve iyi oluş düzeylerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür (Doğan 2014: 117). Umutsuzluk düzeyinin yüksek olması, kişinin tüm fonksiyonlarını olumsuz etkilemekte ve kişinin sağlığı ve iyilik hali üzerinde de kalıcı hasarlara yol açabilmektedir.

Umutsuz bireyde umutsuzluk, çaresizlik, yaşamaya dair heveste, kişisel hislerde ve sözel ve davranışsal ifadelerde söz azalma konusudur. Ayrıca kavrama, problem çözme, karar verme, hayal etme ve arzu etme yeteneğinde azalma meydana gelir. Umutsuz bireylerde amacın belirlenmesi, planlanması ve organizasyonunda yetersizlik, ulaşılan bilgileri kullanabilme ve geçmişi hatırlama yeteneğinde azalma görülür. Umutsuz kişiler cesaretini yitirme, kendini yolun sonunda görme, gergin ve sınırlı olma, unutkanlık, karamsarlık, dikkatini toparlayamama ve hayattan zevk alamama duygularına daha yatkın olurlar. Bireyin umutsuz oluşu, problem çözme becerilerini zayıflattığı gibi üretme konusunda da becerilerini azaltmaktadır (Sayar 2012: 75).

Umut eden kişi, karşılaşılabilecek her türlü durumda harekete geçmeye hazır bulunmayı gerektiren ‘aktif bir bekleyiş’ (bir tür içsel aktivite içeren bekleyiş) halinde iken, umutsuz kişi, bekleyemez ve sabredemez (Koç 2008: 180) . Dolayısıyla kişinin hayata etkin bir biçimde katılıp üretken olabilmesi umut duygusuyla ilgilidir. Çünkü umut teşvik edici bir role sahiptir. Bu bakımdan umutlu olma, şartlar ne olursa olsun her durumda gayret gösterip, başta kendine olmak üzere etki alanında olan her şeye karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyi gerektirir (Gazali 1993: 527-528). Umutlu insanlar sebeplerin ötesinde hedeflerine odaklanarak harekete geçerken umutsuz insan sebeplere takılıp ilerleyemez. Umutlu insan her sıkıntının acının birer fırsat olduğunu düşünerek kendine çıkış yolları yaratır. Fakat umutsuz insan küçük problemlerin bile üstesinden gelinemez olduğu kanısına kapılır ve problemlerin kendini çevrelemesini çaresizlikle izler. Var olan çıkış yollarını fark edemez. Bu sebeple şartlar ne olursa olsun tüm insanlık adına en iyiyi yakalamak için mücadele etme sanatıdır. Engelleri avantaja çevirmek insanlar korkularının esiri olurlar.

1.2. Din ve Dindarlık

İnsan, kendini ve kendi dışında olup biteni merak eden ve bunları anlamlandırma cabasında olan yegâne varlıktır. İnsanın bu anlamlandırma cabası bilimin ilerlemesine, felsefenin gelişmesine öncülük etmiştir. Ortaya çıkan bilimsel veriler ve felsefi akımlar insanın anlam cabasına cevap olsa da yeterli olamamıştır. İnsan bu anlam arayışına en tatmin eden açıklamaları dinde bulmuştur (Kıınter 2008: 99). Çünkü din, tarih boyunca insan hayatına anlam katan, ona umut etmeye sevk eden, teselli ve güven veren temel bir unsur olmuştur.

Din kelimesi Arapça “deyn” kökünden gelmektedir. Bu kelimenin sözlük anlamı şu manaları içermektedir; “örf ve âdet, tutulan ve gidilen yol”. Arami- İbrani dillerinde ifade edildiği şekliyle ise; ceza ve mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman anlamlarına gelmektedir. Farsça “daena” kelimesinden geldiği öne dürülen din ise, din ve mezhep edinmek, inanmak, adet edinmek anlamlarında kullanılmaktadır (Atar ve ark. 2006: 15; Günay 2003: 57; Pazarlı 1982: 21; Uysal 1996: 26).

Batı dillerinde ise, “religion” kelimesi din kelimesinin karşılıktadır. Bu kelime kökü Latince “religare” kelimesindir. Birleştirmek, bağlamak manasını içerir. Kelimenin bu iki anlamı incelendiğinde alındığında religion ifade, hem insanları Tanrı'ya korku ve saygı ile bağlayan bağ (iman), hem de kendini dini ritüellere adama, bu davranışları dikkatle yapma, (tören ve ayinlere katılma) gibi din teriminin iki temel unsurunu barındırmaktadır (Pazarlı 1982: 21; Peker 2003: 29; Taplamacıoğlu 1963: 235).

Kur'an'ı Kerim'de din kelimesi “yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslâm, şeriat, hudud, âdet, ceza, hesap, millet” gibi anlamlarda hem ulûhiyet hem de ubudiyet boyutlu olarak kullanılmıştır. Buna göre din, mâbud olan Allah'a nispetle, “hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükâfat verme”; âbid olan kula nispetle ise “boyun eğme, emir ve yasaklara itaat etme, aczini anlama, teslim olma” anlamlarını içermektedir. Öyle ki din, bu iki taraf arasındaki ilişkiye yön veren kanun, düzen ve yoldur (Adıvar 1969; 23).

Literatür incelendiğinde birbirine yakın ya da uzak yüzlerce din tanımının yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum bize dinin tanımlanmasında en çok zorlanılan kavramlardan biri olduğunu göstermektedir. Din olgusuyla ilgilenen ve kutsala vurgu yapan her filozof ve bilim adamı kendi çalışma sahasına, anlayışına ve amaçlarına uygun olarak dini tanımlamış ve çalışmalarını o doğrultuda yürütmüşlerdir (Yıldız 1998: 2; Atalay 2002: 39). Ortak bir din tanımının yapılamamasında, dinin yapısı, tanımı yapanın bakış açısı, tanımın yapıldığı zamanda egemen olan düşünceler veya geçerli olan eğilimler de oldukça önemlidir (Yaparel 1987: 405). Din alanında çalışan her araştırmacı kendi alanına ve çalışma yaptığı konuya uygun gördüğü bir tanım geliştirmiş ve bu tanım doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür.

Her ne kadar dini tanımlamak zor olsa da insanlar dini tanımlamaktan vazgeçmemişlerdir. Peker (1990) dinin, insanın yaratılışı itibariyle sahip olduğu duygu, düşünce ve davranış gibi tüm yetenek ve eğilimlerine hitap ettiğini belirtir (Peker 1990: 94). Yavuz (1982) göre ise din, kişinin, ilahi bir kudretin varlığını, bu kudretin görülen görülmeyen her şeyden üstün olduğunu, insandan yapması ve yapmaması gerekenler hususunda taleplerde bulunduğunu samimi bir şekilde kabul

ve tasdik ederek bu yüce varlığın hizmetine girmesidir (Yavuz 1982: 28). İkbal (1964) ise dini, insanı insan yapan kişiliğinin tüm boyutlarının bir ifadesi olarak görmektedir. Din bir yaşam biçimidir ve bu yaşam biçiminde insanın tüm ruhsal fonksiyonları ortak bir şekilde iş görür. Bu anlamda din sadece bir düşünce ya da sadece bir duygu olmadığı gibi sadece uygulamadan ibaret değildir (İkbal 1964: 18). Din, bir taraftan bilgi sahibi olma, düşünme, yorumlama, anlamlandırma gibi zihinsel etkinliklerin ağırlıkta olduğu bilişsel boyutu, diğer taraftan bağlanma, güvenme, sığınma, teslim olma, ümitlenme gibi tecrübelerin ön plâna çıktığı duygusal boyutu olan bir yapı olduğu görülmektedir.

Dinin psikolojik tanımlarına baktığımızda; insanın davranışlarının arka planındaki zihinsel süreçleri inceleyen psikoloji, bu davranışları etkilen bir unsur olan dinin tanımında öz sahibi olmuştur. Psikologların din tanımlarına bakacak olursak, modern psikoloji tarihinin en çok konuşulan ismi olan Freud, dini psikolojik açıdan bir tatmin aracı olarak görmüştür. Tanrı'yı ise, insanın kendinde eksikliğini hissettiği, özellikle çaresizlik içinde, arzu ve ihtiyaçlarına cevap veren bir yansıtma, yüceltilmiş bir baba olarak tanımlamıştır. Ona göre ahiret inancı da psikolojik bir avuntudan başka bir şey değildir (Köse 2016: 126; Karacoşkun 2013: 43).

Din, bir dünya görüşüne sahip olması açısından, inanlarına hayatlarını düzenleyen ve ona yön verebilecekleri, açıklayıcı ve yorumlayıcı anlamlar sunmaktadır. Bir arayış olarak din Allport'un (2004) ifadelerinde de kendin yer bulmaktadır. Ona göre din, her şeyin arka planında kalan önemi bulmaya için yapılan bir arayıştır. Bireyin dini yaşantısı, onun kişiliğini tamamlama ve geliştirme çabasının bir yansımasıdır bu nedenle din, tüm yaşam felsefelerinin en kapsamlısı olarak kabul edilir (Allport 2004: 96).

İnsanın çevresinde cereyan eden veya başına gelen olayları anlamlandırma güdüsüne dikkat çeken Frankl'e göre ise din nihaî anlamı aramak, anlamlı olanı bulmaya çalışmak olarak tanımlanır. Ona göre insanın temel psikolojik motivasyonu olan bu anlam arayışı, dini inançlar ve değerler yardımıyla tatmin edildiğinden dindar insanlar hayatlarını daha iyi anlamlandırabilirler (Frankl 1997: 113; Karacoşkun 2013: 53). Jung ise anlam konusunda "Anlam birçok şeyi, belki de her şeyi, dayanılır hale getirir, yorumunda bulunmuştur. Jung'un din anlayışı ise daha

çok bireyin iç dünyası ve tecrübi yönüyle bağdaştırdığı görülmektedir. O dini insana özgü içgüdüsel bir tutum olarak değerlendirir (akt. Karacoşkun 2013: 53).

Dini psikolojik açıdan ele alan diğer bir isim ise Fromm'dur. Fromm'un Tanrı kavramına yer vermeden yaptığı tanıma göre din, bir topluluk tarafından kabul edilen ve paylaşılan ortak bir davranış biçimi kazandıran sistemler bütünüdür. Bu sistem grubun bireyleri için, kendilerini adayabilecekleri bir hedef ve onlara davranışlarını şekillendirecekleri birtakım düzenlemeler sunar (Fromm 1993: 45-46).

İslam bilginleri tarafından yapılan din tanımları ise, tek bir din için düşünülmüş tanımlar olduğundan geniş kapsamlı değildir. Bu tanımlara göre gerçek din ilahi kaynaklıdır, tercih konusu olduğundan akıl ve irade temellidir ve insanın çabasına dayanan aksiyon yönüne de sahiptir (Atar ve ark. 2006: 11). İslam'a göre din, Allah tarafından gönderilmiş, inananlarına dünya ve ahirette mutluluğa götüren, iman ve amellerden oluşan bir yol ve müessesedir (Günay 2003: 39; Yüce 2009: 11). Yani din, kendisine inananlara hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa ulaşmanın yollarını gösteren ve bu amaçla duygu, düşünce ve davranış planında düzenlemeler getiren bir sistemdir (Şengül 2007: 3). Nakib el-Attas'a dini tanımlarken "silm" ve "selam" kelimelerinden türeyen İslam kelimesiyle birlikte düşünülmüşlerdir. Buna göre dinin tam adı olan İslam kelimesinin tanımı, gerçekte dinin tanımını da ifade etmektedir. Yani Allah'a karşı duyulan hakiki bir güvenle, O'na bağlanıp inanmak, O'nun emir ve yasaklarını kabul edip boyun eğmek, kısacası O'na samimiyetle teslim oluşturmaktır (akt. Yüce 2009: 11).

Tanımlardan görüldüğü üzere, din sürekli olarak insanın tecrübe alanına girmekte, fakat insan onun ne olduğu ve nasıl bir içeriğe sahip olduğu konusunda kendi bireysel tecrübelerinin dışında standart ve bütüncül bir yaklaşıma sahip değildir. (Sambur 2006: 425). Çünkü tarih boyunca insan, dini kendi tecrübe ettiği ölçüde anlamlandırmaya çalışmıştır. Yaşanan her dini tecrübenin, bireye has olması sınırsız sayıda birçok dini olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bundan dolayı insanlar dinden farklı şeyler anladığı ve farklı anlamlar yüklediği görülmektedir.

Dini tanımlamak kadar dinin bireyin yaşamında aldığı biçim olan dindarlığı tanımlamak da zordur. Kelime anlamıyla dindarlık din sözcüğünden türetildiği için günlük dilde ve bilimsel terminolojide din ve dindarlık ifadelerine yüklenen anlamlar

arasında çok yakın ilişkiler söz konusudur. Dindar kelimesi TDK Büyük Türkçe Sözlükte “Din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (kimse), mütedeyyin. Allah’a inanmış ve bağlanmış kimse” olarak tanımlanmıştır (TDK 2009: 226).

Dinin tanımını yapmak ne kadar zor ise aynı şekilde dindarlığın da kesin bir tanımını yapmak zordur. Çünkü dine yönelik bakış açısı değiştikçe dindarlık tanımları da değişmektedir. Koç (2010), dinin kuramsal, ibadet ve hayata dair tüm aşamalarını birlikte değerlendirerek, dindarlığın, dinin bireyin yaşamına etki biçimi olduğunu belirtmiştir (Koç 2010: 218). Dindarlık, bireyin inancının gereklerini yaşama aktarma biçimidir. Bu aktarış dinden dine farklılaşma olduğu gibi aynı din içinde de çeşitlilik gösterebilen bir olgudur. Aynı din içerisinde farklı düşünceleri dile getiren ve savunan öğretilerin olması gibi bu öğretilerin şekillendirdiği farklı dindarların olduğu da bilinmektedir.

Din psikolojisinin çağdaş dönemlerdeki temel kurucusu olarak kabul edilen James’e (1911) göre, dindarlık, “Bireylerin ilahi olduğunu düşündükleri herhangi bir şey ile bir dereceye kadar kendilerini ilişki içinde görmeleri bakımından tek başlarına yaşadıkları duygular, eylemler ve tecrübelerdir.” (akt. Kandemir 2016: 22; Hökelekli 2005: 15). Ona göre yüce ve her şeyi bilen bir varlığın, kişinin her türlü fiilini gözetlediği duygusu bireyde hâkimdir. Kişilik ve karakter yapısına göre kişiden kişiye farklılık gösteren bu duygunun derecesi de dindarlığın göstergesidir (James’ den akt. Öztürk 2017: 13).

Freud dinin, insanın dünyaya geldiği andan itibaren kâinatın büyüklüğü karşısında hissetmiş olduğu korku ve çaresizlikten doğan bir yanılgı olduğunu ifade eder. Buna dindarlığı da bu yanılgı biçimine bağlı olarak kişinin ortaya koyduğu eylemlerin tümü olarak değerlendirir. Ona göre dindarlık hastalıklı bir ruh halidir (akt. Bahadır 2002: 117). Logoterapi’nin kurucusu Frankl ise, Freud’un aksine dindarlığı yaşamın manası olarak tarif eder. Frankl’e göre dindarlık, mutlak varlık planında kendi eksikliğini, tamamlanmışlığını ve izafiliğini tecrübe etmeyi ifade eder (Frankl 1997: 67).

Günay’a göre ise dindarlık, kutsal olanın veya (özel bir şekli olmak kaydıyla) belli bir dinin muayyen zaman ve şartlarda belli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır, kısaca “yaşanan din” şeklinde tanımlamaktadır (Günay

2003: 17). Uysal' a göre din, “İnançlı ya da herhangi bir dine mensup kişilerin dini yaşantıdır.” (Uysal 2006: 74). Dindarlık bir kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin içten kabulü ve meşgul olma derecesi olarak tanımlanabilir. Bu açıdan dindar ise, dininin inanç, ilke, ibadet ve sembollerini içselleştirerek bunları tutum ve davranışlarına yansıtan kişidir (Arslan 2011: 40). Buna göre dindarlık, kutsal sayılan şeylerin içsel bir kabulünün ardından, insanın hayatına yansıyan ve davranışlarla kendini gösteren çok boyutlu bir yapıdır.

Dinin gözlenebilen yönü olarak ifade edilen dindarlık, insan tabiatının manevi bakımdan duyduğu şiddetli eğilim ve ihtiyaçlar, şuur düzeyinde görünen bazı ilkelere bağlanmak suretiyle ortaya çıkar. Bu konu sonlu ve sınırlı olanın sonsuz ve sınırsız olana bağlılığı ve boyun eğmesi şeklinde tanımlanır (Armaner 1967: 25). Dindar kişi, her türlü davranışında dini güdülerin etkisi altında bulunduğu için, Allah'la kurduğu ilişki, onun bütün dünyevi ilişkilerinin temelinde yer alır (Kımtar 2008: 93). Dini kişilik ya da dini şahsiyet olarak da ifade edilen dindarlık, imana bağlı olarak ortaya çıkan ve gelişen bir kişilik çeşididir. Bir bireyin duygu, düşünce, tutum ve davranışları, olaylara yaklaşımı, dünyayı değerlendirme şekli vb. kendine özgü dini özelliklerinin tümü onun dindarlığını meydana getirmektedir.

1.2.1. Dindarlık Tipolojileri

Şahıs kavramı ile doğrudan ilintili olan dindarlık şahsın bilincinde oluşup kendi tecrübesiyle sahneye çıkmaktadır. Bu nedenle dindarlık kişiliği etkileyen, kültürel ve sosyo-ekonomik çerçeve gibi birçok değişkenden etkilenir (Yüce 2009: 22). Kişilik yönünden çeşitlilik gösteren insanlardan hareketle geliştirilen dindarlık tipolojilerinin ilki ünlü din psikoloğu C. Jung'a aittir. Jung, insanları kişilik bakımından içedönük ve dışadönük tipler diye ikiye ayırırken, dini kişilik yönünden de içedönük ve dışadönük dindarlar şeklinde iki gruba ayırarak tanımlamıştır (akt. Peker 2003: 86).

Cüceloğlu, ise dindarlardan söz ederken, ‘samimi (gerçek) dindarlar’ ve ‘mış gibi dindarlar’ olmak üzere dindarlığın iki türü üzerinde durur. O’na göre ‘mış gibi dindarlar’ cennete gitmek veya cehenneme gitmemek niyetine yönelik olan, hep nesnel ben düzeyinde kalmış kişilerdir. Samimi (gerçek) dindarlar ise, daha büyük

gerçekliğin, kapsamlı bir bütünün anlamlı bir parçası olmanın idraki ve hizmet bilinci içinde yaşamlarını düzenleyen kişilerdir (Cüceloğlu 2000: 69-70).

Taplamacıoğlu'nun dini yaşayışın şiddet ve yoğunluğunu esas alarak yaptığı çalışmasına göre dindarlık tipolojisini, gayr-i amil, idareci, maslahatçı, dini bütün, sofı, softa veya yobaz olarak bölümlere ayırmıştır (Taplamacıoğlu 1962: 145). Günay (1999) ise dini hayat tipolojisini şiddetin azlığı- çokluğu ve biçimi olmak üzere iki grup şeklinde incelemiştir. Birinci grupta dini yasayış tiplerini ateşli dindarlar, alaca dindarlar, mevsime göre dindar olanlar, beynamaz, dine karşı ilgisiz olanlar şeklinde beşe ayırmıştır. İkinci gruptaki tipleri ise geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel dindarlık olarak dörde ayırmıştır (Günay 1999: 15).

Dinin bireysel ve toplumsal görüntüleri açısından bakıldığında karşımıza iki tür dindarlık çıkmaktadır. İnsanların hayatına yansıyan dini tutum ve davranışlar gözlemlendiğinde, kişinin sosyalleşme sürecinin doğal bir sonucu olarak tezahür eden, delillere dayanmaksızın, sorgusuz kabullerle şekillenmiş dindarlık biçimine taklidî dindarlık denmektedir. Neye, niçin ve nasıl inandığının bilincinde, bir sorgulama ve delillendirme sürecinden geçerek samimi inancı benimsemiş olan kişilerin dindarlığı ise tahkiki dindarlık olarak değerlendirilmektedir (Yapıcı 2007: 27). Bu sınıflamaların çıkış noktası kişilik çeşitlerinin dini yasayışı etkilediği düşüncesidir. Diğer bir düşünceye göre ise, dini inançlar da insanların hem kişilikleri hem de dindarlıkları üzerinde etkiye sahiptir. Bu düşüncüyü vurgulayan Fromm'un dindarlık tanımlamasında, dinin sahip olduğu sistemler bireyin dindarlığını şekillendiren asıl unsurdur. Dini 'otoriter' ve 'hümaniter' olarak sınıflandıran Fromm buna bağlı olarak dindarlığın da iki tür olduğunu ifade eder. Otoriter dine sahip dindar, güçlü ve hakim Tanrı karşısında aciz olduğundan o'na itaat ederek huzura kavuşur. Hümaniter bir dine mensup dindar ise, kendini gerçekleştirme gayesi içindedir ve bundan sevinç duyar (Fromm 1993: 49-55).

Allport tipolojisinde ise, dindarlık içten kaynaklı ve dıştan kaynaklı olmak iki tipte ele alınmaktadır. Bu dindarlık modelinde ayırım dindarlığın niteliğine, samimiyetine ve içten olup olmadığına bakılarak yapılmaktadır (akt. Dalmış 2009: 15). İç güdümlü dindar için hayatın gayesi dini inanç ve emirlerle iç içe olarak

yaşamaktır. Bu nedenle bu kişiler için din, kişiliğin bir parçası haline gelmiş denilebilir. Bu kişiler aktif ve samimi bir şekilde dinin tüm inançlarını yaşamaya çalışan, merhamet duyguları yüksek olan, öteki insanlara saygı ve sevgi duyan, iyi niyetli olan, ibadetlerinde süreklilik gösteren vb. değerleri içselleştiren bireylerdir (akt. Yıldız 1998: 8; akt. Kandemir 2016: 24; Öztürk 2017: 22). İç güdümlü dindarlık kategorisinde olan bireyler için din; esas motivasyon kaynağını oluşturmaktadır (Yıldız 2006: 87). Dış güdümlü dindarda ise din bir araç haline gelmiştir. Bu kişiler güvenlik, bireysel ihtiyaçlarını karşılamak, sosyalleşme, statü elde etme ve kendini haklı çıkarma gibi çeşitli nedenlerle dinden faydalanırlar (Karaca 1999: 235). İç güdümlü dindarlarda din, kişiliğin bir parçasını oluşturur ve dini duygu ve düşünceler bireyin hayatına karakterinin bir parçası olarak yansır. Dış güdümlü dindarlar da ise, sosyal yaşama ayak uydurmak için ibadet ve ayinler sadece şekilci bir biçimde yerine getirilmektedir.

1.2.2. Dindarlığın Boyutları

Din, insanların inanma, kabul etme, teslim olma ve huşu duyma gibi içsel süreçlerine hitap ettiği gibi, duygu, düşüncelerin yansıması olan tutum ve davranışlara da etki etmektedir. Bu nedenle dindarlık da, birbiriyle ilişkili olan beş boyuttan oluşmaktadır.

a- İnanç Boyutu:

İnanç, dinlerin merkezinde yer alan olmazsa olmaz kavramlarından biridir (Kayıklık 2005: 133). Her dinin, mensuplarından kabul etmesini istediği inanç ilkelerinden oluşan bir sistemi mevcuttur. Bu inançların içerik ve genişliği, dinden dine farklılık gösterebildiği gibi, aynı din içerisinde de farklılık arz edebilir (Yıldız 1998: 11).

Bütün semavi dinlerin inanç esaslarının temelinde doğüstü kutsal bir varlık, Allah inancı yer almaktadır. Allah inancı, dinî inancın başlangıç noktasını oluşturur. İnanan her insan, tercih ettiği dinin inanç esasları kapsamında ilahi bir varlık tasavvur eder (Yıldız 2006: 90-91). Bu ilahi varlık zati nitelikleri olan bir Tanrıdır ve insan yaratıcı varlık karşısındaki rolünü dinin kendisinden inanmasını beklediği inanç esaslarıyla belirler (Çapar, 2008: 14). Dindar insanın kendisini ilahi varlığa bağlayan ve dini hayatın temelini oluşturan inançlara sahip olması gerekir. Bu

inançlarla şekillenen dini yasayış, kişinin tüm yaşamını etkilemektedir (Hökelekli 2005: 74; Çapar 2008: 14).

İnanç kaidelerinin içeriği dinden dine değişse de, Tanrı tasavvurunun oluşumunu sağlayan, yaratıcılık, ezeli ve ebedi olma, adil olma, merhametli ve bağışlayıcı olma, sınırsız güç sahibi olma, her yerde olma, her şeyi bilme, benzersiz olma, yargılayıcı ve cezalandırıcı olma” gibi ortak noktalar vardır (Yıldız 2007: 13; Çapar 2008: 14).

Bir dine mensup olmak o dinin inanılmasını istediği şeylere inanmakla başlayacağı için inanç boyutu diğer diğer boyutlardan önce gelir. İnanılması gereken konuların başında ise bir Tanrı düşüncesi yer alır. Bu nedenle inanç boyutu Tanrı inancı etrafında şekillenen bir boyut olduğunu söylemek mümkündür.

b-Duygu Boyutu:

Duygu boyutu, inanç sahibi kişilerin kutsal kabul ettikleri varlıkla olan metafizik ilişkilerini konu alan bölümdür (Kula 2001: 49; Öztürk 2017: 18). Yaşanan dini tecrübeyle ilgili olarak olumlu veya olumsuz tüm dini duygularla ilişkili olan bu boyut, kişinin dine bağlılığını etkileyen diğer boyutlar içinde en hassas ve kapalı olan boyuttur (Köktaş 1993: 67; Kayıklık 2005: 493).

Aşkın varlıkla kurulan iletişimde duygu boyutu önemli bir yer tutmaktadır. Bu duygunun niteliği “korku, sevgi, sevinç, huşu, bağlılık, güvenme, teslim olma ve sığınma hali olabilir”. Bunlar arasında, Allah sevgisi din duygusunun en temel unsuru olup korku ve ümit, saygı ve sevgi iç içe bulunur (Köktaş 1993: 67; Hökelekli 2005: 74; Arslan 2011: 42). Bu duyguların yoğunluğu kişinin dindarlığı üzerinde etkilidir. Dini duygularda hissedilen yoğunluk arttıkça kişinin dine bağlılığı o denli artar. Aksi halde duyguların yüzeysel olması, kişinin Tanrı ile bağlantısını olumsuz etkileyebilir.

Bu dini duygu, sonlu olanın sonsuz ve yüce olan kuvvete yönelme, güvenme, sığınma ve teslim olma duygularını içine almasından dolayı, hissedilen ve isteyen ferdin ilahi kuvvete yönelme yolunda çaba göstermesi onun dindarlığını ortaya koyar (Yavuz 1982: 88).

Dinin duygu boyutu olmadan diğer boyutlar tek başına bireyin dindarlığı üzerinde yeterince etkiye sahip değildir. Dinle ilgili sahip olunan bazı bilgiler zaman içinde değişebilir ancak duygu boyutunun değişmesi zordur. Hissedilen dini duygular, geçmiş yaşantılarla yakından ilişkilidir. Olumlu duygulara sahip olan bireyler dini yaşantıdan mutlu olurken, olumsuz duygulara sahip olanlar sıkıntı hissederler (Çapar 2008: 15).

c- Davranış Boyutu:

Bu boyut, dinin inananlarından yerine getirmesini beklediği bütün dinî pratikleri kapsar. Her türlü dua, âyin, ibadet ve diğer kutsal kabul edilen davranışlar bu boyut içinde yer alır (Şengül 2007: 26). İnanan kişilerin, inançları doğrultusunda uygulamaları gereken bir takım dini prensipler vardır (Öztürk 2017;17). İbadet adını alan bu prensipler, dini inanç, duygu ve düşüncelerin yaşanan dünyadaki yansımasıdır. Allah'ın kendisine inananlardan yapılmasını istediğini düşüncesiyle yerine getirilen bütün uygulamalar birer ibadettir ve İslâm'a göre bu davranışlar karşılığında kişi sevap alacak ve mükâfat görecektir (Peker 2003: 117; Pazarlı 1982: 52; Arslan 2011: 43).

İbadetler içsel dünyada kabul gören inancın objektif dünyada tezahür etmesine olanak sağlar (Hökelekli, 2005: 74; Mehmedoğlu, 2004:28). Bu yüzden dindarlığın en iyi gözlemlenebilen yanını oluşturur. Dindar insanın dinî uygulamalarını içine alan davranış boyutu, doğrudan gözlemlenebildiği ve saklanmadığı için, dinler arasındaki farkın gözlemlenmesini ve farklılıkların belirlenmesini sağlayan boyuttur (Yıldız 1998: 12).

Hemen hemen her dinde veya dinlerin çeşitli kültürlerinde bir takım uygulamaların olduğu bir gerçektir. İbadet boyutu dinler arasındaki farklılıkları da ortaya çıkaran bir görünüme sahip olsa da bu farklılıklara rağmen ibadetlerin ortak paydaları da vardır. (Hökelekli 2005: 74; Mehmedoğlu 2004: 28; Çapar 2008: 14). Bu ortak paydalar, bir yaratıcıya veya kutsal kabul edilen aşkın varlığa yönelik olmaları, ona bağlılık ve kulluğu ifade etmeleridir. (Atalay 2002: 43). Bu yönelişin altında yatan temel güdü ise yüce varlıkla iletişim kurma, ona daha yakın olma, verdiği nimetler için şükretme ve gazabından korunma duygusudur. Bu amaçlarla gerçekleştirilen ibadetler, sınırlı olanla sınırsız olanın arasındaki tabiatüstü iletişimin

belirli zaman ve mekânda, söz ve davranışlar şeklinde ortaya çıkan kısmını oluşturmaktadır.

d- Bilgi Boyutu:

Bilgi boyutu kişinin kendini ait olarak gördüğü din ile ilgili bilgi düzeyini belirtmektedir. Bir dine mensup olan kişinin, o dinin kutsal kabul edilen metinlerinde yer alan bir takım bilgilere sahip olması gerekir (Kula 2001: 78; Alıcıküşu 2013: 19). Bu bilgiler dinin inanç, ibadet ve ahlâka ilişkin temel kurallarını oluşturmaktadır. Dini yaşayış bilgiye bağlı olarak şekle girdiğinden dolayı dinler, mensubu olan kimselerden o dinin inanç ve ibadet sistemleri hakkında bilgi sahibi olmasını beklemektedir.

Dindar olarak ifade edilen her insanın, inandığı şeylerin içeriği, dinin ve onun kutsal metinlerinin temel esasları hakkında az çok bilgi sahibi olduğu kabul edilir. Çünkü bir inancı kabul etmenin ön şartı, o inanç hakkında bilgiye sahip olmaktır. Ancak dinî bilginin niteliği, bilginin neye ait olması gerektiği ve dinî bağlılığın göstergesi olarak ne tür bilginin kullanılacağı dinden dine değişiklik göstermektedir (Çapar 2008: 16; Yıldız 1998: 12; Şengül 2007: 27).

Dindarlığın bilgi boyutu içerisinde tartışılan bir konuda iman – bilgi ilişkisidir. İman, bilgi kadar kesin olmamakla birlikte vehim gibi desteksiz de değildir. O, bazı delillere sahip olmakla birlikte kesinlik ifade etmez. Hatta bir kişi gerçekten anlamaksızın inanabilir, yani, iman az bir bilgi üzerine de temellenebilir (Alıcıküşu 2013: 19). Bilgi ve kesinlik, dindar bireyin inancını temellendirirken, imanda daha çok teslimiyet ve bağlılık ön plandadır. Bu nedenle inanan insanın iman ettiği varlığa yönelik olarak taşıdığı derin ve sıcak duygular, imanı bireyin kendisi için bilgiden daha önemli hale getirir (Kayıklık 2005: 135). Mâtürîdî ise kesin bilgi ve kanıta dayanan bir iman ve din anlayışını oluşturmak amacıyla olduğu için, imanının temeline bilgiyi yerleştirmekte ve onu imandan farklı, fakat imana götüren bir yol olarak görmektedir (Özcan 1998: 181).

e- Etki Boyutu:

Dinin bu boyutu, insan hayatının din dışında kalan diğer alanlarına dinin yaptığı etkiyi ifade eder (Çapar 2008: 16). Din insanın kendi hayat tarzını, geleceğe dönük planlarını, diğer insanlarla olan ilişkilerini, kısaca insanın her yönüyle tüm

davranışlarını etkileme potansiyeline sahiptir (Hökelekli 2005: 75). Dinler müntesiplerinin nasıl düşünmesi ve davranması gerektiği hususunda bir takım kurallar koyarlar. Bu kuralların insan hayatındaki yaygınlık durumu bireyin dine olan ilgi ve bağlılığının derecesini göstermektedir (Alıcıküşü 2013: 19). Bu sebeple, her kişinin kendi dinî inanışları etkisinde geliştirdiği belli davranış tarzları ve tutumları olabilmektedir.

Din insanın yalnızca iç dünyasında yer alan duygu ve düşüncelerine etki eden bir olgu değil, dışa yansıyan hareket ve davranışlarında da etkisini gösteren kapsamlı bir sisteme sahiptir. İnananların, davranış ve tutumları dinin etkisinde olduğu kadar verdiği kararlar da dinin etkisi altındadır (Armaner 1967: 28). Genel olarak etki boyutu bireyin dini inanç, ibadet ve bilgisinin onun günlük yaşantısı üzerine yaptığı tesirleri içine aldığı söyleyebiliriz.

İnsanın dini bağlılığının sonucu olarak ne yapması gerektiğine ilişkin beklentileri, bazı davranışlardan uzak durmayı, bazılarına ise aktif olarak katılmayı kapsar (Güven 2008: 32). Din insanların sadece manevi dünyasına hitap eden biri olgu değildir aynı zamanda birtakım davranışların yapılmasını ve bazı davranışlarından da uzak durulmasını ister. Bununla birlikte insan duygu ve düşüncelerinde değişiklik meydana getiren dinin onun genel tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Genel olarak dünyaya ve olaylara bakış açısını, olayları değerlendirilme tarzını yani tümüyle kişiliğini etki altına almaktadır.

1.2.3. Dindarlık Boyutlarının İlişkiselliği

Dindarlığın boyutları hakkında yapılan yorumlara bakılırsa bu boyutların bazılarının birbiriyle yakından ilişkili olduğu dikkat çeker. Örneğin bilgi ve inanç boyutu doğrudan ilişkilidir. Çünkü bilgi, bir inancın kabulü için ön şartı oluştursa da dindarlık açısından tek başına bir anlam ifade etmez (Kayıklık 2005: 493; Alıcıküşü 2013: 19). Mesela, bir dine mensup olmayan biri, o dine mensup birinden daha fazla dini bilgi sahibi olabildiği gibi, ateist birisinin bir dindardan daha fazla dini bilgi sahibi olması da mümkündür (Şahin 1999: 11). Fakat inancı olmayan bireyin bilgi seviyesi ne olursa olsun, dindarlık açısından bir değer atfedilmez. Bu nedenledir ki dindarlığın bilgi boyutu, özellikle inanç ve duygu boyutu ile birlikte ele alınmadan doğru olarak değerlendirilemez. Bir inancı bilmek ona iman etme noktasında şart

olduğu için bilgi ve inanç boyutları arasında yakın bir ilişki vardır (Köktaş 1993: 43; Kula 2001: 50).

Geniş anlamda düşünüldüğünde dindarlığın boyutları birbirinden bağımsız yapılar değil, birleştiklerinde dini hayatı oluşturan köşe taşlarıdır (Şahin 1999: 10) . Dini duygu/ tecrübe, kişinin inandığı varlıkla ilişkisini konu edindiğinden, bu boyutun temelinde kutsal kabul edilen varlığa ilişkin sağlam bir inanç söz konusudur (Çapar 2008: 14). Dini duyguların, geçmiş dini yaşantılarla bağlantılı olması duygu boyunun davranış boyutuyla yakından ilişkili ortaya koyar. Dini duygu olmadan diğer boyutları değerlendiremeyeceğimiz gibi bu boyutları da göz önünde bulundurmadan dini duyguyu tam olarak anlamış olmayız (Mehmedoğlu 2004: 28; Şahin 1999: 10).

Dindarlığın ibadet boyutu ise, öncelikle bilgi boyutu ile bağlantılıdır. Çünkü dinlerin inananlarından yapılmasını beklediği uygulamalar, inananların bilgisi dâhilinde olması gerekir. İbadet olarak ifade edilen bu uygulamalar, inanç, duygu ve düşüncelerin dış dünyadaki yansımalarıdır.

Bu nedenle dindarlığın ibadet boyutu, inanç boyutunun tezahürü olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili olarak birçok düşünür dini inancın sadece inanmayı, dini hükümleri kabul etmeyi değil, inandığı dinin gereklerine göre davranmayı da öngördüğünü belirtmektedir (Kayıklık 2006: 136; Hökelekli 2005: 74).

Dindarlığın etki boyutu ise diğer dört boyuttan etkilendiği gibi bu boyutları da etkisi altına almaktadır. Etki boyutu, bireyin gün be gün yaşadığı dinsel bilgi, tecrübe, uygulama ve inançların kişinin günlük yaşamı üzerindeki etkilerini ifade eder (Alıkuşu 2013: 18- 19; Kula 2001: 167). Dinler verdikleri bilgilerle, yerine getirilmesini istedikleri ibadetlerle insanları yüksek ideallere sevk eder, ahlaki değer ve erdemlere yönlendirir. Böylece dindar insanların duygu, düşünce inanç ve dahi tüm yaşamları dinin etkisinde şekillenmiş olur.

1.2.4. Din, Dindarlık ve Umut

İnsanın yaşamını anlamlandırma ve yönlendirme çabasında en önemli yerde bulunan din, umut kavramıyla yakından ilişkilidir. Bireyin yaşamına anlam veren ve ona yaşam amacı belirleyen ve yaşanan şeylerden dolayı üzüntü duymamayı,

gelecekte yaşanılacaklar için de iyimser olmayı öğütleyen din ile insanı yaşama bağlamada ve hayattan memnun olmada önemli bir faktör olan umut iç içedir (Dağcı 2014: 3).

İnsanın, güven, sığınma, koruma, dayanma, kabul görme, sevilme gibi ilkel olan bir takım ihtiyaçları vardır. Bunların yanı sıra hastalık, kayıp, başarısızlıklar, ölüm ve ölüm sonrası hayat gibi insanı güçsüz ve yetersiz hissettiren anlaşılması zor bir takım durumları anlamlandırma ihtiyacı içerisinde. Aynı zamanda karşılaştığı olumsuz olaylar karşısında dayanma gücüne ve mücadele etmesini sağlayacak manevi desteklere de ihtiyaç duyar. Tüm bu ihtiyaçların karşılanmaması bireyin geleceğe umutla bakmasını engeller. Bu noktada devreye giren din, umudun başlangıç noktası olan içsel süreçleri düzenlediği gibi, umutlu olmanın göstergesi olan bir amaca yönelik olma, üretkenlik ve sorumluluk gibi dışa yansıyan boyutlarına da etki eder. Böylece umut etmeye götüren nedenleri destekleyerek hayatı yaşamaya değer kılmada yardımcı olur (Bahadır 2002: 111). Tümer'in ifadesiyle din, yalnızlık, çaresizlik, korkular, hastalıklar, kayıplar ve felaketler karşısında çaresiz kalan insana için ümit, teselli ve güven sağlayan en son sığınak olmuştur (Tümer 1996: 316)

Kişinin hayatında aktif olabilmesi, bir takım zorluklara göğüs gerebilmesi için olumlu bir ruh hâline ve inanca sahip olması gerekir. Bu sebeple bazı psikologlar derin bir inancın, umudun bileşeni olduğunu belirtmektedirler (Frankl 1997:120). Fromm'a (1993) göre dine ve değerlere önem veren ve pratik hayatta kullanan insanların umut düzeyi yüksekken, dini değer ve pratiklere önem vermeyen insanlar, hayatta mutlu olma ve gelecek için umut besleme konusunda zayıftır. Birçok psikolojik rahatsızlığın sebebi, ruhsal ihtiyaçların ihmal edilmesidir (Fromm 1993: 19). Fromm umudun, yaşamın doğasını oluşturan bir öge olan inançla doğrudan bağlantılı olduğunu ve umudun inanca eşlik eden ruh hali olduğunu belirtmiştir Yani umudun, bir yandan iman temeli olması ve diğer yandan ise imanı desteklemesi de gerekmektedir (Fromm 2015: 168).

Mevlana umudu ifade ederken kanat tabirini kullanmıştır. Kanatları sağlam ve kuvvetli olan bir kuş nasıl yükseklerle uçabilirse, umudu sağlam olan insan da onun gibi yükseklerle uçabilir ve zirvelere ulaşabilir. Aksi takdirde kişinin umudu olmazsa o zaman tembelleşip, miskinleşir ve pasif bir hale gelir. Kendisinden bir

hayır beklenmediği gibi kullukta da bulunamaz” (Mevlana 1990: 119). Gazâli de bu görüşü destekler nitelikte; kişinin üretken ve yaratıcı olabilmesi yaşama etkin bir biçimde katılabilmesi, ümitvar olabilmesiyle gerçekleşeceğini savunur. Çünkü umut teşvik edici bir fonksiyonu kişinin hayata aktif olarak katılmasını sağlar. Bu bakımdan umutlu olma hali, şartlar ne olursa olsun çaba gösterip, başta kendine olmak üzere tüm mahlûkata karşı görev ve sorumlulukları bilincinde olmayı ve Allah’a kulluğa devam etmeyi gerektirir (Gazali 1993: 527-528).

Dinler yaşamın kenarına tutunan insan için hayatı pozitif karşılama, kabullenme ve sabretme düzeyini artırıcı bir misyon üstlenerek, kişinin hayata sarılmasını sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Dinlerin bu fonksiyonunu yerine getirirken kullanmış olduğu en önemli araçlardan birisi de umuttur (Kandemir 2016: 5). Dindar insanın umudunun temelinde, Allah’ın rahmet ve merhameti yer almaktadır. Dindarlar, Allah’ın rahmetine kavuşarak, ebedî kurtuluşa erenlerden olmayı umut ederler (Kandemir 2016: 103). Bundan dolayı güçlü bir dindarlıkta, bireysel hayat, dinî mesajların belirleyiciliği altında şekillendiğinden bu bireyler, umutlarını dinî metinden alırlar ve bu umudu hayatlarının tüm alanlarına yansıtırlar.

Pazarlı ’ya göre din, insan için elem ve ıstıraplarını azaltan, teselli veren bir umut kaynağıdır (Pazarlı 1982: 29). Zira dinler, bir bakış açısı kazandırmak, sabır, mücadele ve umut duygularını kuvvetli tutmak suretiyle hayatın acılarını hafifleten, yaşam gücünü besleyen ve insanı umutsuzluğa karşı koruyan bir güçtür (İmamoğlu, Yavuz 2011: 233). Bu sebeple bir dine mensup olan bireylerin, olmayanlara göre stres, üzüntü, depresyon gibi durumlara daha az maruz kalması, ruhsal açıdan daha sağlıklı olması ve geleceğe umutla bakabilmesi muhtemeldir. Çünkü din, olayları algılayışımıza yön vererek onları anlamlandırmamızda oldukça etkili olduğu gibi, inanan insanlarda kaygı ve endişeyi azaltmakta, inanlara teselli vererek umudun korunmasına ve gelişmesine yardımcı olabilmektedir.

1.2.4.1. Anlam ve Amaç Arayışı Bağlamında Din ve Umud

Kendisi ve çevresindeki olup bitenler üzerine düşünebilme yeteneği insana verilmiş en önemli özelliklerdendir. İnsan çok küçük yaşlardan itibaren hayatı sorgulayarak, anlamlandırmaya çalışır. Frankl (1997), insanın yaşamını anlamlandırma çabasını, hayatın temel bir güdü olduğunu belirtir. Herkes için

değişmeyen mutlak bir anlam olmadığından, birey için, hayatın anlamını, keşfetmek, memnuniyetin önemli olduğu bireysel bir çabadır (Frankl 1997: 95).

İnsanın dünyaya bakış açısının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan umut, onun anlam arayışına ikna edici cevaplar bulması açısından da son derece önemlidir. Hayata umut duygusuyla bakan insan, başta kendine, yaşamakta olduğu dünyaya, meydana gelen olaylara, şimdiye ve geleceğe olumlu anlamlar yükler. Dünya hayatına ilişkin getirdiği açıklamalar ve kazandırdığı bakış açısı sayesinde din de, insanın bu anlam yükleme çabasında umuda kaynaklık eder. Din, varoluşun tümü hakkında bilgi vererek, hayatın bir bütün olarak kavranmasını ve anlamlandırılmasını kolaylaştırır. Böylece dinin sağladığı bilgiler sayesinde dindarlar, bilimin cevaplayamadığı pek çok soruya da cevap bulmaktadırlar (Bahadır 2011: 56). Aynı zamanda din, insana diğer varlıklar arasındaki konumu hakkında bilgi vererek, varoluşsal anlam sorununa çözümler sunabilir ve böylece onun kimlik duygusu kazanmasını sağlayabilir.

Umut kelimesini tanımlarken karşımıza sıkça çıkan kavramlardan birisi beklenti kavramıdır. Her insan yaşam yolculuğunda, bir takım beklentiler içinde olur. Fakat bazı durumlar, beklentilerin dışında gerçekleşir ve birey adına olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu olaylar, bireylerin ruh halini olumsuz etkiler, olaylara karşı direncini kırarak kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olur. Meydana gelen acı ve sıkıntılar, farkında olarak ya da olmayarak, yaşanan hayatın anlamsız ve amaçsız olduğu düşüncesini zihinlere getirir (Güven 2008: 4). Bu durumda ki insan kendini güçsüz, çaresiz, yalnız, değersiz ve köşeye sıkışmış hisseder ve böylece psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamaz. Oysaki insanın psikolojik ihtiyaçlarının başında, günlük hayatın zorluklarından kurtulmak, açıklayamadığı olaylar karşısında duyulan aciziyet, korku, dehşet ve hayretten kurtulmak, akıbeti hakkındaki endişeleri gidermek, devamlı bir ruh huzuruna kavuşmak vb. gelmektedir (Ünal 1998: 88). Din, inananlarına sağlığı güven ve teslimiyet duyguları ile insanın bu ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayarak, kaybettiği umudun tekrardan elde etmesine yardımcı olabilmektedir.

Din, ortaya koyduğu değerler ve dünya hayatına ilişkin yaptığı açıklamalar sayesinde insanlara bir anlam sistemi sunarak, onları boşluğun ve anlamsızlığın

elinden kurtarır. Dindar insan, kendisini güçsüz, iradesini zayıf hissettiği acı, ölüm vb. açıklanması zor durumlarda, din ile ilişkisinden ötürü üstesinde gelmekte zorlandığı bu durumları daha iyimser bir tarzda karşılar. Bu zor durumlara dayanmaya çalışır ve bu tür olayları kabul edilebilir bir çerçevede yorumlar (Bahadır 2011: 56). Öyle görünüyor ki din hayata anlam yüklemesinde ve çaresizlikler ve olumsuzluklar karşısında insana uğruna yaşayacak bir şeyler temin ederek, bireyin ruhunda oluşan boşluk hissinden kaynaklanan umutsuzluk duygusuna kapılmasının önlenmesinde etkili olabilmektedir.

Kendine özgü bir anlam sistemine sahip olan biri, aynı zamanda kendini adanmış olduğu bir amaç ya da amaçlara da sahiptir. Bireyin hayatta ulaşmak istediği amaçlar, ona yaşama azmi ve mücadele gücü vererek onu hayata bağlar ve insani güçlerin aktif kalmasını ve gittikçe güçlenmesini sağlar (Güven 2008: 53). Çünkü bireyin amacı olmadığında, yaşamak için bir nedeni de kalmayacaktır. Bireyler oluşturdukları amaçlar sayesinde yaratır, yaşar, sorumluluklarının yükünü taşır ve böylece hayatlarına anlam katarlar (Tarhan, Bacanlı 2016: 88). Bu bağlamda din inananlarına bir anlam sistemi sunarak onların özlerine uygun bir takım amaçlara sevk eder. Bu amaçlar doğrultusunda onlara yol ve yöntemler sunarak, azimli ve kararlı olma halini destekler. Umut ise, insanın potansiyelinde var olan gücünü, amaçlarını gerçekleştirme adına harekete geçiren unsurdur.

Umudunu kaybeden kişi, amaçlara ulaşmak için kendinde var olan potansiyeli göremez ve amaçlara ulaştıracak yollar keşfedemez. Bu anlamda özellikle gelecekte kendini nelerin beklediğinin belli olmaması, umutlu düşünme adına bir engel oluşturur ve bu durum kişiyi huzursuz eder. Belirsizlik insanın hayatta bir anlam bulamamasına ve yaşamaya, mücadele ve umut etmeye değer hiçbir şeyin olmadığı duygusuna kapılmasına neden olur (Kımtır 2008: 28). Kişinin olaylar üzerindeki algı ve değerlendirmesini etkiler, boşluk hissini tetikleyerek mücadele gücünü yok eder kendini değersiz ve yalnız hissetmesine neden olarak onu umutsuzluğa terk eder (Ünal 1998: 2). Din ise hayata ve ölüme dair bilgiler sunarak, insanı belirsizlik duygusundan kurtarır ve ona tekrar özgüven kazandırır. Yaşama sevincini tekrar canlandırarak, başa gelen olumsuz olayları anlamlandırmada insanlara yardımcı olur. Karşılaşılan problemler karşısında mücadele azmini artırır ve insanın kendisine güvenmesini sağlar.

1.2.4.2. Tanrı Tasavvuru Bağlamında Din ve Umut

Dinin insan hayatına anlam kattığı noktalardan birisi de, tabiatüstü bir kuvvetin varlığını kabul etmesi ve bireye onunla kurulacak ilişkinin yollarını göstermesidir (Güngör 1982: 212). Bu anlamda din, insanın fitratında yerleşik bulunan ve oradan kaynaklanan, kutsala saygı, ona bağlanma ve onunla bütünleşme gibi duyguları karşılar (Yüce 2009: 6). İnanıldığı Tanrının üstün özelliklerinin olması insana bir güven ve iç huzuru verir. Böyle bir Tanrının varlığı kendini aciz ve çaresiz hisseden insana, kâinat içinde yalnız olmadığını bildirmekte, kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Bu, bir çocuğun korktuğu anda babasına sığınmasıyla korku ve kaygılarının azalmasına benzer. Nasıl ki, çocuk yanında kendisini koruyacak büyüğünün olduğunu bilirse rahatlar, çaresizlik içinde kendini koruyan kollayan, yüce yaratıcının varlığı bilen kişi de kendini korku ve acizlik hislerinden kurtararak güven ve cesarete kavuşur. İnsanın yaşama gücünü ve enerjisini artırarak onu ümitsizlikten kurtarır (Aydemir 2008: 27). Dünyada meydana gelen her şeyin üstün bir kuvvet elinden çıkması, insanın yalnız olmadığını hissettiren elem ve ıstıraplarını azaltan ona teselli veren bir umut kaynağıdır (Ünal 1998: 88).

Esirgeyen ve bağışlayan bir Tanrı inancı inanan kişiler için hem bu dünyada hem de ahirette bir umut kaynağıdır. Mümin kimse inancının gereği olarak sürekli umut içerisinde olmak durumundadır. İnanan kişi umudu yalnızca Allah'tan bekler çünkü umutları gerçekleştirebilecek yegâne gücün o olduğunu düşünür. Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten varlığın kendine yardım edeceği düşüncesiyle rahatlar, acizlik ve çaresizlik ve umutsuzluk duygularından kurtulur (Güven 2008: 74; Ünal 1998: 90).

Bir Tanrı düşüncesine inanan kişi karşılaştığı zorlukları, Tanrı'nın yarattığı düzenin bir parçası olduğunu bilerek kabullenebilir. Bireyin kendini her an gözettiğini düşündüğü Yüce Varlık, sonsuz güç ve kudret sahibi olduğu için, birey hayatta kendi gücünü aşan, onu aciz bırakan birtakım güçlüklerle ve zorluklarla karşı karşıya geldiğinde, kontrolün yaratıcının elinde olduğunu düşünmesi onun umut düzeyinin artırabilmektedir.

1.2.4.3. İbadet, Dua ve Tövbe Bağlamında Din ve Umut

Sonsuz şefkat ve merhamet gibi üstün niteliklere sahip olan bir yaratıcının varlığı, inanan insana güven ortamı sağlar ve inançlı birey yaratıcının kendisine yardım edeceğine inanarak ona yönelir (Ünal 1998: 99). Bu sebeple, sınırlı ve sonlu olan insanın bütün benliği ile sınırsız ve sonsuz bir Kudret'e yönelmesinin bir ifadesi olan dua güvensizlik duygularıyla sarsılan insan için bir imdat ve yardım çağrısı niteliğindedir (Hökelekli 2005: 112). Dua belirli bir şekli, zamanı ve mekânı olmayan bireysel yöneliştir. Bu sebeple dua edenin, eksikliklerini ve dolayısıyla acizliğini kabul ve itiraf ederek, samimi bir şekilde Tanrıyla iletişime geçmesi ondan lütuf ve yardımını dilemesi şeklinde de tanımlanabilir (Özel 2003: 43; Ünal 1998: 98). İnsanın kafasındaki varoluşsal pek çok problem ve ruhsal rahatsızlıklar dua ile kendiliğinden çözülür, böylece yaşam bir değer ve anlam kazanır bu durum da insanın ruh dünyasına olumlu tesir eder (Özel 2003: 55). Esasen dua bir istek ya da dileğin ortaya koyulmasıdır ki bu istek ve dileği canlandıran unsur ise umuttur. Bundan dolayı dua bir nevi umuttur diyebiliriz (Ünal 1998: 99).

İnsanı dua etmeye sevk eden bir taraftan, onun Allah'a karşı duyduğu derin sevgi, minnettarlık ve şükran duyguları olabileceği gibi diğer taraftan Allah'ın yüceliği karşısında duyulan derin saygı ve acziyettir. Bununla birlikte tehlike ve sıkıntı anlarında hissedilen çaresizlik, gerginlik gibi pek çok arzu, istek ve ihtiyaçların da olması mümkündür. Duanın temelinde Allah'ın kendisini duyduğuna, önemseydiğine ve her türlü tehdit ve tehlikelerden onu koruyacağını dair duyulan derin bir inanç ve güven vardır.

Dua insanda beklentilerin gerçekleşeceğine dair bir duygu oluşturarak istikbal noktasında insana umut aşıl原因 bir güçtür (Kımtır 2008: 198). Fakat kişinin işlediği hata ve günahlar, vicdanen rahatsız edici bir etki oluşturarak onun karamsarlığa kapılmasına ve dolayısıyla umutsuzluğa düşmesine sebep olur. Yapılan yanlışların etkisiyle kendini suçlu hisseden insanın, günahlarından kurtaracak olan en etkin yöntem tövbedir (Aydemir 2008: 30). Yaratıcının, pişmanlıkla ve samimiyetle yapılan tövbeleri kabul ettiği düşüncesi, günahlarının çokluğundan umutsuzluğa düşmüş bir kimse için bir umut ışığı olmaktadır (Ünal 1998: 100). Allah tarafından bağışlanma ümidi inanan kimse için Allah'la ilişkisini tekrar kurabilmesinin yolunu

açar (Şengül 2007: 71). Bu durum işlediği günah sebebiyle vicdan azabı çekenler için manevi bir rahatlama ve huzur sağlar.

Dua ve tövbe dışında, kulun yaratıcısı ile iletişimine etki eden bir takım ritüeller de vardır. Allah ile kurulan tabiatüstü ilişkinin belirli söz, jest ve davranışlar şekli deki ibadetlerdir (Koç 2004: 149). İbadetler, insanın ruh ve beden olarak bütün varlığıyla yalnız Allah'a yalvarıp, kulluğunu göstermenin son derecesidir (Ünal 1998: 95).

Düşünceyi ve davranışı Allah'a yöneltme böylece Allah ile yüksek bir ilişki ve iletişim kurma biçimi olan ibadetler belirli şartların yerine getirilmek suretiyle yapılan devamlılığı esas olan sistemli pratiklerdir. Bu pratiklerin belli bir düzen içinde uygulanması bireylere bir iç disiplin vererek, insani arzular üzerine denetim ve düzen kurmaya yardımcı olur (Şengül 2007; 73; Ünal 1998: 94). İnsanın zorluklara katlanarak ibadetlerini devamlı olarak yerine getirmesi onda mücadele etme, iradeyi güçlendirme, zorluklara katlanma ve dayanma gücünün artırır, sorumluluk ve cesaret gibi duyguları güçlendirir ve geliştirir. Böylece dengeli bir kişiliğin oluşmasına ve bu dengenin korunmasına yardımcı olur (Ünal 1998, 98). İbadet sayesinde gelişmiş bütünleşmiş sağlam bir kişiliğe sahip olan insan zorluklarla mücadele gücünü kazanmakta sıkıntılar karşısında kolay kolay sarsılmamakta ve umutsuzluğa kapılmamaktadır (Hökelikli 1989: 94). Ayrıca ibadetlerin belli bir düzen içinde yapılması, kişiye zamanı daha etkin kullanma alışkanlığı kazandırarak, yaşam disiplini sağlamaktadır.

İbadetlerin bireysel boyutunun yanında sosyal boyutunun olması sayesinde kişi benliğinin dar kalıplarını aşarak diğer insanlarla daha kolay bütünleşir. Bu yönüyle kişinin ruhuna huzur ve güven duygusu verdiği gibi sosyal açıdan da onu kuşatarak yalnızlık ve içe kapanıklık hallerinden kurtarır ve onun kendisiyle ve diğer insanlarla iletişimde başarılı, dışa dönük bir fert haline gelmesini sağlar. İç ve dış dünyasında uyumu yakalayan insanın kendisini, sağlıklı bir şekilde değerlendirmesine ve kabul etmesine imkân sağlayarak, ona şahsiyet bütünlüğü kazandırmaktadır (Ünal 1998: 97). İbadetler sayesinde diğer insanlarla yakınlaşan kişi ortak duygu, düşünce ve amaçlar çerçevesinde bir araya gelmiş olan insan kalabalığı içerisinde o topluluğun bir parçası olduğunun şuuruna varmaktadır. Bu

şekilde ibadetler hem kişinin sosyalleşmesini sağlayarak yalnızlık duygusuna kapılmasını önlemekte hem de hayat enerjisini artırarak umutsuzluk duygularından kurtarmaktadır (Pazarlı 1982:145).

İbadetlerin temelinde korku, sevgi ve saygı duygularının iç içe olduğu bir yöneliş vardır. İbadetler inanan insanın yaratıcısına olan sevgisini bir ifadesi olduğu gibi aynı zamanda sahip olduğu nimetlere karşı şükür borcunun da bir ifadesidir. Allah'tan korkarak azabından yine O'na sığınan insan Allah'ın emrettiği ibadetleri yaparken görevini yerine getirmenin gönül rahatlığını yaşar ve aksi takdirde yaşayacağı üzüntü ve korkudan uzaklaşarak ruhen ve vicdanen huzurla dolar. İnanan insan bu suretle elde ettiği gönül rahatlığı ve güvenliği içerisinde gelecek ile ilgili kaygı umutsuzluklarından kurtulma fırsatı yakalar ve dünyada yaptıkları şeyler için ahirette mükâfat elde edeceğinin umudunu taşır.

1.2.4.4. Sabır Bağlamında Din ve Umut

Musibetlere karşı direnci artıran, sorunları çözmeye azmi tetikleyen bir unsur ise sabırdır (Güven 2008: 69). Kişinin her türlü zorlu duruma şikâyet etmeksizin ya da kızgın olmaksızın göğüs gerebilmesini ve mücadele etmesi yeteneği olan sabır, umut ile yaşama sevincinden beslenen bir duygudur. Dinler, umut ve sabır kavramlarının belki de en güçlü ifadesini buldukları sistemlerdir. Çünkü inançla temellendirilmeyen bir sabır insana, umudun konusu olan şeylerin gerçekleşmesini sağlayacak bir güç vermeyecek, umudun özünü oluşturan inancın yokluğu da umutsuzluk duygusunu beraberinde getirecektir. Sabır sürecinin tüm safhalarında umut etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle bu sürecin ilk aşamasında umut olmazsa bireyin sabır göstermesi imkânsızlaşabilir. Bu nedenle sabrın ortaya çıkması ve devam edebilmesi için umutlu olmak gerekir (Kandemir 2016: 37-38).

Dünya hayatında hastalıklar, kazalar, başarısızlıklar gibi birçok tehlike insanı durmadan tehdit etmektedir. Bu güçlükler ve olumsuzluklar karşısında cesareti kırılan insan, endişelenip, telaşlanmak suretiyle umudunu kaybedebilir (Ünal; 1998: 98). Fakat dini öğretiler, güçlüklerle birlikte bir kolaylığın var olduğuna dikkat çekerek, maddî ve manevî zorluklarla karşı karşıya kalan insanların, korkuya kapılıp karamsarlığa düşmesinin doğru olmadığını ve umutlu bir hal içinde olmaları gerektiğini hatırlatmaktadır (Kandemir 2016: 98). Bundan dolayı inanan insan arzu

etmediği bir durumla karşılaşması halinde, başına gelen olumsuzlukların bir imtihan olduğunu düşünerek, tahammül gösterir ve yaratıcısına sığınır. O her halükarda inandığı ve sabrettiği için kazananlardan olacağını bilincindedir. Sabır ile tahammül gösterdiği takdirde, mükâfatını alacağını bilmesi onun kendine güvenini artırabilir. Bu güven sayesinde olumsuz olaylardan etkilenmez ve umudunu kaybetmez.

1.2.4.5. Ahiret İnancı Bağlamında Din ve Umut

İnanan insan, dünya hayatında çektiği sıkıntıları ve karşılaştığı güçlükleri kendisi için bir imtihan vesilesi olduğunu düşünmesi, sabrettiği takdirde bunların karşılığını ahirette kat kat alacağına inanması onu umutsuzluğa düşmekten kurtarır (Peker 2003: 143). Buna göre insan sevdiklerini kaybedebilir, haksızlığa uğrayabilir, zamana yenik düşebilir ve ölebilir; ancak, bütün kayıplarının en azından ahirette telafi edilebileceği umudu ile huzur bulur. Yaşanan her şey ölümle son bulduğu için umut, yaşanabilir bir gerçeklikle sınırlı değildir, dünya ötesine, ölümün sonrasına uzanır ki, bu alan yalnızca dinin söz söyleyebileceği bir alandır (Kandemir 2016: 36).

Dini inanç sistemleri geçmiş ve gelecek arasında sıkışan insan için sürekli umut temin eden sistemlerdir. Bundan dolayı mümin kimse dünyası için de ahireti için de ümit vardır. İnsan inancının gereği olarak dünyada işlediği bir takım amellerin kabul göreceği, işlemiş olduğu günahların da affedeceği beklentisiyle sürekli umut içerisinde olmak durumundadır. Aynı zamanda bu dünyada iyi ve güzel davranışlarda bulunanların, öbür âlemde cennetle mükâfatlandırılacaklarına dair inancı bireyi olumlu davranış ve faaliyetlerde bulunma hususunda güdülemektedir (Ünal 1998: 92). Bu sebeple ahiret inancına sahip olan insan, tembelleşip umutsuzluğa düşmemekte, daima aktif ve dinamik olmaktadır.

İnsandaki ölümsüzlük arzusunun gereği olarak din, bireyin gözünü bu dünyanın ötesine, ebedî bir âlemdeki sonsuz yaşama çevirerek, onun var olma umudunu kendi sınırlarının ötesine taşımaktadır (Kandemir 2016: 36). Dinin ölüm sonrasına dair verdiği bilgiler insanı yok oluş korkusundan kurtarmakta ve bu konuyla ilintili bireyin stres ve endişelerini gidermektedir (Atar ve ark. 2006: 75). Ölümün sonsuz bir yok oluş olmadığı şeklindeki düşünceyi harekete geçiren ahiret inancı, insandaki ebedilik arzusunu tatmin edebilecek ve yaşama daha aktif olarak katılmasını sağlayacak olan bir umuttur.

Sonuç itibariyle, insanın dünyayı ve kendini anlama ve kendi varlığını kâinat içinde bir yere yerleştirme modeli olarak din, ortaya koyduğu inanç, değerler ve insana yönelik mesajlarıyla, umutla bütünleşir. Bu bütünleşme, dinin insana gerçek değerini vermesi ve hayatına anlam kazandırması suretiyle olur (Kıınter 2008: 1). Af ve merhamet sahibi olan Yaratıcının varlığı insanı yalnızlık ve karamsarlıktan koruyarak umuda kaynaklık eder. İnsanın sığınma ve güven duyma ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan dinler umudun gelişmesi için gerekli olan güven ortamını temin eder. Din, umut vasıtasıyla, olumsuz olaylar karşısında insana sabır, fedakârlık, mücadele vb. duyguları kuvvetlendirerek, hayatın acı ve ıstıraplarını hafifleten, yaşam gücünü artıran bir güç oluşturur (Uysal 1996: 140). Dinin ölüm ve sonrası için sunduğu bilgiler ise, insanın yok olma korkularını dindirerek, ona yaşamı sürdürme noktasında motive edici bir güç olmaktadır. Öldükten sonra bir yaşamın varlığı, insanların çektiği acıları hafifletmekte ve sıkıntılarla başa çıkma gücünü ve umudunu artırmaktadır.

1.3. Ergen

1.3.1. Ergenlik Kavramı

Gelişim, insan hayatının, biyolojik, sosyolojik ve psikolojik gibi birçok yönünün bir takım değişimler ve olgunlaşma sürecini içeren çeşitli evrelerden oluşur. Bu gelişim evrelerinin hız kazandığı ve sonraki dönemleri etkileyen en önemli evre ergenlik evresidir. Latinede ergenlik için “adölesan” ifadesi kullanılır. Adölesan dönem, çok hızlı bir şekilde biyolojik, fizyolojik, zihinsel ve psiko-sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın olduğu, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul edilir (Yılmaz 2014: 11). Bazı araştırmacılar bu dönemde bulunan bireyler için “genç” kelimesini de tercih etmektedirler. Yörükoğlu gençliği, çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan, hızlı bir büyüme, olgunlaşma ve yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak tanımlar (Yörükoğlu 2000: 375).

Ergenlik dönemini fiziksel ve duygusal süreçlerin neden olduğu cinsel ve psiko-sosyal olgunlaşma ile başlayan ve bireylerin bağımsızlığını elde ettiği, sınırları çokta belirgin olmayan bir zamanda sona eren kronolojik bir dönemdir (Tatoğlu 2006: 3). Ergenlik dönemindeki bireyin bir takım davranışları ile insani değer ve

toplumsal kuralların çatışması sonucu stres yaşanır. Bu nedenle ergenlik dönemi; büyüme süreci içinde tüm fertler için yaşanması kaçınılmaz olan, çocukluktan yetişkinliğe geçişi kapsayan çalkantılı ve stresli bir zaman dilimi olarak nitelendirmiştir (Bahadır 1994: 13; Kulaksızoğlu 2001: 78; Dinçel 2006: 12).

Yavuzer, ergenlik dönemini, “Psikolojik, biyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın olduğu, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi” şeklinde tanımlar (Yavuzer 1998: 265). Kulaksızoğlu da Yavuzer gibi gelişim odaklı yaptığı tanım şöyledir; “İnsanda beden olarak büyümenin, hormonal, cinsel, duygusal, sosyal, zihinsel ve kişisel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluş çağıyla başlayan ve beden olarak büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir dönemdir” (Kulaksızoğlu, Yavuzer 2001: 34). Kulaksızoğlu (2001) yaptığı bir başka tanımda ergeni, öğrenimine devam eden, herhangi bir mesleği olmayan, evlilik yapmamış, ailesiyle birlikte yaşamaya devam eden, aile desteği ile yaşamını devam ettiren kişi olarak ifade eder (Kulaksızoğlu 2001: 74).

Çocukluk ve yetişkinlik arasında yer alan Ergenlik dönemi, sonraki gelişim dönemlerini önemli ölçüde etkileyen yaşama hazırlık olarak kabul edebileceğimiz dönemdir.

Gelişim alanlarının bireysel farklılıklara göre değişmesinden dolayı, ergenliğin başlangıcı ve bitişi hakkında kesin bir yaş dilimi veremeyiz. Bu durumu etkileyen birçok faktör vardır. İnsanların yaşadığı bölgelerin sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi şartlarına bağlı olarak yaş sınırları değişiklik göstermekle beraber cinsiyet de değişimde önemli bir faktördür (Bilge 2013: 11). Genel itibariyle ergenliğin başlangıcı kızlarda 10-12, erkeklerde 12-14 iken ergenliğin son bulması ortalama olarak kızlarda 20, erkelerde ise 21 olmaktadır (Yörükoğlu 2000: 95; Yavuzer 1998: 57).

İnsan, yaşam süreci boyunca birçok değişim ve gelişim geçirmektedir. Bu süreçlerin çok yönlü ve şiddetli yaşandığı dönemlerden belki de en önemlisi ergenlik dönemidir. Hızlı bir gelişimin beraberinde getirdiği fiziksel duygusal ve zihinsel değişimler gençleri çok yönlü etkilemektedir. Bireyin kişiliğinin oluştuğu bu geçiş evresinde çocukluk davranışlarından kurtulup yetişkinlere has özellikleri kazanması

açısından önemlidir. Bu nedenle ergenlik, insanı hayata hazırlayan, karakter yapısını şekillendiren çok yönlü bir dönem olmaktadır.

1.3.2. Ergenliğin Gelişim Evreleri

Ergenlik dönemi kendi içinde genellikle yaş ve gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak 3 aralıkta incelenmiştir:

a- İlk Ergenlik

Çocukluğun sonu ile ergenliğin başı arasındaki bir kaç yıl kapsayan bu dönem, buluşa erme veya erinlik çağı olarak da adlandırılır (Kulaksızoğlu 2001: 17-18). Bu dönemde bilişsel ve fizyolojik gelişim çok hızlı olduğu ve cinsiyet yeteneklerinin kazanıldığı dönemdir (Gürsu 2011: 12). Bu dönem, insanın dünyaya geldiği ilk yıldan sonra, en hızlı gelişmenin ve büyümenin görüldüğü evredir. Ortalama olarak erkeklerde 13-14, kızlarda ise 11-13 olmak üzere Genellikle erkeklerin kızlardan ortalama iki yıl daha geç ergenliğe girdiği söylenebilir (Kavun 2016: 7-8; Gürsu 2011: 12).

İlk ergenlik ya da ön ergenlik denilen bu dönem, biyo-fizyolojik alanda hızlı değişimlerin hüküm sürdüğü bir geçiş evresidir (Bahadır, 1994: 15). Bu dönemde ergenin vücudunda hızlı değişiklikler olur (Kulaksızoğlu, 2001:17-18). Birincil cinsiyet özellikleri denilen, cinsel organların gelişmesi, büyümesi ve ikincil cinsiyet özellikleri olan göğüslerin büyümesi, sesin kalınlaşması, vücutta tüylenme gibi değişimlerle kişinin cinsel olarak olgunlaşmaya başlar. Bu dönemde cinsel özelliklerin dışında, bedensel gelişimler hızında da artış gözlenir. Boyun uzaması, kilonun artmasıyla beden ölçüsünde değişimlerle el ve ayaklarda orantısızlıklar görülmektedir (Gürsu 2011: 13).

Fiziksel olarak gelişip büyüyen ergenin zihinsel yapısının değişmesi ve ilgilerinin farklılaşması, onu toplum ve ailesi ile karşı karşıya getirir. Bu dönemdeki bireyler ne “yetişkin” ne de “çocuk” olarak kabul edildikleri için uyum sağlama noktasında güçlük çekebilirler (Altınsoy 2016: 8; Bahadır 1994: 15). Bu durum onların, duygusal açıdan da son derece hassaslaşmasına sebep olur, duyguları dengesizlikler göstererek aniden değişebilir, gülerken birden ağlamaya başlama gibi. Toplumsal, bilişsel ve fizyolojik değişikliklerin art arda geliyor olması genç

bireylerin kendi güçlerinden emin olamamalarına, kendi içlerinde yaşanan güvensizlik ve yetersizlik duygusuna ve bunların yanında mutsuz olmalarına sebep olmaktadır (Çok 1994: 909). Fiziksel büyümenin çok hızlı olmasından dolayı, kendi vücudunun değişiklikleri karşısında şaşkınlık ve endişe yaşayan ergen başkalarının onu nasıl görmekte olduğunu aşırı derecede önemser. Bu durum onun toplumdaki rolleri vaktinde kazanmasında önemli derecede yardım etse de uyum sorunları, ani çıkışlar ve saldırgan hareketler de gözlemlenebilir (Bahadır 1994: 17; Kavun 2016: 8). Bu dönemde gençlerde, otoriteye karşı gelme davranışı arttığından aile ile iletişimde sorunlar yaşanır. Böylece ailenin etkisi zayıflamaya başlamasıyla ergende, arkadaşlık ilişkileri oldukça önem kazanmaktadır (Ünal 1998: 17; Gürsu 2011: 13).

İlk ergenlik hızlı bir değişim sürecine adapte olma dönemidir. Bu dönemde birçok uyum sorunları, duygusal tutarsızlıklar, endişe ve korkular görülebilmektedir. Ayrıca bağımsız olmak ve tek başına kararlar almak isteyen ergen, eleştiri, tenkit ve ithamlar karşısında çevresinin kendisini anlayamadığını, sevilmediğini düşünebilir.

b- Orta Ergenlik

Biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişmenin hızlanarak devam ettiği bu dönem, ergenlik çağının en kritik dönemidir (Ünal 1998: 16). Ortalama 12-14 yaşlarında başlayan bu dönem 16 -17 yaşlarında bitmektedir (Kavun 2016: 8). Bu dönemde ergen, fiziki ve ruhsal yapısı itibariyle bir çocuk değildir, çünkü o artık büyümüştür. Fakat kendini bir yetişkin olarak da görememektedir. Bu nedenle çocukluk dönemine ait davranışlar ile yetişkin davranışlarını çoğu kez birbirine karıştığı tutarsızlıklar görülür (Temel, Aksoy 2001: 9). Bu dönem duygular hızlı iniş çıkışlar gösterdiğinden genç olur olmaz her şeyi kafasına takar ve tepkileri önceden kestirmek güçtür. Çünkü bu dönem, davranışların aşırıya kaçtığı duyguların allak bullak olduğu dengesizlik dönemidir (Ünal 1998: 16).

Cinsel olgunlaşmanın yaşandığı, ruhsal dengenin alt üst olduğu ve davranışların en aşırıya kaçtığı bu dönemde genç, kendi kendisi ve çevresiyle sürekli bir çatışma halindedir. Çocukken problemlerini çözümünde yetişkinlerden destek alan ergen, onların kendi yaşadığı süreci bilmediğini düşünerek artık yardım istemez görülür (Temel, Aksoy 2001: 9). İlk dönemde ergen üzerinde etkisini göstermeye başlayan arkadaş çevresi, bu evrede kişi üzerinde aileden çok daha belirgin bir etkiye

sahiptir. Orta ergenlik, arkadaşlık çevresine yoğun duygusal bir bağlanmanın olduğu dönem olarak görülür (Kavun 2016: 9). Grup normlarının önem kazandığı bu dönemde bir gruba dâhil olmaya çalışan gençte sigara, alkol gibi maddelere eğilim olabilir (Kavun, 2016: 9). Ergen, bu dönemde kendisine verilen hakları yetersiz bulur ve kuralların sıklığından ve çokluğundan yakınır. Bağımsız olma duyguları zirvelere ulaştığından anne baba ile çatışmalarında artış gözlenir (Altınsoy 2016: 8; Yörükoğlu 2000: 375-376).

Orta ergenlik döneminde, beden ve zihinsel yapı itibariyle çocukluktan ayrılan birey, yetişkinlere has davranışları tam anlamıyla gösteremeyebilir. Zihinsel gelişim ile genç metafizik konulara din ve felsefe üzerine fikir yürütmeye başlar. Bu dönemde soyut düşünmenin bir gereği olarak kendi varoluşu hakkında da düşünmeye başlayan ergen kişiliğini oluşturmaya çalışır. Bu noktada dış desteğe ihtiyaç duyabilir ve kendine model olacak ideal tipler arar. Genç kimliğini oluşturmaya çalışırken hayran olduğu kişilere her yönden benzemek isteyebilir.

c- Son Ergenlik

Yaklaşık olarak 17-23 yaş arasını kapsayan bu dönemi ‘genç yetişkinlik’ ya da ‘ilk yetişkinliğe geçiş’ dönemi adı da verilir. Bu dönemde fiziksel ve psikolojik değişimlerin hızı azalmakla birlikte olgunlaşmada belirgin bir ilerleme görülmektedir (Ünal, 1998: 18). Duygusal ve davranışsal anlamda dengesizlikten dengeye geçiş dönemi olan bu son dönemde ergenin kendisi ve çevresine ile ilişkilerinde uyum ve dengenin yakalandığı görülür, taşkın davranışlar ise büyük ölçüde sonra ermiştir (Uğurel 1984: 17).

Geç ergenlik dönemi, soyut düşünme yeteneği iyice pekiştiğinden dolayı ergen, problemleri karşılama ve çözümlemede önceki döneme göre daha etkin yöntemler ortaya koyabilir. Bundan dolayı gereksiz istekleri sona ermiştir ve bunalım ve çelişkileri azalmıştır. Olgunlaşmanın artması ve kişilik ve benlik de önemli derecede İstikrarın kazanılması ile ben kimim sorusu büyük oranda cevaplanmıştır. İlgi ve yeteneklerin farkına varmasıyla kendi sınırlarını keşfeden genç, artık evlenme ve iş sahibi olma gibi düşüncelere yönelerek gerçekçi ve sağlıklı kararlar almaya başlar (Karabekiroğlu 2014: 34-39). Hoşgörülü düşüncelerin ve değer yargılarının

yerleştiği bu dönemde, dini tutum ve davranışların belirginleşmesi ile şüphe ve tereddütler sona ermiştir (Bahadır 1994: 17; Bahadır 2001: 60; Kavun 2016: 10).

Ergenliğin sonları, gençlerin davranışlarında daha tutarlı olduğu dönemdir. Bu dönemde isteklerinde makul, beklentilerinde daha dengeli oldukları görölmektedir. Olayları değerlendirmede ise daha olgun davranışlar söz konusudur. İlgi ve yeteneklerinin farkına varmasıyla kendi sınırlarını keşfeden gençler, artık evlenme ve iş sahibi olma gibi düşüncelere yönelerek gerçeği ve sağlıklı kararlar alabilmektedirler.

1.3.3. Ergenlik ve Gelişim Alanları

a. Fiziksel Gelişim ve Cinsel Gelişim

Ergenliğin başlaması ile bütün bedende hızlı bir büyüme görölr. Ergenin beden yapısı ile ilgili en önemli gelişmeler, boy uzaması ve kilo artışından kaynaklanan kas ve iskelet gelişimi, çeşitli organlarda görölen büyümler ve iç salgı sistemindeki gelişimdir (Yavuzer 1998: 279). Vücutta görölen gelişim ve değerişimlerle birlikte ergenler, hem görünüş hem de kişisel işlevler açısından bir yetişkinlik görünümü kazanmaktadır (Özel 2003: 15).

Ergenlik dönemindeki değerişimler, cinsel salgı bezlerinin kana çok miktarda hormon salgılamasıyla başlar. Erkeklerde testestoren, kızlarda estrojen olarak bilinen bu hormonlar beyindeki hipofiz bezinin uyarılması ile bol miktarda salgılanır. Böylece cinsel organlar gelişir ve ergen doğurganlık özelliği kazanır (Cüceloğlu 2016: 345). Cinsel organların büyüyüp gelişmesiyle birincil cinsiyet özelliklerini kazanan genç bunun yanı sıra; vücutta bıyık ve sakalların çıkmasını, cinsel organların kıllanmaya başlamasını içeren ikincil cinsiyet özelliklerini kazanır. Bu durum vücut organlarında meydana gelen hızlı gelişmenin göstergesidir (Kulaksızoğlu 2001: 41). Bu hızlı büyümeyle erişkin bir birey görünümü kazanan kız ve erkek ergenlerde, biyo-kimyasal hormonların da çalışmasıyla, yetişkinlere has cinsel dürtü ve duygular belirir. (Yörükoğlu 2000: 55).

Ergenlik dönemindeki gençlerin bedenleri belirli bir sırayla büyüme gösterir. Örneğin el ve ayaklar, kol ve bacaklara göre daha hızlı büyür. Bu durum, gençlerin, devinimleri dengeli bir biçimde yapamamasına sebep olur (Cüceloğlu 2016: 345). Bu

durum organlar arasında orantısızlık meydana getirdiğinden, ergen sakarlaşırlar ve sık sık takılıp düşebilirler ve 18 yaşına doğru bedensel oranların dengelenmesiyle birlikte bu durum ortadan kalkar (Altınsoy 2016: 10). Kemikler ve kaslar da aynı oranda ve hızda gelişmediğinden ergenin bedenini kontrol altına alabilmesi biraz zorlaşır (Kulaksızoğlu 2001: 41).

Ergenin bedeninde meydana gelen değişimlerle birlikte ergenin vücudu ile alakalı düşünceler üzerine yoğunlaşır (Özel, 2003: 15). Kendini fiziksel bakımdan düzgün bulan bireyler olumlu benlik algısına sahip olurlar. Kendilerini ve diğer ergenleri inceleyen bireyler, bedensel gelişim farklılıklarına dikkat çekmeye ve kendi bedenini başkaları ile kıyaslarlar (Özel 2003: 16). Bedenlerinden ve görünüşlerinden memnun olmadıklarında kaygıya kapılabilirler. Bu dönemde genç kızlar ve erkekler, yüzün görünüşü, cildin yapısı, saç şekli, boy ve kilo ile fazlaca ilgilenirler. Karşı cinse olan ilginin de etkisiyle de bazı gençler, dış görünüşlerinin herkesin hoşuna gidecek şekilde olmasını isteyebilirler.

b. Zihinsel Gelişim

Soyut işlemler dönemi olarak nitelendirilen ve 11- 12 yaşından sonra belirginlik kazanmaya başlayan bu dönemde mantıksal düşünmenin çocukta yetişkinler düzeyine eriştiği görülür (Yavuzer 1998: 30). Soyut düşünce, olayların arkasındaki nedenlerini araştırmaya yönelik düşünce biçimidir. Soyut düşünce yetisine ulaşan çocuk sorunları çözerken akıl yürütme süreciyle çeşitli varsayımlara dayalı farklı bakış açıları geliştirir. Olayları ilk önce zihinsel olarak düşünüp tartar ve harekete ondan sonra geçmeye başlar (Cüceloğlu 2016: 78; Yavuzer 1998: 90; Yörükoğlu 2000: 56).

Ergenlerde muhakeme yapma, çoklu sonuçlar çıkarma, kavramları biçimlendirme, kavramları kullanarak yeni kavramlar ve yeni düşünceler üretme, tahmin ve varsayımlar ileri sürme gibi yeteneklerin geliştiği görülür (Kulaksızoğlu 2001: 87). Böylece atasözlerinin ve deyimlerin kelimelerle ifade edilen anlamlarından daha farklı bir anlamının olduğunu fark eder. Benzetmeleri ve imaları kavrayabilir (Kulaksızoğlu 2001: 87). Bu dönemde çocuklar kendi kişisel görüşlerini haklı gösterebilecek düşünce kurallarını ve mantık yollarını öğrenirler (Özel 2003: 30).

Soyut düşünme yeteneğinin gelişmesi ile olayları daha farklı bir biçimde değerlendirmeye başlayan ergen, önceden kabul ettiği değer ve fikirleri yeniden gözden geçirir ve onları yeni karşılaştığı bilgilerle kıyaslamaya başlar. İlgi ve merakın artması genci etrafında olup bitenden haberdar olmaya yönlendirir. Olayların aslını araştıran, sebep-sonuç üzerinde düşünebilen genç etrafındaki olayları yeniden bir değerlendirmeye tabi tutar ve kendine özgü bir değerler sistemi oluşturur (Özel 2003: 31). Yeni düşünceler üretmeye başlayan ergen, varoluşunun nedenleri hakkında düşünür ve böylece kendine, çevresine ve dünya olan bakış açısı yeniden şekillendirir. Toplumsal kurallar, dini inanışlar, metafizik konular vb. hakkında fikir yürütebilir ve olayların ve kuralların ardındaki mantığı kavramaya çalışırlar.

c. Duygusal Gelişim

Ergenin, biyolojik ve fizyolojik değişime uğraması beraberinde duygusal değişimleri de getirir. Ergenliğin ilk yıllarında, duyguların yoğunluğu ve şiddeti artmasıyla, duyguların ifade edilmesinde istikrarsızlık ve aşırılık görülür (Özel 2003: 33). Fikirleri değişen ergen, çocukluk alışkanlıklarının yetersiz bulmaya başlar ve yerine yeni davranışlar koymak ister (Yavuzer 1998: 284-286). Bu süreç onun duygusal gerginlikler ve aşırılıklar yaşamasına neden olabilir.

Ergenlik dönemindeki gençlerin, sahip oldukları bilgiler zihinlerinde tam anlamıyla yerleşmemiş ve muhakeme yeteneğinin henüz tam anlamıyla olgunlaşmamıştır. Aynı zamanda, çözüm arayışına nereden başlayacağı noktasında şaşkınlık ve bilgisizlik içerisindedirler. Bundan dolayı hissettikleri haz, korku, kaygı, öfke ve nefret gibi duyguların kaynağından çoğu kez haberdar değillerdir ve olayların etkisinde daha çok kalabilir, duygu ve heyecanlarını kontrol edemeyebilirler. Tüm bunlar ergenin yoğun duygusal çatışmalara sürüklenmesine yol açar. Çocuklukta, uyumlu ve dengeli olan birey, ergenliğin başlamasıyla kuruntulu, tedirgin, çabuk tepki gösteren ve zor beğenen biri haline gelebilir (Yörükoğlu 2000: 38). Çünkü çocukluk döneminde hiç fark edilmeyen ya da çocuk için bir anlam ifade etmeyen duyguların çoğu, ergenin hayatını derinden etkileyebilecek özellikler kazanır. Ergenlikte en yoğun yaşanan duygular bağımsızlık duygusu, yetişkinlik duygusu, yalnızlık duygusu, kendine yabancılaşma ve yetersizlik duygusu, suçluluk ve günahkârlık duyguları sayılabilir.

Ergenin duygusal gelişiminde etkili olan faktörlerden biri de arkadaşlıktır. Evinde anlaşamadığını düşünen genç için arkadaş çevresi bir sığınak olmaktadır (Yörükoğlu 2000: 38). Çünkü bu dönemdeki bazı gençler en çok arkadaş çevresine güvenmekte ve ailesiyle paylaşmadığı pek çok konuyu arkadaşlarıyla konuşmaktadır. Genç, hem arkadaşlarını beğenmek hem de arkadaşları tarafından beğenilmek, onaylanmak istemektedir.

Aileden uzaklaşan bireyin, bir grup içinde kendine yer bulamaması, istediği bedensel görünüme sahip olamaması, felaketler, ölümler gibi kendini çaresiz hissettiren durumlar ergende yetersizlik duygularını ortaya çıkarır ve onu yalnızlığa itebilmektedir (Yavuzer 1998: 285). Bu dönemde ergenlerde sıkça görülen duygulardan birisi de kaygıdır. Ergenlik döneminde bedensel ve zihinsel gelişimlerle ortaya çıkan yeni durumlar ergenleri kaygılandırabilir. Yeni rollerin edinmeye başladığı bu dönemde başkalarının kendisi hakkındaki olumsuz düşünceleri ergeni kaygılandırır. Kendini yeniden keşfetmeye çalışan ergenin gücünün ve yeteneklerinin hangi boyutta olduğunu farkında olmayışı onu kaygılandıran diğer bir sebep olabilmektedir.

d. Sosyal Gelişim

İnsanın, içinde yaşadığı toplumun kendisinden beklediği şekilde davranmayı öğrenme süreci hayatın ilk yıllarından itibaren başlar ve yaşam süresince devam eder. (Kulaksızoğlu 2001: 82) Kişi bu süreç içerisinde mutlu, huzurlu bir yaşam sürebilmek için toplumsal ilişkiler ve İnsanlarla kurulan iletişim sayesinde birey, ailesinden ve yakın çevresinden toplumsal normlara ve kültürel değerlere dair birçok şey öğrenir (Kavun 2016: 24).

Ergenin, sosyal gelişimini etkileyen birçok faktör vardır. Aile yapısı, ailenin kültürel seviyesi ve sosyo-ekonomik düzeyi ana ve babanın çocuk yetiştirme tutumu ve çocukla kuracağı ilişkilerin kalitesi, eşitlikçi ve demokratik davranması, otoriter ve baskıcı olması veya aşırı koruyucu bir tutum sergilemesi bunlar arasında zikredilebilir (Kulaksızoğlu 2001: 83-84; Altınköprü 2000: 21)

Ergenlik döneminde arkadaş çevresinin etkisinde kalan ergen, ailenin otoritesine baş kaldırıp onlardan kopuyor gözüksede gerçekte anne baba genç için önemli bir başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir. Ergenlikle birlikte genç,

davranışlarına yön verecek değerleri oluşturma ve sosyal yönden sorumlulukları öğrenme konusunda bir rehber ihtiyacı duyar. Bu ihtiyacı ilk etapta karşılayacak olan kurum ailedir (Özel 2003: 21). Ergenin sosyal gelişiminde özdeşleşmenin önemli bir yeri vardır. Ergenlik çağında olan bireyin, kendi benliğini tanıması ve bulması sürecinde aile bireylerinden başlayarak çevredeki kişilerden, farklı düşüncelerden, toplumsal değerlerden farkında olarak ya da olmayarak etkilenir. Benimsediği, düşünce, duygu, davranış ve tutumlara karşı içten davranışlar sergilemeye başlar (Altaş 2014: 29). Ergenin duygusal ve bilişsel olarak çok fazla gelişme gösterdiği ve her şeyi eleştirip, sorgulayıp kendine özgü yeni bir düşünce sistemi kurmaya başladığı bu evrede, onun dayanabileceği en önemli destekçisi, arkadaşlarıdır (Cüceloğlu 2016: 360). Grup tarafından kabul edilmek, gencin kendine olan güvenini pekiştirir. Genç arkadaşları arasında duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebildiğinden, ergenlikte arkadaşlığa verilen önem artabilmektedir.

Ergenin sosyal gelişimini önemli ölçüde etkileyen ortamlardan biri de okuldur. Okullar, bir yandan insanı mesleği hazırlayarak toplumda yer edindirmeye çalışırken diğer yandan da toplumsal ve kültürel değerlerin genç kuşaklara aktarılmasını sağlar (Baymur 1994: 22). Çocuklukta kişilerin giyimi, oturup kalkışı, konuşma biçimi, görüş ve davranışlarını özümseyen genç, okul döneminde özdeşleşme örneklerinden birisi de öğretmenleridir (Yörükoğlu 2000: 23). Aynı zamanda okul öncesi anne babasını örnek alıp onların duygu tutum ve davranış biçimlerini içselleştirmeye çalışan çocuk, okulla birlikte yeni özdeşim kurabileceği yeni örnekler bulur. Bu örneklerden birisi de öğretmenleridir. Okulla birlikte öğretmenlerinin tavır ve davranışları kendine örnek alır ve onlar gibi davranmaya çalışabilir.

e. Ahlaki Gelişim

Ahlak, iyi ve doğru olan davranışlar bütünü şeklinde ifade edildiği gibi (Kulaksızoğlu 2001: 98), insanın iyi ve doğru olana yönelmesi, yanlış ve kötü olandan uzak durması için yerine getirilmesi gereken kuralların oluşturduğu bir sistem olarak da tanımlanmaktadır (Yavuz 1994: 203-204). İyi ve kötünün, doğru ve yanlışın ne olduğu ve iyi bir insan olmanın ne demek olduğunun bilincine varma

açısından, ilk çocukluktan yetişkinliğe kadar bir gelişme söz konusudur (Altınsoy 2016: 13).

Çocukluk yıllarında, anne babası ile özdeşim içerisinde olan birey, onların değerlerini kabul eder ve bunları içselleştirir, bu nedenle anne baba bireyin ahlak sisteminin ilk kaynağını oluşturmaktadır (Özel 2003: 27). Bu dönemde davranışları menfaatlerinin etkisinde olduğundan, çocuk ceza ve ödüllerle ahlaki davranışları zorlanır (Özel 2003: 28). Çocuk ceza ve ödüllerle hangi davranışın devam etmesi, hangisinin terk edilmesi gerektiğini öğrenir. Başlangıçta model alma ve taklit yoluyla öğrenilen ahlaki davranışlar, daha sonra bilinç yapısının gelişmesi ile birlikte çocukta toplumdaki iyi-kötü doğru-yanlış kavramları yerleşmeye başlar (Kulaksızoğlu 2001: 97).

Çocukluk döneminde çevreden gelen teşvik ve uyarılarla belirlenen davranışlar ve bu davranışlara yönelik ilk gözlemler ve bilgiler giderek ahlaki davranışları ve ahlak kurallarını oluştururlar. Bu sebeple ahlaki değerlerin oluşması ve gelişmesinde ilk dönemlerde yakın çevre olan aile ve arkadaşların önemli etkisi vardır. Bireyin yaşamında daha sonraki dönemlerde ise öğretmenler, otorite temsilcileri ve kahramanlar ahlaki açıdan örnek olabilen kişilerdir (Özel 2003: 28).

Ergenlik döneminde, soyut düşüncenin de gelişmesi ile genç, olayların sebeplerini irdeleyen ve araştıran bir yapıya kavuşur ve bir yargılama gücü kazanır. Bu süreçte, anne babasının davranışları üzerine tekrardan düşünmeye başlar ve onların doğru veya yanlış kabul ettiği şeylerde her zaman haklı olmadıklarını fark eder. Ergenlikle birlikte somut işlemler düşüncesinin yerini soyut işlem yeteneğine bırakmasıyla ergen sadece kendisiyle ilgili değil, insanlık, evren, ahlaki ve toplumsal kurallar üzerine de düşünür. Bu düşünce neticesinde kendine yeniden değerler sistemi oluşturan genç için iyi- kötü, doğru yanlış gibi ahlaki değerler tekrar şekillenir. Kendine ait bir değer sistemi, tutarlı bir ahlak anlayışı geliştirmeye çalışan genç, tutarsız ve çelişkili davranışları ayırt ederek, ebeveynleriyle tartışmaya başlar (Özel 2003: 28; Kulaksızoğlu 2001: 78; Güngör 1995: 52)

Bu dönemde ergenlerin, idealist tavırları ve düşünceleri olabilmektedir. Genç, dünyayı yeniden şekillendirme, insanlığın kurtuluşu için gayret gösterme ve toplumsal konulara yön verme gibi meseleler üzerine düşünür. Kötülükleri yok edip,

bütün insanlığa iyiyi ve güzelliği geliştirecek, toplumu bir anda düzene sokacak çözümler üretebilirler (Güngör 1995: 52).

Ergenliğin son yıllarında, ahlâkî olgunluğa erişen genç, çevresine başarıyla uyum sağlama yeteneğine ulaşır. Böylece davranışlarını, sadece kendi düşüncesine göre değil, başkalarının beklentilerine göre de düzenleyebilmektedir. Kendi düşüncesine uygun olmayan davranışlarla karşılaştığında ise onları hoşgörü ile karşılayabilir (Kavun 2016; 23). Bu dönemde birçok yönden olgunluğa ulaşan genç, kendini özgü ahlak kurallarını ortaya koyar. Toplumsal normlara daha uygun davranarak, diğer insanlara karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı bir bakış açısı ile yaklaşabilir.

f. Kişilik Gelişimi

Bu dönemde meydana gelen tüm diğer gelişim ve değişimler, ergenin kişiliği üzerinde sonraki yaşam tarzına şekillendirecek ve devamlılık arz edecek bir etki içerisindedir (Bahadır, 1994;18) Bir arayış dönemi olan bu dönemde gencin zihnini, “Ben kimim?”, “Nereye gidiyorum?”, “Ne yapmak istiyorum?”, “Gelecekle ilgili isteklerim nelerdir?” gibi düşünceler kurcalar (Altınsoy 2016: 15).

Ergenlikte bir yandan duygu ve düşünceler derinleşirken, diğer yandan da sosyal ilişkiler genişlemektedir. Bu noktada kişilik iki yönlü bir etkileşim içerisinde, hem ruhsal hem de sosyal gelişimin izlerini taşır. Ergen, bir yandan çevresindeki insanların kendisi hakkındaki düşüncelerini aşırı derecede önemserken, diğer yandan da kendi iç âleminde olup bitenden haberdar olmaya çalışır (Bahadır 1994: 18). Ergen fiziksel ve cinsel açıdan hızlı bir değişim süreci yaşarken diğer yandan, psikolojik ve sosyal alanlarda ortaya çıkan değişimlerden kaynaklanan sorunlarla mücadele etmeye çalışır (Türkbay ve ark. 2005: 20). Bütün bu değişikliklerin özümsemesi ve kendine güvenmesi, ergenin olumlu bir kişiliğe kavuşması açısından önemlidir. Kişinin kimliğini bulması, kendini bir birey olarak algılamasına ve kendini diğer insanlardan ayıran yönleriyle bir bütün olarak görmesine bağlıdır (Yavuzer1998: 305).

Ergen, kişiliğini temellendirirken, kendisine model olacak bir desteğe ihtiyaç duyar ve ideal tipler arar (Bahadır, 1994: 18). İdeal olarak kabul ettiği tipler arkadaşlarının, ailesinin ve çevresindeki örnek aldığı her hangi başka birileri olabilir.

Bu kişiler, ergenin kişiliğinde referans noktalarını oluşturur ve ergen bu kişilerin değer yargılarından, kişiliklerinden etkilenir. Duygusal olarak bağlandığı bu kişiler, benzemek istediği yeni örneklerdir ve onların iyi ve kötü yönlerini benimser. Ve bu süreçte, her örnek aldığı her insan, onun kişiliğinde bir iz bırakır. Ergenin kişiliği, ilk çocukluktan itibaren farklı özdeşimlerle yavaş yavaş şekillenir (Kulaksızoğlu 2001: 106-130; Kavun 2016; 18).

Ergenin, kendi değer yargılarıyla şekillendirdiği kimliği ile model aldığı kişilerin kimliğini kendi içinde bağdaştırmaya çalışır. Bu süreçte model olan kişilerin tutumları ve kendi değer sistemi arasında bir çelişki gördüğünde bir kimlik karmaşası yaşayabilir. Ayrıca kendine yönelik algıları ile başkalarının kendisi için yaptığı yorumlar arasındaki uyumsuzluk, ergende bir kimlik krizine neden olabilir (Kavun, 2016; 18). Çocukluğunda sağlıklı bir gelişim dönemi geçiremeyerek iyi bir özdeşim kuramamış bazı ergenler, kendi kimliğini bulma konusunda sıkıntıya düşebilir. Bu durumda bir kimlik bunalımı yaşayan ergen, kendi kimliğini algılayamaz ve kimliğini yadırgar (Kavun 2016: 18).

Sağlıklı bir kimlik oluşturmuş birinin, kendisini olduğu haliyle kabul etmesi beklenir. Kişi kimliğini oluşturmuşsa kendisi ile kişiliğinin tüm yönleri birbirleriyle uyumlu ve özdeştir (Dincel 2006: 64). Kişiliğin temellerinin olduğu en güçlü ve en kritik yaşam dönemi olan bu dönemin sonunda ergen, kimlik kazanma sorununu sağlıklı bir şekilde çözerse, kendinden emin, kendine güvenen bir birey olarak yaşamını başarılı bir şekilde sürdürebilir.

1.3.4. Ergenlikte Dini Gelişim

Ergenlik döneminde gencin fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal yapısındaki değişmelerle birlikte din konusu da gelişim ve değişime uğramaktadır (Yavuz 2009: 18).

Ergenlik dönemindeki bireyde, sürekli değişen değer yargılarıyla dini bakımdan kararsızlıklar, bunalımlar ve çelişkili davranışlar görülebilmektedir (Hökelekli 2005: 266-267). Bu dönem, çocuğun bazen dine yöneldiği bazen de uzaklaştığı, itaat ve isyan arasında gidip geldiği bir süreçtir. Bu dönemde Tanrı inancının yerini başka bir üstün güce inanma yönelimi alabilirken diğer taraftan dine karşı ilgi en yüksek seviyeye ulaşabilmektedir (Çapar 2008: 18). Hökelekli'ye göre

gençlerin çoğu için din; ruhsal gereksinimlerine ve arzularına cevap vermesinden dolayı güçlü bir değer olarak önem kazanmaktadır (Hökelekli 2005: 266-267).

Dini gelişim, dini şuurun uyanışıyla başlayan, ardından gelen bunalım ve şüphelerin gözlemlendiği, şüphelerin bilinçli bir şekilde değerlendirilmesiyle dine dönüş ve dini tutumların belirginleşmesini içeren bir süreçtir (Yüce 2009: 79). Diğer gelişim alanlarının ergenlik yılları boyunca yavaş yavaş geliştiği gibi ergenin dine bakış açısı da kademeli olarak geliştiği görülmektedir.

1.3.4.1. Dini Şuurun Uyanması

Çocukluk döneminde dinî inanç ve değerler, çoğu ezbere dayanan, sorgulamadan inanılan bir takım kabullerden meydana gelir. Genellikle taklit ve şartlanmaya dayanan bu çocukluk dini kabulleri, ileri dini hayatın oluşmasındaki önemli bir yere sahiptir. Çünkü ergenlik dönemi sonundaki dini tercihleri etkileyen faktörler, çocukluk dönemi dini kabulleri ile yakından ilgilidir (Bahadır 1994: 30).

Dini gelişim açısından ergenlik dönemini, çocukluktan ayıran en önemli özellik, bu dönemde dini şuurun uyanmasıdır (Hökelekli 2002: 87). İlk ergenlik dönemine denk gelen, dini şuurun uyanması, bu dönemde gerçekleşen soyut düşünme yeteneğinin gelişmesi ile yakından ilgilidir (Hökelekli 2005: 269-277). Soyut düşünmeye bağlı olarak çevrelerinde süregelen olayları araştırma, problem çözme ve tüme varım yetilerinin gelişmesi, her şeyin nedenini ve gerçeğini araştırma eğilimi ergende hâkimdir (Kula 2001: 44). Böylece bilişsel gelişim açısından yetişkinler seviyesinde bulunan ergen, bir taraftan içinde bulunduğu çevrenin ve dünyanın problemlerini diğer taraftan çağlar boyu bütün insanları meşgul eden tabiatüstü, dinî ve metafizik meseleleri düşünmeye başlar (Hökelekli 2005: 268). Önceleri otoritenin etkisiyle şekillenmiş olan dini duygu ve düşünceler, bu dönemde tekrar değerlendirilerek, ya olduğu gibi kabul edilir ya da kısmen veya tamamen değiştirilerek kişiliğin parçası haline getirilir (Hökelekli 2002: 87).

Daha önce Allah' ı insana benzer şekiller içerisinde tasavvur eden çocuk, ilk ergenlik dönemi ile birlikte, yetişkinlerin sahip oldukları belirli bir şekle ve biçimle sınırlı olmayan, hiçbir şeye benzemeyen, manevi tarzda bir Allah tasavvuruna kavuşur (Hökelekli 2005, 269-277). Soyut düşünme yeteneği sayesinde tek,

değişmeyen, her yerde hazır canlı, ölümsüz, cisimsiz, soyut bir yaratıcı düşüncesini anlamlandırır (Peker 2003: 107).

Bu dönemde, duygu hassasiyeti ve kapasitesi de zirveye ulaştığından, yeni bir dünyanın eşiğinde olan ergende, olaylara karşısında büyük bir şaşkınlık ve kararsızlık duyguları ortaya çıkar. İşte bu duyguların etkisiyle genç, içgüdüsel olarak Allah'a yönelir. Çevresinde olup bitenlerle birlikte kendi varlığını sorgulayarak, içinde bulunduğu dönemin anlamsızlık duygusuyla başa çıkabilir. Dini metinlerde geçen ölümü, cennet ve cehennem ile ilgili bilgiler sayesinde sonsuzluk ve ölümsüzlük duygularına karşılık bulur. Böylece dinî inanç ve değerler bir anda onun için büyük bir önem kazanır (Hökelekli 2005: 268; Yavuz, 2009; 19).

Gençte dini şuurun uyanışını etkileyen bir takım dış faktörler de vardır. Özellikle din eğitimi alıp almaması, aldığı eğitimin derecesi ve bu süreçte başta aile olmak üzere bu konunun muhatabı olan diğer kurumlarca uygulanan yöntemler dini uyanışta son derece önemlidir (Kavun 2016: 44-45). Yavuz'a göre eğer çocuk, başta aile olmak üzere etkili bir dinî atmosferin olduğu çevrede yetişme imkânı bulursa, onda güçlü bir dinî uyanış görülür (Yavuz 1987: 47). İbadet edilen mekân, yaşanılan dini bir tecrübe, kabul olunan bir dua, okunan bir kitap, bir müzik parçası da dini uyanışa yardım edebilir (Peker 2003: 152-156; Kavun, 2016: 44-45). Özellikle ergenliğin ilk yıllarında, tabiat olaylarından etkileniş ve felaketler karşısında duyulan acizlik de dini şuurun uyanmasına katkı sağlar. Bununla birlikte içinde bulunduğu aile, akraba, mahalle ve okul çevresinde veya kitle iletişim araçları sayesinde model aldıkları kişilerin dini hayatları da gencin dini duygu ve düşüncelerini etkileyebilir.

Dinî uyanma ile beraber gençte, bir- iki yıl boyunca dine yönelik yoğun bir ilgi ortaya çıkar. Bu dönemde Dinen mükellef kabul edilen genç çocukluk dönemindeki pasif durumundan kurtularak, dinsel hayatın temel faaliyetlerine karışır (Yavuz 2009; 20). Bu süreçte ibadetlere karşı ilgide bir artış, helal haram konularında duyarlılık olsa da bir süre sonra bu durum yerini şüphe ve bunalımlara bırakabilmektedir.

1.3.4.2. Dini Bunalım ve Şüpheler

Dini gelişiminin ikinci aşamasında gençte, zihinsel gelişimin artmasıyla, karşılaştırma yapma, tahlil ve analiz etme, tenkit ve eleştirme yetenekleri gelişir

(Bahadır 1994: 32). Bağımsızlık duygusunun verdiği etki ile ergen, çocukluk dönemi inançlarına geri dönerek onlara karşı eleştirel bir tavır geliştirir ve tüm inançları üzerine tekrardan (Hökelekli 2002: 32). Bu nokta da din konusunda şüphe duyup yeniden sorgulamasının ergenin ardında reddetme niyetinden çok hakikate ulaşma arzusu ve ihtiyacı yatar (Kımtar 2008: 137).

Kendisini hayatın sentezini tenkitçi bir şekilde yapabilecek yetenekte hisseden genç, her şeyi tenkit deneyiminden geçirmek ister ve gerçeği tecrübe etmeksizin kabul etmez. Bu nedenle dinî inançlarının içeriğini kavramaya ve bunları yaşanan hayat ile bağdaştırmaya çalışır (Hökelekli 2005: 271). Ergenin dini inanışlarından şüpheye düşmesi bir anda ortaya çıkan bir durum değildir. Bir sürü etkeni içinde barındıran geniş bir süreçtir. Ergenin dine şüpheyle bakmasına neden olan birçok sebep vardır. Onun şimdiye kadar din adına öğrendikleri ve yaşadıklarıyla yeni edindiği bilimsel bilgilerin çeliştiğini düşünmesi, dini yaşantıların çeşitliliği, dini konularda rehbersizlik, farklı dinden kişileri tanınması, onun dine şüpheyle bakmasına neden olabilir (Peker 2003: 107; Kavun 2016: 45). Bunların yanında zihinsel karmaşalar, yanlış ve hurafe bilgiler, din eğitimindeki yetersizlikler, kendisine din öğreten kişilerin yanlış davranışlarını, yanlış fikir ve olumsuz telkinler, kısaca bir bütün olarak sosyal kültürel çevreden kaynaklanan pek çok etken dini şüphe ve bunalımlara kaynaklık eder (Bahadır 1994: 33; Peker 2003: 54).

Bu dönemde ortaya çıkan dini bunalımların diğer bir nedeni ise, gencin bazı istek ve arzularını bastırmak zorunda kalmasıdır. Örneğin, ergen anne- babaya itaati ve saygıyı emreden dini inanç ve geleneklerle, aile otoritesinden kurtulma ve bağımsız bir yaşam sürme isteği arasında, çelişkili ve çatışma yaşar (Hökelekli 2005: 269-270). Bu çatışmalar, gencin dinî bunalımının başlangıcını oluşturmaktadır (Yavuz, 2009: 21). Aile, ergeni kendi inançları doğrultusunda eğitmek, belli bir şekil içine sokmak isterken, bilinçli ya da bilinçsiz olarak dinin otoritesini arkasına alır. Ergen de kendi bağımsızlığını kısıtlayacak durumlardan kaçınma eğilimi içerisinde, ailesinin bu tutumuna karşı çıkmak ve eleştirmek suretiyle, dolaylı olarak dine tavır almış olur. Ergenin buradaki amacı, belki sadece ailenin baskısına karşı koymak iken, isteyerek olmasa da dolaylı olarak dinin otoritesine de karşı çıkmış olur (Hökelekli 2005: 269-270).

Bu dönemde genç aynı zamanda, cinsel isteklerin ve eğilimlerini de kuvvetli etkisi altında yaşamaktadır. Ayrıca gencin arzularını harekete geçiren toplumdaki ticari veya sosyal uyaranlar, ergenleri çok fazla etkilemektedir. Hayatın sosyal ve ekonomik zorunluluklar bireylerin bu arzularının meşru olarak tatmin edilmesini zorlaştırmaktadır. Öbür taraftan gayrimeşru cinsellik toplumda yasak olarak görülmekte ve bu yasaklar da din tarafından desteklenmektedir. Bu durum gencin zihninde cinsel arzularla dini değerler arasında bir çatışmaya neden olabilmektedir (Hökelekli 2005: 274).

Dinî şüpheler, bu tecrübeyi yaşayan gençler üzerinde her zaman olumsuz bir etki meydana getirmezler (Peker 2003: 108). Bu şüphe, bunalım ve geçici inkâr durumlarının, olumsuz bir dönemden sonra gencin yeniden dine dönmesini, dinî inanç ve değerleri şuurlu bir şekilde tekrardan şekillendirmesini ve onlara daha sıkı bağlanması gibi olumlu sonuçları da doğurabilmektedir (Yavuz 2009: 22). Gençte zihinsel gelişimin artmasıyla ve birtakım istek arzuların etkisiyle dini şüpheler ortaya çıkabilmektedir. Fakat bu şüpheler dini inançların temellendirilmesini ve daha sağlam bir şekilde inanılmasını sağlayabilmektedir.

1.3.4.3. Dini Tutumların Belirginleşmesi

Ergenliğin son döneminde, değerler dünyasını kendi içinde tekrardan düzenleyen ergen, arayışlardan, çelişkilerden, çatışma, bunalım, şüphe ve kararsızlıklardan kurtularak dengeli bir tutuma yönelmiş olur (Hökelekli 2005: 81). Dinin yeniden gözden geçirilmesi ile dini tutum ve davranışlarda netleşme ergenliğin sonlarına doğru ortaya çıkar. Bu süreçte dini anlayışını merkezi bir konuma getiren genç, ileriye dönük hayatında da önemli ölçüde istikrar sağlar (Öcal 1991: 41).

Zihnî ve duygusal gelişimini tamamlayan genç, bu dönemde artık din konusunda kendi yargılarını tam olarak belirleyebilecek yeterliliğe erişmiştir. Olayları mantıksal muhakeme içerisinde daha objektif olarak değerlendirebilen genç, din ile ilgili kesin tercih ve kararlarını açıkça gösterirler (Yavuz 2009: 22). Her ne kadar, dini bunalım ve kararsızlık, ergenlik döneminin sonuna doğru durulmaya ve şiddetini azaltmaya başlasa da bu her ergende dini yönelişin olduğu anlamına gelmemektedir (Kula, 2001: 81). Gençler bu dönemde yaptıkları tercihlerinde dört çeşit dinî tutum ve tavır ortaya çıktığı görülmektedir (Yavuz 2009: 22).

Bu dönemde ergenlerin bir kısmı, aileden öğrendikleri dinî inanç ve değerleri geleneksel kalıplar içerisinde benimserler (Yavuz 2009: 23). Bazıları da eski kabullerine dayanan fakat az çok yeniden düzenlenmiş bir dini tutum geliştirirler (Bahadır 1994: 34). Diğer kısmı ise dinî bunalıma yol açan çocukluk dönemi inançlarının ötesinde dinî inanç ve değerler dünyasını yeni baştan inşa ederler. Dolayısıyla geleneksel dinî yorum ve uygulamaları eleştirerek, şuurlu bir dini inanç sistemi oluştururlar (Yavuz 2009: 23; Bahadır 1994: 34). Son grup ise, dine karşı tam anlamı ile kayıtsızlaşır ve din ile ilgili her şeye sırt çevirerek dinsiz veya bilinmezci (agnostik) olur (Bahadır 1994: 34).

Hayatı yeniden yorumlayan ve kendine özgü bir hayat felsefesi oluşturan ergen, çocukluk dini değerlerini bu hayat felsefesiyle yeniden sentezler ve böylece dini tutumu belirginlik kazanır. Gençlik çağının sonunda dini yönelimlerin bu denli farklılık göstermesinde duygusal, zihinsel ve sosyal faktörler etkili olabilmektedir.

1.3.5. Ergenlik Dönemi Sorunları

Ergenlik döneminde meydana gelen, bedenin hızla değişmesi, cinsel gelişimle birlikte dürtülerin artışı, bağımsızlık ve otoritelere başkaldırma eğilimi, kimliğin henüz tam şekillenmemiş olması, toplumsal yerin henüz belirginleşmemesi, gencin sağlıklı rol- modeller bulamaması vb. gibi nedenlerden dolayı sorunlarla yüklü bir dönem olabilmektedir.

Ergenlik dönemi, biyolojik ve fizyolojik gelişimlerle başlar. Bu gelişim alanları ergenin sorunlarının da başlangıcı olmaktadır. Bu dönemde beden ölçü ve oranlarının hızlı bir şekilde değişmesi, bedensel yapı, el ve ayaklarda orantısızlıkların olması beraberinde kendi bedenine yabancılık, beceriksizlik, sakarlık, fiziksel enerji, kas gücü ve saldırganlıkta artış gibi durumları ortaya çıkarır. Özellikle değişimlerin yol açtığı tepkiler cinsel gelişim konusunda çatışmalı tepkilere neden olur. Ergenlik döneminde bedensel gelişimin doğurduğu sorunlara ek olarak, beden imajına önem veren ergende yemek yeme problemleri baş gösterebilir (Saka 2011: 110). İnsan gelişimi için gerekli olan tüm işlevleri içeren bedensel yapının, bireye bir bütün olarak tesir eder. Bundan dolayı erkeklerde ve kızlarda bedensel ve cinsel gelişimdeki bu hızlı değişimlerin erken ya da geç olması onların kişiliğini de önemli ölçüde etkiler (Gürsu 2011: 17).

Genç zihinsel gelişimle birlikte, bilgileri arasında ilişki kurabilmekte ve karmaşık durumları çözebilmektedir. Düşünme kapasitesinde bir ilerleme kaydeden genç eleştiri ve sorgulama yoluna sık sık gider (Yüce 2009: 72). Tüm dünyayı farklı bir bakış açısı ile yorumlamaya başlayan genç metafizik felsefe ahlak din ve cinsellik gibi değişik konulara ilgi duyar. Bedensel ve zihinsel gelişme ile birlikte bir kimlik arayışına girmiş olan genç, kendisine ait değerler oluşturmaya çalışır. Bu değerler yavaş yavaş oluşmaya başlayan kimliğin bir parçasını oluşturur. İdeallerin yoğun olduğu bu dönemde hayattan çok şey bekleyen ergen, tüm insanlığın iyiliği adına mücadele edecek, dünyayı değiştirecek gücü kendinde görmektedir. Fakat hayat şartlarının getirdiği olumsuzluklar, toplumsal beklentiler ve sorumluluklar ergenin, idealist düşüncelerini kaybetmesine ve kendini güçsüz ve yetersiz görmesine sebep olur (Özel 2003: 3). Ayrıca hastalık, sıkıntı, kaza ve ölüm gibi pek çok olumsuz olay ile karşılaştığında ergen kendine ve geleceğe olan inancını kaybedebilir. Bu durumda aciz ve muhtaç olduğu düşüncelerine ittiğinde ergenin kendine güvenini kaybetmesine sebep olabilir.

Zihinsel yeteneklerin artmasıyla birlikte, birey çocukluk döneminde öğrendiği tüm bilgileri gözden geçirir, yeni öğrendiği bilgilerle kıyaslama yapar. Çocuklukta anne babasının kendisine verdiği bilgileri sorgulamadan kabul eden ergen, yeni dönemde eleştiri ve tenkide tabi tutar. Aileden gelen kabullerinin, çevre, okul ve kitle iletişim araçlarından edindiği diğer bilgilerle uyumlayabilir. Bu durumda anne-babasının kendine sunduğu bilgilerden, şüphe duymaya başlar ve onların düşüncelerini ve davranışlarını eleştirir (Özel 2003: 32). Eskiden ya da daha sonra edindiği bilgiler ışığında başta ailesi olmak üzere çevresindeki tüm insanların davranışlarını gözlemleyen ergen kendine doğru olarak öğretilenlerle, insanların sergiledikleri davranışlar arasında fark olduğunu görür. Ve bu çelişkiler, onun yetişkinlere olan güvenine zarar verir ve onda yalnız kalma isteğini tetikleyebilir.

Bu dönemde ergenlerde ortaya çıkan bağımsızlık arzusu, gencin ailesi ile ilgili sorunlarının temelini oluşturur ve onun aileden uzaklaşmasına neden olur. Aslında genç, bu dönemde yaşadığı değişim ve gelişimlere ayak uydurmaya çalışırken ailesinden göreceği, ilgi, sevgi ve desteği fazlasıyla önemsemektedir. Aile, çocuklarının bakım ve eğitimini sağladığı gibi, duygusal ve sosyal gelişimlerine katkı sağlar. Ailenin demokratik, baskıcı, otoriter ve ya aşırı koruyucu olması, anne ve

babanın uyumu, tutum ve tavırları, değer ve yargıları, eleştiri ve ekonomik problemler ergenin hem kendi içinde hem de arkadaş ve aile ilişkilerinde sorunlara yol açar. Aile içindeki olumlu davranışlar ergenin dengeli ve kararlı olmasını sağlarken tersi bir durumda ise ergen dengesiz ve kararsız olabilmektedir. Anne baba ile iletişimin sağlıklı olmadığı ailelerde ya da anne babanın olmadığı durumlarda (ölüm, boşanma, terk vb.) ergen, cinsiyet rollerini kabul etme ve ona uygun davranma konusunda sorun yaşamaktadır ve bu durum onun kişilik gelişimi olumsuz etkilenmektedir (Özel 2003: 20-22).

Konumuz itibariyle, devlet pansiyonu ya da yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde içinde buldukları dönemin getirdiği sorunlar katlanarak artmaktadır. Ailesinden uzakta olan ve onların desteğini alamayan bu gençler, kendilerine örnek olacak, onları tehlikelere karşı koruyacak ve onlara rehberlik edecek büyüklerin desteğine ihtiyaç duyarlar (Aşık, Eker 2014: 21). Pansiyonda kalan öğrenciler, genellikle köylerden geldikleri için değişen çevreye adaptasyon sorunları yaşayabilmektedirler. Maddi- manevi açıdan destekçileri olan ailelerinden uzakta olmaları ve yurt ortamındaki koşulların yetersizliği gibi nedenlerle yurttan kalan öğrencilerin sorunları diğerlerine göre daha fazla olabilmektedir.

Çeşitli sebeplerden dolayı aileden uzaklaşan genç içe kapanma ve yalnızlık duyguları baş gösterir, fakat o bu duyguları bastırmak için zaten önem kazanmış olan arkadaş çevresine daha çok sığınır. Bu noktada gencin sorunlarının bir kısmı da onun arkadaş çevresinden kaynaklanmaktadır. Genç, her şeyini paylaşabileceği, güvendiği, samimi bir arkadaşına ihtiyaç duyduğundan, arkadaş gruplarının etkisine çabuk kapılır. Arkadaş çevresinin düşünce ve değerlerinin önemli hale geldiği bu dönemde ergen, grupla özdeşleşmekte ve onların tutum ve davranışlarını benimsemekte ve grubun görüşünü kendi görüşü gibi savunmaktadır. Bir gruba dâhil olmak onlara, kendini beğendirmek için, istemeyerek de olsa bazen, kendi düşüncelerine ters olan bazı davranışlarda bulunabilir. Arkadaşları tarafından dışlanma, kabul görmeme ise, gençte özgüven eksikliğine ve duygusal kırılmalara neden olur. Bu dönemde, grubun tasvibini almak ve saygısını kazanmak için grup üyelerinin onayladığı davranışlar en üst düzeyde yapılmaya çalışılır. Eğer arkadaş çevresinde bozuk uyumsuz ahlak dışı ve suç niteliğinde davranışlar gösteren bireyler varsa bir süre sonra ergen arkadaşlarının değerlerini benimseyerek onları alışkanlık haline getirir(Peker 2003:

87; Yörükoğlu 2000: 75). Arkadaş grupları genç bireylerin derslerinin kötüye gitmesine, okuldan soğumalarına, istenmeyen davranışlara, zararlı alışkanlıklara, bağımlılıklara ve suçlara da itebilmektedir.

Bu dönemde arzu ve ihtiyaçların güdümünde olan genç, bir taraftan bu duyguları tatmin etmek isterken diğer taraftan bu konuda engellere takılır ve bu durum onda içsel çatışmalara neden olmaktadır. Örneğin bu dönemde ergen, aile denetiminden kurtularak bağımsız olma arzusu ile anne babaya itaatin ve saygının önemini vurgulayan dini inanç ve gelenekler arasında çatışma yaşar (Hökelekli 2005: 269-270). Ergenin önceki bilgileri ve yaşadıklarıyla yeni edindikleri bilimsel bilgilerin birbiriyle çelişmesi ve kendisine din öğreten kişilerin yanlış davranışlarını görmesi de, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilir (Kavun 2016; 46). Bu dönemde cinsel dürtülerde meydana gelen artışla birlikte ergenin yaşadığı çatışmalar da artış gösterir. Gayrimeşru cinselliğin toplu ve din tarafından yasaklanmış olması gencin zihninde cinsellikle dini değerler arasında bir çatışmaya neden olabilmektedir. Bu nedenle ergenlerin çoğu, din ile cinsellik arasındaki çatışmasından dolayı günahkârlık ve suçluluk duyguları arasında sıkışıp kalmaktadır. Bu çatışmaların şiddetinin fazla olması ergeni bazen bir saldırıya kadar götürebilir, dini değerlere, otoriteye ve toplumsal kurallara karşı çıkmaya kadar yöneltebilir (Hökelekli 2005: 274-275). Dini ve toplumsal değerlere aykırı davranan ergenlerin, toplum tarafından dışlanması da onlar için sorun haline gelebilir. Bu dönemde ergenin, yoğun olarak bir takım güdülerin, arzu ve ihtiyaçların etkisi altında olması birçok problemi beraberinde getiren bir durumdur.

Ergenin sorunlarının bir kısmı ise toplumsal nedenlerle ortaya çıkar. Bu dönemin doğal yapısı itibariyle, duyguların dışa yansıtılmasında farklılıklar ve aşırılıkların olması, heyecanın kontrol edilememesi ve yaşanan sorgulama, çatışma süreçlerinin etkisi ile toplumsal değerlere ve ahlak kurallarına, bilerek ya da bilmeyerek, aykırı davranış şekilleri ortaya çıkabilir. Fakat yaşın ilerlemesi ile ergenden olgunluk bekleyen toplumun bu aykırı davranışları çoğu kez hoş karşılanmaz. Kişinin toplumsal dili kazanmaya çalıştığı bu dönemde, toplum tarafından aldığı olumsuz tepkiler, kendini toplumdan soyutlamasına neden olur ve bu durum kimlik ve kişilik gelişimine zarar verir. Bu dönemde ergen, neye değer verip vermeyeceğini, amaç ve hedeflerinin ne olacağını toplumda elde ettiği statü ile

belirleme çalışır. Toplumdan alacağı destek ve yönlendirmeler ile kimlik gelişimi büyük ölçüde şekillenir (Özel 2003: 19-34). Oysa toplumda kendine bir yer edinmeye çalışan gencin davranışlarının eleştirilmesi, sürekli olumsuz değerlendirilmelere tâbi tutulması, yaptığı hatalara büyük tepkiler verilmesi onun hatalarını devam ettirmesine sebep olacak, toplumdan uzaklaştıracak ve yalnızlığa itecektir

Ergenlik döneminde bireyin kişilik ve kimlik oluşturma sürecini büyük ölçüde etkileyen bazı duygusal sorunlar vardır. Bu sorunlar, duygusal gelişimin bir parçası olarak ortaya çıkan bir takım korku ve kaygılardır. Bu korku ve kaygılar, benliğinin sınırlarını keşfetmekte olan gencin, benlik imajı üzerinde son derece etkilidir. Ailesinin ve toplumun beklentilerini karşılayamama, karşı cins tarafından beğenilme, ideal beden ölçülerine sahip olamama, topluluk içinde yanlış anlaşılma ve rahat konuşamama korkusu, başarısız olmaktan ve gelecekte korkma gibi durumlar bunlar arasındadır (Yörükoğlu 2000: 66). Yeteneklerini yeni yeni keşfetmeye başlayan genç, yeni deneyimlerle neyi ne ölçüde yapabileceğinin farkına varır. Bu deneyimler sırasında başarısız olması ve bu başarısızlıktan dolayı olumsuz eleştiriler alması onu fazlasıyla kaygılandırır. Ergen ileriye yönelik olarak iyi bir meslek sahibi olmayı arzu ederken aynı zamanda geleceğin belirsizliğinden kaynaklanan düşüncelerden kendini soyutlayamaz (Özel 2003:2). Kendisinin hiçbir işe yaramadığı ve hiçbir konuda yeteneği olmadığı düşüncelerine sebep olabilir ve onu karamsarlığa ve umutsuzluğa sürükleyebilir. Özellikle okul hayatında, eğitim sisteminin çocukta beklentileri, derslerin zorluğu ve ödevlerin yoğunluğu ve sınavların verdiği gerginlik kaygıyı artırdığı gibi gençleri strese de sokabilir. Ergenliğin son dönemine denk gelen üniversite sınavı, sosyo- ekonomik şartların zor olması ile artan işsizlik, meslek seçimine karar vermede yaşanan zorluklar, geleceğin belirsizliği, bireyi kaygılandıran diğer konular arasında sayılabilir.

Gençlerin sorunlarının biri de, yaşadıkları sorunların çözümünü kendilerine gösterecek, toplumun ve dinin değerlerini benimsenmelerinde kendilerine model olacak, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir meslek seçiminde onlara yol gösterecek bir rehber bulamamalarıdır. Bu dönemde kendilerine rol modeller olacak birilerini arayan gençler, hayata dair yol ve yöntem, kişiliğini şekillendireceği bir bakış açısına ve kendine ait değerler sistemine ihtiyaç duyar. Kendisine tüm bu alanlarda

yardımcı olacak bir özdeşim kurması sağlıklı bir gelişim göstermesi açısından hayati bir önem taşıyabilmektedir.

Bu dönemde duyguların artması ve dengesizliği, kendi içinde yaşanan güvensizlik, yetersizlik hisleri, cinsel çatışma ve korkuların artması ile birlikte toplumsal baskı, anlaşılmama ve dışlama gibi durumlar gencin birçok sorun yaşamasına neden olur. Çalışmada isteksizlik, yükseköğretim ya da meslek seçimi konusunda endişeler, geleceğe ve kendine yönelik korku ve kaygılar, sorunlarına yardımcı olabilecek kişi ya da kuruluşların olmayışı da ergenlerin içinde bulunduğu süreci daha da zorlaştırmaktadır. (Vidinlioğlu 2010: 2; Gürsu 2011; 13) Ayrıca cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde zorluk, yalnız kalma ve bağımsızlık isteği gibi problemler, başka problemleri de beraberinde getirerek genci huzursuz eder. Görüldüğü üzere, bu dönemde ergen, gelişim alanlarından kaynaklanan sorunlar ile aile ve toplumun yapısından kaynaklanan sorunları birlikte yaşamaktadır.

1.3.6. Ergenlik Dönemi, Umut ve Din

Umut, tüm gelişim alanlarındaki hızlı değişimlerin etkisiyle yoğun bir stres ve bunalım içerisinde bulunan ve kişilik gelişimi açısından son derece önemli bir zaman diliminde olan ergen için hayati önem taşıyan duygular arasındadır. Ergenin içinde bulunduğu dönem itibariyle, birçok hayaller, arzular, istek ve beklentiler etrafında hayattan birçok şey umut etmektedir. Fakat çocuklukla yetişkinlik arasında tam olarak statüsünü belirleyemeyen genç, bir yandan hızlı değişim ve gelişime adapte olmaya çalışırken diğer taraftan, ailesi ve toplumun beklentilerini karşılamaya çalışır. Bu süreçte birçok problem yaşayan genç hayattan umduğu şeyleri bulamayabilir. Gençlerin hayattan umdukları şeyleri elde etmeleri için umutlarını sağlam bir kaynağa dayandırmaları gerekmektedir. Bu anlamda din, başta anlam ve amaç içeriğine dair olanaklar sunarak gençlerin umutlarına ulaşma adına en önemli kaynak olabilmektedir.

Dinlerin temel amaçlarından biri, inananlarına mutluluk verici bir hayat tarzı sunmaktır. Bunu gerçekleştirmek için onlara duygu, düşünce ve davranış boyutlarına dair birtakım prensipler vaaz etmiştir. Bu prensipler sadece birtakım inanç ve ibadet esaslarını içermez, aynı zamanda ruh ve beden sağlığına yönelik önemli bazı temel noktaları da içerisine alır. Bu bakımdan hemen hemen bütün dinler psikolojik

temellere dayanır ve bireyin ruhsal ihtiyaçlarına gidermeye çalışır. Gelişimin çok yönlü ve hızlı bir biçimde artış göstermesiyle, birçok ruhsal ihtiyacın ortaya çıktığı ergenlik döneminde, mutlu olmanın yollarını arayan birey için dinin sağladığı olanaklar umut verici olmaktadır (Kızılgeçit 2011: 99). Din bu dönemdeki gençlerde, kazandırdığı bakış açısı ile duygusal, sosyal ve ahlaki yönden, tutarlı ve dengeli, psiko- sosyal açıdan bütünleşmiş, amaç ve beklentileri için mücadele edebilen, gelecekte umutlu bir kişilik tipinin oluşmasında önemli bir etkidir.

Ergenlik döneminde, her şeyi sorgu süzgecinden geçiren, olayların sebep ve sonucunu merak eden bir anlayış içerisinde olan gencin zihnini, bilimin ve teknolojinin açıklayamadığı birçok konu meşgul eder. Varoluşsal sorunları da içine alan bu konular varlığın ilk sebebi olan bir yaratıcının var olduğunu kabul ile anlam kazanmaktadır. Bu dönemde zihinsel ve bedensel gücü yeni yeni gelişen ergen, karşılaştığı sıkıntılar, felaketler, başarısızlıklar gibi kendi kontrolü dışında gelişen durumlarda bir yaratıcının varlığıyla huzur ve güven bulur. Bu huzur ve güven ortamı umutlu düşüncenin gelişmesi için son derece önemlidir. Zira aksi takdirde, çevresinde ve kendinde meydana gelen, ergeni tedirgin edici durumlar onda yetersizlik ve çaresizlik gibi duyguların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durumda ergen umutsuzluk ve karamsarlık duygularının içinde bocalayıp durur.

Ergenlik dönemindeki genç, birçok durumdan kendince anlamlar çıkarmakta, olayları kendi bakış açısıyla yorumlamaya çalışırken birtakım korkulara kapılmaktadır. Bu korkulu ruh hali, onun durgun ve durağan olmasına, olaylar karşısında mücadele gücünü yitirmesine sebep olabilir. Gücünü aşan birçok zorluk ve hayatın içine yer alan birçok tehlike ile karşılaşan ergen, bir Tanrının varlığı düşüncesi sayesinde, inandığı varlığın koruyuculuğunu hissederek rahatlar. Bu düşünce onun, hayata olumlu bakmasına ve ümitli olmasına önemli katkılar sağlar (Karaca 1999: 121). Allah'a ve O'nun takdirine iman, gence sonsuz bir dayanma gücü verir. Sonsuz güç ve kudret sahibi bir varlığa inanan, olayların O'nun iradesi ve yaratmasıyla meydana geldiğini bilen bir genç, içinde bir ümit ve dayanma gücü bulur. Geleceğe yönelik olumlu düşünceler geliştirir ve iyi motive olur. Tanrı'sının kendisine herkesten daha yakın olduğuna ve onu asla yalnız ve kimsesiz bırakmayacağına ve kendisine yardım edeceğine olan inancının verdiği güç ve enerji sayesinde hayata aktif olarak katılır (Kızılgeçit 2011; 107).

Ergenlerin, fiziksel ve cinsel gelişimlerinin artması, toplumda bir yer edinme ve gelecek ile ilgili planlar yapma sürecinde çoğu kez kaygıya kapılmaktadırlar. Özellikle eğitim ortamlarında başarısız olma durumu kaygıyı artıran sebepler arasındadır. Her ne sebepten olursa olsun ortaya çıkan bu kaygı, ergenin içindeki potansiyel enerjiyi harekete geçirememesine, çözüme dair seçenekleri görememesine ve başarıya yönelik umudunu kaybetmesine sebep olur. Fakat gencin, inandığı Varlık'ın her zaman kendisiyle birlikte olduğunu düşünerek O'ndan sürekli destek alması, başarısız olma ihtimalinin ürettiği kaygı düzeyini düşürmektedir (Karaca 1999: 121). Yanlış yapıldığında yaratıcının merhametine sığınmak, olumsuz yaşantılarda ise onun olaylardan haberdar olduğunu bilmek insanı rahatlatır. Buradaki teslimiyetle birlikte gelen kader anlayışı, insana iç huzuru verir (Kızılgöçer 2011: 110).

Zihinsel gelişimin arttığı, soyut düşünmenin önem kazandığı ergenlik dönemindeki birey, çocukken üzerinde düşünmediği birçok konu üzerinde düşünmeye başlar. Hayatın bir başlangıcının ve sonunun olması onu nerden gelip nereye gittiği konusunda yeni düşüncelere sevk eder. Özellikle ölümü anlamlandırmaya çalışan ergen, zihinsel yetileri ölçüsünde bu konuya açıklık getirmeye çalışır. Bazıları için ölüm, insan için çaresi olmayan ve önüne geçilemeyen bir son, yaşama arzusunun önüne dikilen aşılması mümkün olmayan bir engeldir. Böyle olunca ölüm fikri düşünce dünyası şekillenmeye yeni başlayan genç bireyde korku ve endişe uyandırabilmektedir. Yaşamın tamamen son bulacağı düşüncesi, her türlü çabayı, istek ve arzuyu anlamsızlaştırarak, bireyin hayata aktif katılımını engeller ve kişinin her yönüyle umut duygusunu kaybetmesine neden olur. Gencin, ölüm karşısındaki bu korku, bocalama ve paniğe kapılmasının önüne ancak dinin "âhiret hayatı" ile ilgili açıklamaları bir teselli ve huzur kaynağı olabilir (Yavuz 2009: 62). Dinin ölüm ve sonrasına dair yaptığı açıklamalar gencin zihin dünyasında meydana gelen belirsizlik duygularından giderilmesine ve ölümün son olduğuna dair düşüncelerin sebep olduğu bunalımlardan kurtulmasına yardımcı olabilir. Ayrıca yaptıklarından hesaba çekileceği düşüncesiyle davranışlarını kontrol altına alması noktasında da katkı sağlayabilmektedir.

Dünya hayatı içinde birtakım sıkıntıları barındırır, insanın yaşama aktif katılması bu sıkıntılarla mücadele etmeyi de gerektiren bir çabadır. Fakat insan bazen

çevresinde cereyan eden, felaketlere, hastalık ve ölüm gibi durumlara kolay adapte olamaz. Özellikle ergenlik dönemindeki birey için bu durumlara tatmin edici açıklamalar getirmek kolay değildir. Bu dönemde hayata çoklu bir bakış açısı ile bakma yeteneği gelişen genç için, diğer açıklamaların yeterli olmadığı zaman dini açıklamalar daha makul ve mantıklı görünmektedir. İnsanın kontrol edemediği olaylar karşısında farklı açıklamalar onu tatmin etmezken din insana alternatif sebepler bulma konusunda yol gösterici olabilmektedir (Karaca 1999: 121). Çünkü felaketleri algılama, açıklama, kabullenme ve başa çıkmada özellikle dini inanç ve tutumların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Din bu açıdan gençlerin, olaylara anlam vermesinde etkili olduğu gibi onun hoşuna gitmeyen şeyler hakkında da, Allah'ın şerhleri hayra dönüştürebileceğine inanmak suretiyle, onu umutsuzluğa düşmekten kurtarabilmektedir (Peker 2003: 167).

Dini inançlara sahip olan genç, gösterdiği tüm çalışma ve gayretlere rağmen birtakım olumsuzluklarla karşılaştığında ona önemli bir teselli kaynağı olan noktalardan birisi de öldükten sonra bir dünyanın varlığına olan inancıdır. İnanan genç, sabrettiğinde öbür dünyada ödüllendirileceğine inanarak umutsuzluğa düşmediği gibi bir de manevi olarak huzur bulur. Zira o her halükârda inandığı ve sabrettiği için kazananlardan olacağını düşüncesine sahiptir. Böyle bir ahiret inancı hem ölüm gerçeğinin kabul edilmesini hem de bu hayatta karşılaşılan bir takım zorluk ve meşakkatlerin karşılığının diğer dünyada kat kat alınacağı düşüncesi ile gençte kaygı ve stresin ortaya çıkma ihtimalini azaltır (Peker 2003: 167). Bu nedenle, onun güçlükler ve olumsuzluklar karşısında endişelenip telaşlanmasını ve umutsuzluğa kapılmasını engelleyecektir (Yavuz 2009: 61). Aynı zamanda, sonsuz bir yaşamın varlığına inanmak, gencin varoluşu ile ilgili kaygılarından kurtarır.

Tanrıya olan inancı sayesinde, kendine ve kendi güçlerine güvenen genç birey, sağlam, bütünleşmiş bir şahsiyet geliştirme yolunda karşısına çıkan güçlüklerle karşı kolay kolay umutsuzluğa kapılmamaktadır. Yaratıcısına bütün kalbiyle inanan ve güvenen bir kişinin bu inancı sayesinde, kendisine olan güveni, dayanma ve direnme gücü artmakta, davranışlarında ve duygularında meydana gelen aşırılıklar dengelenmekte, başkalarına bağımlılıktan kurtulmakta ve hayattaki sorunlarla mücadele etme gücünü kendinde görebilmektedir (Peker 2003: 163).

Gencin, şefkatli ve koruyucu bir Tanrı anlayışına sahip olması ve onunla iletişime geçmesi umudunu sürdürmesi açısından önemlidir. Birçok istek, arzu ve hayallerle dolu olan genç, bu iletişim sayesinde ulaşmaya çalıştığı amaçların, kendisi için hayırlı olmasını ve o işin kendisine kolaylaştırmasını diler. Dua ederek kendisine yöneldiği Yaratıcının, kendisini duyduğunu ve ona değer verdiğini hissederek mutlu olur ve daha sonra o amaçla ilgili yapılması gerekenleri yapmaya çalışır. Dua vasıtasıyla kurulan iletişimle genç, bunalımlı ve gergin durumlarda, ilahi enerjinin etkisiyle kendisinde o güçlüklerin üstesinde gelecek cesareti bulur ve olumsuz duyguların etkisinden kurtularak rahatlar. Çünkü inanan insan, Yaratıcının onu en büyük sıkıntılardan kurtarabilecek sonsuz güç ve kudrete sahip olduğu inancına sahiptir. İnanan insan, üstesinden gelemediği durumlarla karşılaştığı zaman ise sabredip çalışmaya devam etmesi gerektiğini bilir. Amacına ulaştığı takdirde, bu durumu sadece bireysel emeğine bağlamayıp Tanrı'nın bir lütfu olarak değerlendirecek, O'na şükredecektir. Aksi takdirde ise o elinden geleni yapmış olmanın iç ferahlığını yaşayacak, arzu edilen şeyin kendisi için hayırlı olmadığını düşünüp kader inancına sarılarak teselli bulacaktır (Karaca 2006: 482-483; Peker 2003: 167). Din, inananlarına bu tarz başarısızlık karşısında pes etmeden, gelecekte ümidini kesmeden daima bir gayret ve sabır içinde olmalarını öğütler. Dini düşünce tarzı sayesinde genç birey, mevcut durumun kendisini ilk planda fark edemediği başka hayırların olabileceğini düşünerek rahatlar. Bu rahatlama onu psikolojik çöküntü içine düşmekten kurtaracağı gibi, yeni girişimler için umut aşılayarak geleceğe dair olumlu düşünceler geliştirmesine yardımcı olabilir.

Gençlere sorunları ile mücadele etmede yardımcı olacağı düşünülen konulardan bir diğeri de duadır. Genç, çocukluk döneminde istekler üzerine şekillendirdiği duanın, ergenliğe geçişle birlikte Allah ile bağlantı kurma özelliğinin farkına varır ve sadece şahsi istekler için bir vasıta olmadığı anlar (Konuk 1994: 56). Allah ile kurulan bu bağlantı sayesinde genç, düşüncelerini kendine yöneltir, olumlu olumsuz yönlerini keşfetme, hataları, eksiklerini fark etme ve böylece kendini tanıma imkânı bulur (Yavuz 2009; 64). Dua, hangi yaş diliminde olursa olsun, insanın bütün ruhi faaliyetlerine canlılık ve güç katan bir olgudur. Özellikle ergenlik döneminde, ortaya çıkan birçok ruhsal ihtiyaç, Allah'la kurulan ilişki sayesinde ilâhi enerjinin etkisi ile karşılanabilir. Birçok korku ve kaygı ile hayatını sürdürmeye çalışan gencin

dua sayesinde bu duyguları yatıştır ve dünyayı değiştirme gúcünü bile kendinde görmeyi içine alan idealist düşünceler tekrar harekete geçer. Böylece dua, gencin gücünün artmasına vesile olmakta, Şuur düzeyini yükseltmekte, anlama kapasitesinin artmasına imkân vermekte ve insana olağanüstü işleri başaracağına dair bir umut kazandırmaktadır (Hökelekli 2005: 228-229). Aynı zamanda dua, gence, güçlülere, ıstıraplara ve hastalıklara karşı tahammül gücü vererek, onu umutsuzluk ve maneviyat çöküntüsünden kurtarmaktadır. Aynı zamanda, hayat mücadelesinde cesaret, azim ve enerjisini artırarak çaresizlik ve felaketler karşısında ona teselli vermektedir. Dua gencin, gelecek noktasında daha umutlu olmasına yardım eder, onun kendine ve hayata dair güvenini artırır ve iyimser bir bakış açısı sağlayarak ve onu karamsar duygulardan uzaklaştırır.

Ergenlik döneminde gençlerin, aktif olan birtakım güdülerin etkisinde olduğuna daha önce değinmiştik. Özellikle cinsel güdülerin uyanışı ile birlikte cinsel arzular ile dini inançlar ve toplumsal değerler arasında Şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır. Dini inançlar ve cinsel dürtüler arasında sıkışan gençte suçluluk ve günahkârlık duyguları ortaya çıkmaktadır. Bu duygular, ergeni huzursuz ederek onu dini Şüphe ve bunalıma sürükler. Bu huzursuzluğun aşılmasında en büyük oranda başvuru olan çözüm yolunun pişmanlık ve Allah'tan af dileme olduğü görülür (Hökelekli 2005: 57). Suçluluk duygusu beraberinde karamsarlık ve kötümserlik duygularını da getirerek gencin tüm zihin dünyasını sarabilir. Bu durumdaki genç, dini inançları sayesinde, işlediği günah ve hatalarını yüce bir Varlık'a itiraf etme ve O'ndan af dileme Şansı yakalayabilmektedirler. Böylece iç huzurunu bozan ve kendisini rahatsız eden bir takım duygu ve düşüncelerini Yüce Yaratıcıya aktararak, bu durumun vermiş olduğü ruhsal sıkıntılardan kurtulma fırsatı bulabilmektedir (Kızılgeçit 2011: 105). Din, dua ve tövbe sayesinde gençlerin olaylara bakış açılarını değiştirmek suretiyle umutsuzlukta temel olan olumsuz duygu geliştirme durumuna karşı onları koruyarak daha az stresli bir yaşam sürmesini ve umutlarını daima taze tutmalarını sağlayabilmektedir.

Zira olumlu bir Tanrı algısına sahip olmak ve dua vasıtasıyla onunla iletişime geçmek, onun gözetiminde olduğü ve yaptıklarının karşılığının alınacağı düşüncesine sahip olmak gence, karşılaşılabilen en kötü tecrübelerin bile bir anlamının olduğünü öğreterek, umutsuzluğa düşmesine engel olabilmektedir. Çünkü dinin

sağladığı veriler, anlama, bilgi sahibi olma ve farkındalık gibi bilişsel süreçleri harekete geçirerek gencin karşılaşacağı sorunları çözebilmesi noktasında ona umut ve özgüven verir (Küçükcan, Köse 2000: 121). Ve bu umut sayesinde en zor durumlarda harekete geçebilecek psikolojik gücü kendinde bulur (Yaparel 1987: 24). Din, insanlara her hadisede ilahî bir hikmet, kaderî bir sebep bulunduğu düşüncesini yerleştirmekte ve onların olayları daha iyimser bir bakış açısı ile değerlendirmelerini sağlamaktadır (Karaca 2006: 482-483). Bu bağlamda dini inançlara sahip olan gençte, kendine güven, iyimserlik, başarıya isteği, mücadele gücü gibi olumlu yetenekler gelişme gösterebilir.

Kişilik gelişiminde en önemli dönem olan ergenlik döneminde, Allah'a hem bağlılığını ve sevgisini göstermek amacıyla ortaya konulan tutum ve davranışlar kişiliğin sağlam ve sağlıklı şekillenmesinde son derece önemlidir. Her dinde var olan birtakım ritüellerin belli zaman ve şekillere riayet edilerek yapılıyor olması, bunları takip eden genç birey için bir iç disiplini ve sorumluluk bilinci gibi kazanımlar sağlamaktadır. İnsanın zorluklar karşısında pes etmeden ibadetlerini devamlı bir suretle yerine getirmesi, kişiliğini oluşturan sabır, cesaret, merhamet ve yardımseverlik gibi diğer duyguları ve davranışları güçlendirir (Hayta 2002: 121). İnsana kendi kendini denetleme sistemi sağlayan ibadetler, tutarlı bir kişilik gelişiminin, kendi dışındakiler için olumlu yargı geliştirmenin ve havf ve reca (koru ve ümit) arasında yaşamının önemli bir faktörüdür. Kötü alışkanlıkları terk etme, kendini güçlendirme ve yenileme, güçlülere karşı sabır gösterme, aidiyet duygusu geliştirme ve karamsarlıklardan kurtulup umutlu olma konusunda ibadetlerin destekleyici etkisi bulunmaktadır (Karaca 1999:121; Hayta 2002: 121; Kızılgöçer 2011:104). Psikolojik bir olgunlaşmanın itici güçleri olan ibadetler yerine getirildiğinde, bireyde Yaratıcısına karşı vazifesini yerine getirmenin iç huzuru ve mutluluğunu verir. Aksi takdirde ortaya çıkacak olan suçluluk, umutsuzluk ve karamsarlık duygularından da korur (Aydemir 2008: 28). Ayrıca genç birey, ibadetler sayesinde yüce yaratıcının huzuruna çıkacağı için yaşamını gözden geçirme fırsatı bulur, insanlara karşı sevgi dolu, duyarlı ve sorumluluk sahibi olarak davranır.

Dünyevi telaşlardan uzaklaşarak Yaratıcıya yönelme, kişiyi hayatın kaygı ve endişelerinden arındırarak ona yaşam için gerekli enerji ve morali verir (Pazarlı 1982: 110). İslam dininde yer alan oruç, zekât, sadaka gibi ibadetler ihtiyaç sahibi

kimselerin durumunu anlayacak bir empati yeteneği kazanır. İbadetlerini herhangi bir çıkar ve fayda gözetmeksizin yerine getirdiği takdirde hem ruhen huzurla dolar hem de bu ibadetlere devam ettiği sürece sabır, yardımlaşma, hoşgörü, fedakârlık gibi duyguları gelişir. Dolayısıyla Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmiş olmanın gönül rahatlığı ve güvenliği içerisinde gelecek ilgili kaygı ve umutsuzluklarından da arınabilir.

Ergenlik döneminde gençler genelde yalnız kalmak istemektedirler. Fakat bu istek bağımsız olma arzusunun etkisiyle aileden uzaklaşan genç bireyin, arkadaş ortamında aradığını bulamaması sonucunda ciddi bir sorun haline gelebilmektedir. Ailesi ve toplum tarafından anlaşılmadığını düşünmesi, yapılan olumsuz eleştiri ve yorumlar, gençteki, yalnızlık duygusunu derinleştirmektedir. Din ise bu noktada, kendini kimsesiz hisseden ergen için duygusal yakınlık kurma ve içinde bulunduğu topluma yabancı kaldığını düşündüğü noktalarda sosyal bütünleşmeyi sağlar. Aynı duygu, düşünce ve inancı paylaşan bir gruba dâhil olmanın iç huzurunu yaşayan genç, cemaat ruhu sayesinde beraber olduğu insanlara karşı sevgi, sempati ve güven duyar. Bu durum onun yalnızlık ve umutsuzluk duygusunu, sıkıntılarını ve gerginliklerini belli bir düzeyde azaltmasına yardımcı olur (Hökelekli 2005: 145). Dinlerin, yalnızlık duygusuna kapılmayı önleyen yönlerinden biri, belki de en önemlisi sosyal destek sunma özelliğine sahip olmasıdır. Aynı duygu, düşünce ve inançların paylaşıldığı bir cemaat içinde kendine yer bulan genç, bir gruba ait olma ihtiyacını karşılar. Bu dönemde bazı gençlerde cemaatle yapılan ibadetlere sık sık katılma eğilimi gözlenebilir.

Sosyal destek sayesinde din, müntesiplerinin kişilik yapısında önemli yeri olan birçok değeri de öğretir. Hangi dini öğretisi olursa olsun, inananlarına diğerkâmlığı ve paylaşımı öğütler. Bu da bireyler arasındaki samimiyet, güven ve yardımseverlik duygularını artırır (Kızılgeçit 2011: 101). Kutsal mekânlardaki (cami, kilise veya sinagog) vaazlar, okunan ve dinlenen kutsal metinler, ibadetler, ibadetlerden sonra birlikte geçirilen vakitler, grup üyelerinin birbirlerini daha yakın tanımlarına, sorunlarını paylaşmalarına ve birbirlerine yardım etmelerine imkân sağlamaktadır (Köylü 2009: 86).

Diğer taraftan dini metinlerden okunan ve tefsir edilen farklı kıssa ve olaylar, günlük yaşamdaki olaylarla örtüştüğünde, gençler için yeni bir ümit kaynağı olabilmektedir. Kıssalar sayesinde, insanlar kendi başlarına gelen herhangi bir olay, içinden çıkamadıkları bir durum ile karşılaştıklarında, bu tür olayların, sadece kendilerinin değil, kendilerinden önceki insanların da başına geldiğini bilir. Her devirde, her insan toplumunun, farklı şekillerde imtihana tabi tutulduğu bilgisiyle, kendilerini bu tür olaylarla ve insanlarla özdeşleştirme fırsatı bulabilirler (Köylü 2009: 87). Böyle bir savunma mekanizması da genç bireyin kendini güçsüz, çaresiz, yalnız hissetmesinin önüne geçmekte, nispeten rahatlamasını ve kendini teselli etmesine sağlayabilmektedir.

Özetle, müntesiplerine dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamayı amaçlayan bir sistem olan din, ortaya koyduğu değerler ve dünya hayatına ilişkin olarak getirdiği açıklamalar sayesinde, ergenlik dönemindeki gençlerin olaylara bakış açısını etkileyerek, onların hayatı anlamlandırma çabasına yardımcı olur. Her yönüyle hayata tutunan bireyler yetişmesini destekleyen din, çaresizlikler ve olumsuzluklar karşısında bocalayan genç için bir güven ve iç huzuru temin etmektedir. Dinî inanç ve değerler, gencin hayatı pozitif karşılama, olayları kabullenme ve onlara sabretme düzeyini artırıcı bir misyon üstlenirler. Bu nedenle din gencin, yaşama olumlu ve umutlu bir yönelim sistemi ile bakmasını sağlar. Böylece, karşılaştıkları sorunları bir başka açıdan ve daha iyimser bir düzeyde ele almaya yönelen gençler, bu sorunları dinî yüklemelerle yeniden anlamlandırmaya çalışırlar (Hökelekli 2005: 75). Dinin genç insanın psikolojisini olumlu yönde desteklemesi ona sağladığı umut sayesinde olur. Çünkü umut, büyük ölçüde dindarlık değerleriyle beslenen bir ruhsal tutumdur (Kızılgöçer 2011: 106). Genç birey, dinî değerlere bağlanarak umutsuzluklarını yenebilmektedir. Din, gencin, içinde bulunduğu gelişim süreçlerinin yarattığı negatif ruh halinin giderilmesi, karşılaştığı ölüm, hastalık doğal afet gibi durumlar karşısında aciz ve yetersizlik duygularından kurtulmasında ona yardımcı olur. Hayatı anlamlandırmasında ona rehberlik ederek yalnızlık ve çaresizlik duygularını giderilmesini sağlar. Karamsarlık, kaygı ve stresin ortadan kalkmasına yardımcı olarak gençlerin geleceğe daha olumlu bakabilmesi için onlara umut aşılar.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmada kullanılan araştırma yöntemleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan model, evren ve örneklem, verilerin nasıl elde edildiği ve bunların analizinde kullanılan istatistiksel işlemler açıklanmıştır.

2.1.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçladığından, genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeline dayalı bir araştırmadır (Karasar 2009: 77-81). Aynı zamanda belli bir değişken açısından farklılaşan grupları birbiriyle karşılaştırmak da söz konusu olduğu için nedensel-karşılaştırma modelinden bir çalışmadır. İlk olarak, dini tutum bağımsız değişken olarak kabul edilirken; umut bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. İkinci olarak pansiyonda ya da ailesi yanında kalma bağımsız değişken olarak kabul edilmiş; dini tutum ve umut ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Daha sonra akademik başarı bağımsız değişken olarak kabul edilirken; dini tutum, umut ve kalınan yer bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Son olarak ise sosyo-demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, kardeş sayısı, anne-babanın eğitim, ailenin, gelir düzeyi vb.) bağımsız değişken iken dini tutum, umut ve akademik başarı bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

2.1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Sivas ilindeki yer alan ortaöğretim kurumlarında eğitim- öğretim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemine ise, 2018–2019 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde Sivas il merkezindeki İmam-Hatip, Fen, Meslek ve Anadolu Liselerine devam eden 602 öğrenci oluşturmaktadır. Buna göre İmam-Hatip Lisesinden 229, Anadolu Lisesinden 114, Meslek Lisesinden 137, Fen Lisesin 122 öğrenci araştırmamıza katılmıştır. Araştırma grubuna dağıtılan 650 anket

formundan, 48 tanesi, işaretlenmemiş olduğundan veya birden fazla işaretleme yapıldığından işleme dâhil edilmemiştir.

2.1.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiştir. Bu çalışmada veriler, anket yöntemiyle elde edilmiştir. Buna göre araştırmada ilk olarak araştırmaya katılanların demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. İkinci olarak katılanların dini tutum düzeylerini ölçmek amacıyla “Ok Dini Tutum Ölçeği”, son olarak ise umut düzeylerini tespit etmek için “Sürekli Umut Ölçeği” kullanılmıştır.

a) Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmaya katılan öğrencilere, araştırmanın amacı ve onlardan ne istenildiğini anlatan giriş yazısının da olduğu kişisel bilgiler formu verilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen bu kişisel bilgi formunda; lise öğrencilerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne- babanın sağ olup olmaması, kardeş sayısı, anne-babanın eğitim düzeyi, anne-babanın mesleği, ailenin gelir düzeyi gibi bilgiler istenmektedir. Ayrıca öğrencilerin akademik başarı puanları, pansiyonda kalıp kalmadıkları, kalanların ne kadar süre kaldıkları da sorulmuştur. Bu sosyo-demografik bilgilerin yanında namaz, oruç, dua ve tövbeye yönelik tutumlar da bu form içinde yer almıştır.

b) Ok-Dini Tutum Ölçeği

Araştırmamızda bireylerin dini tutum düzeyini ölçmek için, Ok (2011) tarafından geliştirilen Ok-Dini Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek bilişsel, duygusal, davranışsal ve ilişkisel toplam 4 alt boyut, 8 maddeden oluşmaktadır. Bilişsel boyut bireyin dinle alakalı genel görüşünün nasıl olduğunu, davranışsal boyut bireyin davranışlarının dini değerler tarafından hangi düzeyde yönlendirildiği üzerinde durmaktadır. Duygusal boyutla kişinin dinden duygu yönünden ne düzeyde etkilendiği ve ilişkisel boyutla bireyin kendini Allah’a yakın hissetme düzeyi kastedilmektedir (Ok 2011: 44).

Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .81 ve .91 olarak bulunmuştur. Ayrıca kriter geçerliliğini saptamak amacıyla Francis Hristiyanlığa Yönelik Dini Tutum Ölçeği ve İç Güdümlü Dindarlık Ölçeği ile korelasyonundan faydalanılarak ölçeğin iyi bir kriter geçerliliğine sahip olduğu (.81 ve .91) saptanmıştır. Açılımsal ve doğrulayıcı faktör analizleri ölçeğin 4 ayrı alt grubuyla (bilişsel, duygusal, davranışsal ve ilişkisel) iyi bir model oluşturduğunu onaylamaktadır. Cevaplama sistemi her ifade için “Tamamen Katılıyorum (5)”, “Çoğuna katılıyorum (4)”, “Yarı yarıya katılıyorum (3)”, “Az katılıyorum (2)” ve “Hiç katılmıyorum (1)” olarak düzenlenmiş 5’li likert ölçeği şeklindedir. Her bir maddenin puanları "5 ile 1" arasında değişmektedir. Ok-Dini Tutum Ölçeğinden alınabilecek toplam puan en az 8, en çok 40’tır. Her bir alt boyut için alınabilecek en düşük ve en yüksek değer aralığı 2-10’dur. Ters maddelerde puanlama 5=1, 4=2, 2=4, 1=5 şeklindedir. Alınan puan artıka dini tutum düzeyi artmaktadır (Ok 2011: 35).

c) Sürekli Umut Ölçeği

Bu ölçek bireylerin umut düzeylerini ölçmek için Snyder ve ark. (1991) tarafından geliştirilmiştir. 12 madde içeren umut ölçeğinde, eşit sayıdaki maddelerde (dörder tane) amaca götüren alternatif yollar planlama (pathways) ve amaca ilişkin kararlılık (agency) boyutlarına ilişkin ifadeler yer almaktadır. Boyutlardaki dörder maddenin bir tanesi geçmiş, ikisi şimdiki zamanı, bir tanesi de geleceğe yönelik ifadeleri içermektedir. Ayrıca dört madde de umutla ilgisi olmayan doldurucu ifadelerden oluşmaktadır. Umudun amaca götüren alternatif yollar planlama ve amaca ilişkin motivasyon boyutlarını yansıtan maddelerde olumlu, doldurucu maddelerde ise olumsuz ifadeler yer almaktadır. Ölçek uygulanırken, bireylerden maddelerdeki ifadelerin, kendi durumlarını yansıtan derecelerini likert tipi dördü bir derecelendirme ölçeği üzerinde işaretlemeleri istenmektedir. Ölçeği değerlendirecek bireylerden, her bir maddeyi "kesinlikle katılmıyorum (1)' Kısmen katılıyorum (2)" "kısmen katılıyorum (3)" ve "Kesinlikle katılıyorum (4)'a şeklinde dördü bir derecelendirme içinde değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçek puanlanırken doldurucu maddelere (3, 5, 6, 11) verilen puanlar dikkate alınmamaktadır. Diğer maddelere verilen puanlar toplanarak her birey için bir tek puan elde edilmektedir ve değerlendirmelerde bu puanlar üzerinden yapılmaktadır. Ölçekten alınan puan bireyin umut düzeyinin göstergesi olup, puan artışı umut düzeyinin artışı biçiminde

yorumlanmaktadır. Ölçekten alınabilecekleri en düşük puan 8, en yüksek puan 32'dir (Savrun,2011: 27).

Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Akman ve Korkut (1993) tarafından yapılmıştır. Güvenirlik çalışması için Hacettepe Üniversitesi'ndeki 103 öğrenciye uygulanmış ve iç tutarlılığı .65 olarak hesaplanmıştır. Daha sonra 74 öğrenciye 4 hafta ara ile uygulanmış ve iki uygulama arasındaki korelasyon .66 olarak hesaplanmıştır. Araştırma sonucu uyarlanan ölçeğin geçerli, güvenilir ve ayırt edici bir nitelik taşıdığı görülmüştür (Akman, Korkut 1993: 197).

2.1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada uygulanan veri toplama araçları, 2018-2019 eğitim- öğretim yılı bahar döneminde Sivas il merkezinde bulunan liselerde uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın öneminden bahsedilmiş ve elde edilen verilerin bilimsel çalışmalar dışında kullanılmayacağı belirtilmiştir. Araştırma için dağıtılan 650 anketin, 602'si geçerli kabul edilmiştir. Çünkü bazı formlarda boş bırakılan maddeler bazılarında ise fazladan işaretlenen seçenekler söz konudur. Anketin bitirilmesi 10-15 dakika kadar sürmüştür.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS for Windows 17 programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, ölçekler ve demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için, t-testi ve Varyans Analizi (ANOVA-F testi) analizi yapılmıştır. Varyans analizi sonucunda anlamlı bir farklılaşma gösteren ikili gruplar için Tukey HSD Testi kullanılarak Post Hoc karşılaştırmaları yapılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ve demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için ki-kare (chi-square) analizi yapılmıştır. Demografik değişkenlere ait tablolar ve istatistiksel analizlerden elde edilen veriler, bulgular bölümünde tablolar halinde sunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri ile İlgili Bulgular

Tablo 1: Örneklem Cinsiyete Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	Kadın	332	55.1
	Erkek	270	44.9
	Toplam	602	100.0

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışmamızda 602 katılımcı yer almıştır. Buna göre katılımcıların %55,1’ini kadınlar, %44,9’unu erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 2: Örneklem Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	9. Sınıf	137	22.8
	10. Sınıf	190	31.6
	11. Sınıf	157	26.1
	12. Sınıf	118	19.6
	Toplam	602	100.0

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcıların, % 22.8’ini 9. sınıflar, %31.6’sını 10. sınıflar, %26.1’ini 11. sınıflar, % 19.6’sını ise 12. sınıflar oluşturmaktadır. Buna göre araştırmaya en çok 10. sınıf öğrencileri, en az ise 12. sınıf öğrencileri katılmıştır.

Tablo 3: Örneklem Okul Türüne Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	İmam-Hatip Lisesi	229	38.0
	Anadolu Lisesi	114	18.9
	Meslek Lisesi	137	22.8
	Fen Lisesi	122	20.3
	Toplam	602	100.0

Tablo 3’te görüldüğü üzere katılımcıların %38’ini İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler, %18.9’unu Anadolu Lisesi, %22.8’ini Meslek Lisesi, %20.3’ünü Fen lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Buna göre araştırmaya en çok İmam Hatip Lisesi öğrencileri en az ise Fen Lisesi öğrencileri katılmıştır.

Tablo 4: Örneklemin Anne-Babasının Sağ Olmasına Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
İkisi de yaşıyor.	560	93.0
Annem yaşıyor.	31	5.1
Babam yaşıyor.	9	1.5
İkisi de yaşamıyor.	2	.3
Toplam	602	100.0

Tablo 4’de görüldüğü üzere katılımcıların, % 93 ‘ünün anne ve babalarının yaşadığı görülmektedir. % 5.1’i sadece annem yaşıyor diyenler, %1.5’i sadece babam yaşıyor diyenler, %0.3’ü ise ikisi de yaşamıyor diyenlerden oluşmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin tamamına yakınının anne ve babalarının hayatta olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5: Örneklemin Birlikte Yaşadıkları İnsan Sayısına Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
2-3 kişi	69	11.5
4-5 kişi	322	53.5
6-7 kişi	165	27.4
Daha fazla.	46	7.6
Toplam	602	100.0

Tablo 5’te görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcılarından %11.5’nin evde 2-3 kişi, %53.5’nin 4-5 kişi, %27.4’ünün 6-7 kişi, %7.6’sının ise daha fazla kişi oldukları gözlenmiştir. Buna göre örneklemin yarısından fazlası 4-5 kişi ile birlikte yaşamaktadır.

Tablo 6: Örneklemin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
Düzenli geliri yok	98	16.3
Asgari Ücret (2020)	139	23.1
2021-3500tl	158	26.2
3501-4500tl	70	11.6
4501tl ve üzeri	137	22.8
Toplam	602	100.0

Tablo 6’da görüldüğü üzere katılımcıların %16,3’ünü düzenli gelirlerinin olmayanlar, % 23.1’nin gelirleri asgari ücret olanlar. %26.2’nin gelirleri 2021-3500 arasında olanlar, %11,6’sını gelirleri 3501-4500 arası olanlar, %22.8’ni ise geliri 4501 ve üzeri olanlar oluşturmaktadır. Buna göre örneklemin gelir dağılımının oranlarının yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Örneklemin Annenin Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
Okur-yazar değil	35	5.8
Okur-yazar	15	2.5
İlkokul Mezunu	269	44.7
Ortaokul Mezunu	123	20.4
Lise Mezunu	90	15.0
Üniversite Mezunu	70	11.6
Toplam	602	100.0

Tablo 7’de görüldüğü üzere katılımcıların % 5.8’i annesi okur-yazar olmayanlar, % 2.5’i annesi okur-yazar olanlar, % 44.5’i ilkokul mezunu olanlar, % 20.4’ü ortaokul mezunu olanlar, % 15’i lise mezunu olanlar, % 11.6’sı ise üniversite mezunu oluşturmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun annesini ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Örneklemin Babanın Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
Okur-yazar değil	5	.8
Okur-yazar	7	1.2
İlkokul	161	26.7
Ortaokul	131	21.8
Lise	159	26.4
Üniversite	139	23.1
Toplam	602	100.0

Tablo 8’de görüldüğü üzere, katılımcıların % 0.8’ini babası okur-yazar olmayanlar, % 1.2 babası okur-yazar olanlar, % 26.7’sini ilkokul mezunu, % 21.8’ini ortaokul mezunu % 26.4’ünü lise mezunu, % 23.1’ini ise üniversite mezunu olanlardan oluşmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun babasının ilkokul ve lise mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Örneklemin Akademik Başarı Puanına Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
0-49	30	5.0
50-59	91	15.1
60-69	120	19.9
70-84	153	25.4
85-100	208	34.6
Toplam	602	100.0

Tablo 9’da görüldüğü üzere katılımcıların % 5,’ini akademik başarıları 1-49 olanlar, % 15.1’ini akademik başarıları 50-59 olanlar, % 19.9’unu akademik başarıları 60-69 olanlar, % 25.4’ünü akademik başarıları 70-84 olanlar, %34.6’sını akademik

başarısı 85-100 olanlar oluşturmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin akademik başarısının yüksek olduğunu görülmektedir.

Tablo 10: Örneklemin Annenin Mesleğine Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	Ev hanımı	507	84.2
	İşçi	21	3.5
	Memur	56	9.3
	Esnaf	4	.7
	Diğer	14	2.3
	Toplam	602	100.0

Tablo 10’da görüldüğü üzere katılımcıların %84.2’sini annesi ev hanımı olanlar, %3.5’ini annesi işçi olanlar, %9.3’ünü annesi memur olanlar, %0.7’sini annesi esnaf olanlar, %2.3’ünü ise annesinin mesleğine diğer olarak cevap verenlerden oluşmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun annesinin ev hanımı olduğu görülmektedir.

Tablo 11: Örneklemin Babanın Mesleğine Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	İşçi	148	24.6
	Memur	150	24.9
	Çiftçi	104	17.3
	Esnaf	81	13.5
	Diğer	119	19.8
	Toplam	602	100.0

Tablo 11’de görüldüğü üzere katılımcıların, %24.6’sını babası işçi olanlar , %24.9’unu babası memur olanlar, %17.3’ünü çiftçi olanlar, %13.5’ini esnaf olanlar, %19.8’ini ise diğer meslek grubundan olanlar oluşmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun babası işçi ve memur olanlardır.

Tablo 12: Örneklemin Kaldıkları Yere Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	Ailemin yanında	349	58.0
	Akrabalarımın yanında	8	1.3
	Devlet Pansiyonunda	245	40.7
	Toplam	602	100.0

Tablo 11’de görüldüğü üzere katılımcıların, %58’ini ailesinin yanında kalanlar, %1.3’ünü akrabalarının yanında kalanlar, %40.7’si devlet pansiyonunda kalanlar oluşturmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun ailesi yanında kaldığı görülmektedir.

Tablo 13: Örneklemin Pansiyonda Kaldıkları Süreye Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	Hiç	358	59.5
	1 yıldan az	52	8.6
	1-2 yıl	93	15.4
	3-4 yıl	89	14.8
	4 yıl üzeri	10	1.7
	Toplam	602	100.0

Tablo 13’de görüldüğü üzere katılımcıların, %59.5’ini hiç pansiyonda kalmayanlar, %8.6’sını 1 yıldan az kalanlar, %15.4’ünü 1-2 yıl arası kalanlar, %14.8’ini 3-4 yıl arası kalanlar , %1.7’sini ise 4 yıl ve üzeri kalanlar oluşturmaktadır. Buna göre pansiyonda kalan örneklemin çoğunun 1-2 yıl kaldığı görülmektedir.

Tablo 14: Örneklemin Tövbe Etme Tutumlarına Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	Her zaman tövbe ederim.	119	19.8
	Sık sık tövbe ederim.	174	28.9
	Bazen tövbe ederim.	289	48.0
	Hiç tövbe etmem.	20	3.3
	Toplam	602	100.0

Tablo 14’de görüldüğü üzere katılımcıların, % 19.8’ini her zaman tövbe edenler, %28.9’unu sık sık tövbe edenler, %48’ini bazen tövbe edenler, %3.3’ünü ise hiç tövbe etmeyenlerden oluşmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun bazen tövbe ettiği görülmektedir.

Tablo 15: Örneklemin Namaza Yönelik Tutumlarına Göre Dağılımı

		N	Geçerli %
	Her zaman namaz kılarım.	72	12.0
	Sık sık namaz kılarım.	124	20.6
	Bazen namaz kılarım.	275	45.7
	Hiç namaz kılmam.	131	21.8
	Toplam	602	100.0

Tablo 15’de görüldüğü üzere katılımcıların, % 12’sini her zaman namaz kılanlar, %20.6’sını sık sık namaz kılanlar, %45.7’sini bazen namaz kılanlar, %21.8’ini ise hiç namaz kılmayanlar oluşmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun bazen namaz kıldığı görülmektedir.

Tablo 16: Örneklemin Duaya Yönelik Tutumlarına Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
Namaz dışında da sık sık dua ederim.	365	60.6
Özel durumlarda dua ederim.	65	10.8
Sıkıntılı anlarda dua ederim.	161	26.7
Hiç dua etmem.	11	1.8
Toplam	602	100.0

Tablo 16’da görüldüğü üzere katılımcıların, % 60,6’sını namaz dışında da sıkı sık dua edenler, %10,8’ini özel durumlarda dua edenler, %26,7’sını sıkıntılı anlarda dua edenler, %1,8’ini ise hiç dua etmeyenler oluşturmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun namaz dışında da sık sık dua ettiği görülmektedir.

Tablo 17: Örneklemin Oruç Tutmaya Yönelik Tutumlarına Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
Ramazan ayında ve mübarek günlerde oruç tutarım.	388	64.5
Bazen ramazan ayında oruç tutarım.	29	4.8
Sadece ramazan ayında oruç tutarım.	168	27.9
Oruç tutmam.	17	2.8
Toplam	602	100.0

Tablo 17’de görüldüğü üzere katılımcıların, % 64.5’ini ramazan ayında ve mübarek günlerde oruç tutanlar, %4.8’ini bazen ramazan ayında oruç tutanlar, %27.9’unu sadece ramazan ayında oruç tutanlar, %2.8’ini ise oruç tutmayanlar oluşturmaktadır. Buna göre örneklemin çoğunun ramazan ayında ve mübarek günlerde oruç tuttuğu görülmektedir.

Tablo 18: Örneklemin Gelecekte Umutlu Olma Durumuna Göre Dağılımı

	N	Geçerli %
Evet	449	74.6
Hayır	153	25.4
Toplam	602	100.0

Tablo 18’de görüldüğü üzere katılımcıların, %74,6’sını geleceğinden umutlu olduğunu ifade edenler, %25,4’ünü ise geleceğinden umutlu olmadığını ifade edenler oluşturmaktadır. Öyle görünüyor ki araştırmaya katılan her 4 öğrenciden 1’i geleceğinden umutsuzdur.

3.2. Umut ve Alt Boyutları ile İlgili Bulgular

Tablo 19. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyetleri ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	S.Sapma	t	ss	p
Umut	Kadın	332	24.1416	3.69140	.235	600	.814
	Erkek	270	24.0667	4.11670	.232	546.064	.816
Amaca Ulaşma Yolları	Kadın	332	11.9187	2.03356	.864	600	.388
	Erkek	270	11.7630	2.38554	.850	530.358	.396
Amaca Yönelik Kararlılık	Kadın	332	12.2229	2.41315	-.389	600	.697
	Erkek	270	12.3000	2.42409	-.389	574.209	.697

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 19’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyet değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (p>0.05).

Tablo 20: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Sınıf Düzeyi ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişki

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	31.134	3	10.378	.687	.560
	Gruplar İçi	9038.847	598	15.115		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	11.027	3	3.676	.760	.517
	Gruplar İçi	2892.217	598	4.836		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	17.792	3	5.931	1.016	.385
	Gruplar İçi	3491.300	598	5.838		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 20’de görüldüğü üzere umut ve umudun alt boyutları sınıf düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre sınıf düzeyi değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>0.05).

Tablo 21: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Okul Türü ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	279.537	3	93.179	6.339	.000
	Gruplar İçi	8790.445	598	14.700		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	119.246	3	39.749	8.538	.000
	Gruplar İçi	2783.998	598	4.656		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	34.804	3	11.601	1.997	.113
	Gruplar İçi	3474.288	598	5.810		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 21’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin okul türü değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda; okul türü ile amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Okul türü değişkeni ile umut ve amaca ulaşma yolları alt boyutu arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Umut düzeyi açısından Meslek Lisesi öğrencilerinin ortalama puanı ($22,868\pm 4,461$) İmam Hatip Lisesi ($24,397\pm 3,587$), Anadolu Lisesi ($24,403\pm 3,591$) ve Fen Lisesi öğrencilerinden ($24,680\pm 3,737$) anlamlı şekilde farklı bulunmuştur ($p <.01$). Aynı şekilde amaca ulaşma yolları boyutu açısından, Meslek Lisesi öğrencilerinin puanı ($11,048\pm 2,484$) İmam Hatip Lisesi ($12,039\pm 2,113$), Anadolu Lisesi ($12,008\pm 1,975$) ve Fen Lisesi öğrencilerinin puanından ($12,245\pm 2,001$) anlamlı şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p <.01$).

Tablo 22: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Anne-Babalarının Sağ Olma Durumu ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	208.669	3	69.556	4.694	.003
	Gruplar İçi	8861.313	598	14.818		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	71.401	3	23.800	5.026	.002
	Gruplar İçi	2831.843	598	4.736		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	36.462	3	12.154	2.093	.100
	Gruplar İçi	3472.629	598	5.807		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 22’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin anne-babanın sağ olma durumu ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda, anne-babanın sağ olma değişkeni ile amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Fakat anne-babanın sağ olma değişkeni ile umut ve amaca ulaşma yolları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Farklar arasındaki anlamlılığın hangi iki seçenek arasında olduğunu belirlemek için Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Umut açısından ebeveynlerinin her ikisi de yaşayanların umut puanı ($24,225\pm 3,851$), ikisi de yaşamayanlardan ($17,000\pm 1,414$), anlamlı şekilde farklı bulunmuştur ($p <.01$). Amaca ulaşma yolları alt boyutunda ise, ebeveynlerinin her ikisi de yaşayanların ortalama puanı ($11,912\pm 2,153$), ikisi de yaşamayanlardan ($10,111\pm 3,257$) anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 23: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	59.262	3	19.754	1.311	.270
	Gruplar İçi	9010.719	598	15.068		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	28.550	3	9.517	1.980	.116
	Gruplar İçi	2874.695	598	4.807		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	9.983	3	3.328	.569	.636
	Gruplar İçi	3499.109	598	5.851		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 23’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin birlikte yaşanılan kişi sayısı değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre birlikte yaşanılan kişi sayısı ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 24: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Ailenin Geliri ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	5.428	4	1.357	.089	.986
	Gruplar İçi	9064.554	597	15.184		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	4.003	4	1.001	.206	.935
	Gruplar İçi	2899.241	597	4.856		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	3.867	4	.967	.165	.956
	Gruplar İçi	3505.225	597	5.871		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 24’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde ailenin gelir düzeyi değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre ailenin geliri değişkeni ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 25: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Öğrenim Durumu ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	90.789	5	18.158	1.205	.305
	Gruplar İçi	8979.193	596	15.066		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	41.780	5	8.356	1.740	.123
	Gruplar İçi	2861.464	596	4.801		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	41.083	5	8.217	1.412	.218
	Gruplar İçi	3468.008	596	5.819		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 25’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde annenin öğrenim durumu değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre annenin öğrenim durumu değişkeni ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 26: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Öğrenim Durumu ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	241.027	5	48.205	3.254	.007
	Gruplar İçi	8828.955	596	14.814		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	67.876	5	13.575	2.854	.015
	Gruplar İçi	2835.368	596	4.757		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	73.629	5	14.726	2.555	.027
	Gruplar İçi	3435.463	596	5.764		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 26’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde babanın öğrenim durumu ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre babanın öğrenim durumu değişkeni ile umut ve umudun alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<0.05).

Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Umut toplam puanı açısından babası lise mezunu olanların ortalama puanı (24,937±3,683), okur-yazar olanların puanından (20,571±5,287) anlamlı şekilde farklı olduğu bulunmuştur (p <.01).

Tablo 27: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Mesleği ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	22.753	4	5.688	.375	.826
	Gruplar İçi	9047.229	597	15.154		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	5.143	4	1.286	.265	.901
	Gruplar İçi	2898.101	597	4.854		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	9.826	4	2.457	.419	.795
	Gruplar İçi	3499.265	597	5.861		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.05 ** p< 0.01

Tablo 27’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde annenin mesleği değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Buna göre annenin mesleği ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 28: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Mesleği ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	56.214	4	14.053	.931	.446
	Gruplar İçi	9013.768	597	15.098		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	19.590	4	4.898	1.014	.399
	Gruplar İçi	2883.654	597	4.830		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	22.010	4	5.503	.942	.439
	Gruplar İçi	3487.081	597	5.841		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.05 ** p< 0.01

Tablo 28’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde babanın mesleği değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve

amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre babanın mesleği ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 29: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Kalınan Yer ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	3.659	2	1.830	.121	.886
	Gruplar İçi	9066.323	599	15.136		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	4.344	2	2.172	.449	.639
	Gruplar İçi	2898.900	599	4.840		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	14.825	2	7.413	1.271	.281
	Gruplar İçi	3494.266	599	5.833		
	Toplam	3509.091	601			

* $p<.0.05$ ** $p< 0.01$

Tablo 29’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde kalınan yer değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre kalınan yer değişkeni ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 30: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Pansiyonda Kalınan Süre ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	53.091	4	13.273	.879	.476
	Gruplar İçi	9016.891	597	15.104		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	22.437	4	5.609	1.162	.326
	Gruplar İçi	2880.807	597	4.825		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	23.319	4	5.830	.998	.408
	Gruplar İçi	3485.772	597	5.839		
	Toplam	3509.091	601			

* $p<.0.05$ ** $p< 0.01$

Tablo 30’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde pansiyonda kalınan süre değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını

belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre pansiyonda kalınan süre değişkeni ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 31: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Tövbe ile İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	249.743	3	83.248	5.644	.001
	Gruplar İçi	8820.239	598	14.750		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	53.613	3	17.871	3.750	.011
	Gruplar İçi	2849.631	598	4.765		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	72.991	3	24.330	4.234	.006
	Gruplar İçi	3436.100	598	5.746		
	Toplam	3509.091	601			

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

Tablo 31’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde tövbe ile ilgili tutum ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, tövbe ile ilgili tutum ile umut ve umudun boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anlamlılığın hangi gruplar arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak için Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Umut toplam puanı açısından, her zaman tövbe edenlerin ortalama puanı ($25,134\pm4,046$), hiç tövbe etmeyenlerden ($21,950\pm3,953$), ve bazen tövbe edenlerden ($23,785\pm3,880$) anlamlı şekilde farklı olduğu tespit edilmiştir. Amaca ulaşma yolları boyutu açısından, her zaman tövbe edenlerin ortalama puanı ile ($12,268\pm2,208$), hiç tövbe etmeyenlerin puanı ($10,700\pm10,700$) anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Amaca yönelik kararlılık boyunda ise her zaman tövbe edenler ($12,857\pm2,488$), hiç tövbe etmeyenler ($11,250\pm2,173$) ve bazen tövbe edenlerden ($12,072\pm2,411$) anlamlı şekilde farklı olduğu görülmüştür.

Tablo 32: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Namaz ile İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	159.566	3	53.189	3.570	.014
	Gruplar İçi	8910.416	598	14.900		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	38.174	3	12.725	2.656	.048
	Gruplar İçi	2865.070	598	4.791		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	52.922	3	17.641	3.052	.028
	Gruplar İçi	3456.170	598	5.780		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 32’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde namaz ile ilgili tutum ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre namaz ile ilgili tutum ile umut ve umudun alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<0.05).

Anlamlılığın hangi seçenekler arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak için Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Umut açısından, her zaman namaz kılanların ortalama puanı (25,134±4,046) ve sık sık namaz kılanların puanı (24,564±3,973), hiç kılmayanların puanlarından (21,950±3,953) anlamlı şekilde farklı olduğu bulunmuştur. Amaca yönelik kararlılık boyutunda ise, sık sık namaz kılanların ortalama puanı (12,500±2,484) ve bazen namaz kılanların ortalama puanı (12,072± 2,411), hiç namaz kılmayanların puanından (11,702±2,528) anlamlı düzeyde farklı olduğu görülmüştür.

Tablo 33: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Dua ile İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	283.389	3	94.463	6.429	.000
	Gruplar İçi	8786.593	598	14.693		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	55.478	3	18.493	3.883	.009
	Gruplar İçi	2847.766	598	4.762		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	92.023	3	30.674	5.368	.001
	Gruplar İçi	3417.069	598	5.714		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 33’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerde dua ile ilgili tutum ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre dua ile ilgili tutum ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<0.05).

Anlamlılığın hangi seçenekler arasındaki farktan kaynaklandığını bulmak için Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmaları yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre umut toplam puanı ortalamaları açısından namaz dışında da sık sık dua edenlerin (24,635±3,675), sıkıntılı anlarda dua edenlerden (23,354±4,003) yüksek puan aldıkları görülmüştür. Ayrıca amaca yönelik kararlılık alt boyutunda namaz dışında da sık sık dua edenlerin ortalaması (12,567±2,391), sıkıntılı anlarda dua edenlerden (11,788± 2,458) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 34: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Oruç İle İlgili Tutum ve “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	66.088	3	22.029	1.463	.224
	Gruplar İçi	9003.893	598	15.057		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	28.305	3	9.435	1.962	.118
	Gruplar İçi	2874.940	598	4.808		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	14.348	3	4.783	.818	.484
	Gruplar İçi	3494.744	598	5.844		
	Toplam	3509.091	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 34’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin oruç ile ilgili tutum ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre oruç ile ilgili tutum ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 35: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Gelecekte Umutlu Olma Durumu ile İlgili Tutum ile “Umut Düzeyi ve Umudun Alt Boyutları” Arasındaki İlişkiye Dair t-Testi Sonuçları

	Gelecekte umutlu olma	N	Ortalama	Std. Sapma	t	ss	p
Umut	Evet	449	24.8129	3.58640	8.019	600	.000
	Hayır	153	22.0392	3.99816	7.602	240.641	.000
Amaca Ulaşma Yolları	Evet	449	12.0869	2.06459	4.629	600	.000
	Hayır	153	11.1503	2.42458	4.278	231.595	.000
Amaca Yönelik Kararlılık	Evet	449	12.7238	2.24690	8.589	600	.000
	Hayır	153	10.8889	2.38293	8.344	250.259	.000

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

Tablo 35’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin gelecekte umutlu olma durumu ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla t- testi analizi yapılmıştır. Buna göre katılan öğrencilerin gelecekte umutlu olma durumu ile umut ölçeği ve alt boyutlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Araştırmaya katılan öğrencilerden geleceğinden umutlu olanların umut ve umudun alt boyutlarından aldıkları puanlar, umutlu olmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.3. Dini Tutum ve Alt Boyutları ile İlgili Bulgular

Tablo 36: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Cinsiyetleri ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki Dair t-Testi Sonuçları

Cinsiyet		N	Ortalama	Std. Sapma	t	ss	p
Dini Tutum	Kadın	332	34.0843	5.20447	3.141	600	.002
	Erkek	270	32.6630	5.88942	3.101	541.634	.002
Biliş	Kadın	332	9.4940	1.42166	3.362	600	.001
	Erkek	270	9.0556	1.77777	3.287	509.551	.001
Duygu	Kadın	332	7.5934	2.07277	1.539	600	.124
	Erkek	270	7.3222	2.24102	1.527	555.133	.127
Davranış	Kadın	332	8.0813	1.70905	2.355	600	.019
	Erkek	270	7.7259	1.99229	2.318	532.360	.021
Tanrı	Kadın	332	8.9157	1.62462	2.525	600	.012
	Erkek	270	8.5593	1.83578	2.493	542.077	.013

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 36’da görüldüğü üzere öğrencilerin cinsiyetleri ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla, t- testi analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda cinsiyet ile duygu boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamış ($p>0.05$). Fakat cinsiyet ile dini tutum, biliş, davranış ve Tanrı boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre kadınların dini tutum ölçeğinden ve bu ölçeğin alt boyutlarından aldıkları puanlar erkeklerinkinden yüksektir.

Tablo 37: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Sınıf Düzeyleri ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	280.171	3	93.390	3.049	.028
	Gruplar İçi	18316.628	598	30.630		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	43.567	3	14.522	5.773	.001
	Gruplar İçi	1504.208	598	2.515		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	13.179	3	4.393	.948	.417
	Gruplar İçi	2770.841	598	4.634		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	25.235	3	8.412	2.480	.060
	Gruplar İçi	2028.095	598	3.391		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	9.034	3	3.011	1.006	.390
	Gruplar İçi	1790.071	598	2.993		
	Toplam	1799.105	601			

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

Tablo 37’da görüldüğü üzere dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı ile sınıf düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre sınıf düzeyi ile duygu, davranış ve Tanrı boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$). Sınıf düzeyi ile dini tutum ve biliş boyutu arasında ise anlamlı ilişkinin olduğu görülmüştür ($p < 0.05$).

Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Dini tutum açısından, 9.sınıf öğrencilerinin ortalaması ($34,416 \pm 4,956$), 12.sınıfların ortalamasından ($32,601 \pm 5,594$) anlamlı şekilde farklıdır. Diğer sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Biliş alt boyutu açısından ise, 9.sınıf öğrencilerinin ortalama puanı ($9,671 \pm 1,085$) ve 10.sınıfların puanı ($9,336 \pm 1,480$), 12.sınıf öğrencilerinininkinden ($8,847 \pm 2,198$), anlamlı şekilde farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 38: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Okul Türü Değişkeni ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	414.909	3	138.303	4.549	.004
	Gruplar İçi	18181.890	598	30.404		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	8.163	3	2.721	1.057	.367
	Gruplar İçi	1539.613	598	2.575		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	94.374	3	31.458	6.994	.000
	Gruplar İçi	2689.645	598	4.498		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	31.033	3	10.344	3.059	.028
	Gruplar İçi	2022.298	598	3.382		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	50.451	3	16.817	5.751	.001
	Gruplar İçi	1748.653	598	2.924		
	Toplam	1799.105	601			

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

Tablo 38’de görüldüğü üzere okul türü değişkeni ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre okul türü ile dini tutumun biliş boyutu hariç diğer boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Dini tutum açısından, İmam-Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin ortalama puanı ($34,270 \pm 4,729$) Fen Lisesindekilerden ($32,024 \pm 6,516$) anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir. Duygu alt boyutu açısından ise, İmam-Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin ortalama puanı ($7,851 \pm 1,768$) ve Meslek Lisesindekilerin ortalama puanı ($7,532 \pm 2,335$), Fen Lisesindekilerden ($6,770 \pm 2,458$) anlamlı şekilde farklı olduğu görülmüştür. Tanrı alt boyutu açısından da, İmam-Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin ortalama puanı ($9,087 \pm 1,417$) Fen Lisesindekilerden ($8,319 \pm 1,942$) anlamlı şekilde farklılaşmıştır.

Tablo 39: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Anne- Babanın Sağ Olma Durumu ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	111.552	3	37.184	1.203	.308
	Gruplar İçi	18485.247	598	30.912		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	54.808	3	18.269	7.318	.000
	Gruplar İçi	1492.968	598	2.497		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	2.897	3	.966	.208	.891
	Gruplar İçi	2781.123	598	4.651		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	2.250	3	.750	.219	.883
	Gruplar İçi	2051.081	598	3.430		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	10.795	3	3.598	1.203	.308
	Gruplar İçi	1788.310	598	2.990		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 39’da görüldüğü üzere anne- babanın sağ olma durumu değişkeni ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre anne- babanın sağ olma durumu ile dini tutumun biliş boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Fakat anne- babanın sağ olma durumu ile dini tutum ve duygu, davranış, Tanrı boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında biliş alt boyutu açısından, sadece annesi yaşayanların ortalama puanı (9,096±1,868) ve sadece babası yaşayanların ortalama puanı (8,444±2,651) anne-babası yaşamayan öğrencilerin puanından (4,500±2,121) anlamlı derecede farklı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 40: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Birlikte Kaldıkları Kişi Sayısı ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	228.576	3	76.192	2.481	.060
	Gruplar İçi	18368.223	598	30.716		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	17.124	3	5.708	2.230	.084
	Gruplar İçi	1530.651	598	2.560		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	26.790	3	8.930	1.937	.122
	Gruplar İçi	2757.230	598	4.611		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	11.743	3	3.914	1.147	.330
	Gruplar İçi	2041.587	598	3.414		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	30.017	3	10.006	3.382	.018
	Gruplar İçi	1769.088	598	2.958		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.05 ** p< 0.01

Tablo 40’da görüldüğü üzere birlikte kalınan kişi sayısı ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre birlikte kalınan kişi sayısı ile dini tutumun Tanrı boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Fakat birlikte kalınan kişi sayısı değişkeni ile dini tutum ve biliş, duygu, davranış alt boyutları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (p>0.05).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında Tanrı alt boyutu açısından, birlikte yaşadıkları kişi sayısı 6-7 olan öğrencilerin ortalama puanı (9,042±1,307) , birlikte yaşadıkları kişi sayısı 4-5 olan öğrencilerden (8,555±1,913) anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 41: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Ailenin Geliri Düzeyi ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	921.372	4	230.343	7.780	.000
	Gruplar İçi	17675.427	597	29.607		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	15.972	4	3.993	1.556	.184
	Gruplar İçi	1531.804	597	2.566		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	182.511	4	45.628	10.471	.000
	Gruplar İçi	2601.509	597	4.358		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	53.956	4	13.489	4.028	.003
	Gruplar İçi	1999.374	597	3.349		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	80.918	4	20.230	7.029	.000
	Gruplar İçi	1718.186	597	2.878		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 41’de görüldüğü üzere ailenin geliri düzeyi değişkeni dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre gelir düzeyi değişkeni ile biliş boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Gelir düzeyi değişkeni ile dini tutum ve duygu, davranış, Tanrı alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Dini tutum açısından aylık geliri 2021-3500tl olanların ortalama puanı ($34,386\pm 4,584$), geliri asgari ücret (2020) olanların ($34,215\pm 5,058$) ve düzenli geliri olmayanların puanı ($34,295\pm 4,671$) , geliri 4501_tl ve üzeri olanların puanından ($31,379\pm 6,814$) anlamlı şekilde farklı olduğu görülmüştür. Duygu alt boyutu açısından aylık geliri 2021-3500_tl olanların ortalama puanı ($7,879\pm 1,855$), geliri asgari ücret (2020) olanların ($7,935\pm 1,790$) ve düzenli geliri olmayanların puanı ($7,744\pm 1,895$), geliri 4501_tl ve üzeri olanların puanından ($6,649\pm 2,469$) anlamlı şekilde farklı bulunmuştur. Ayrıca bu boyutta aylık geliri 2021-3500_tl ($7,879\pm 1,855$) ve asgari ücret olanlar ortalama puanı ($7,935\pm 1,790$), geliri 3501-4500_tl olanlardan ($6,857\pm 2,526$) anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir. Davranış boyutu açısından aylık geliri 2021-3500_tl olanların ortalama puanı

(8,088±1,724), geliri asgari ücret (2020) olanların (8,100±1,838) ve düzenli geliri olmayanların puanı (8,234±1,545), geliri 4501_tl ve üzeri olanların puanından (7,438±2,078) anlamlı şekilde farklı olduğu görülmüştür. Tanrı boyutu açısından aylık geliri 2021-350tl olanların ortalama puanı (9,107±1,371) geliri asgari ücret (2020) (8,913±1,678) olanların ve düzenli geliri olmayanların puanı (9,000±1,421), geliri 4501_tl ve üzeri olanların puanından (8,189±2,070) anlamlı şekilde farklı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 42: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Öğrenim Durumu ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	1306.038	5	261.208	9.004	.000
	Gruplar İçi	17290.761	596	29.011		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	39.611	5	7.922	3.131	.008
	Gruplar İçi	1508.165	596	2.530		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	192.876	5	38.575	8.873	.000
	Gruplar İçi	2591.144	596	4.348		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	74.834	5	14.967	4.509	.000
	Gruplar İçi	1978.497	596	3.320		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	88.158	5	17.632	6.142	.000
	Gruplar İçi	1710.947	596	2.871		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 42’de görüldüğü üzere annenin öğrenim durumu değişkeni ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre annenin öğrenim durumu değişkeni ile dini tutum ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir. (p<0.05).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir: Dini tutum açısından annesi ilkökul mezunu olanların ortalama puanı (34,252±4,671), üniversite mezunu olanlardan (30,128±7,105), ortaokul mezunu olanların ortalama puanı ise (34,666±4,647) annesi lise (32,377±6,143) ve üniversite mezunu olanlardan anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Biliş boyutunda annesi

ilkokul mezunu olanların ortalama puanı (9,464±1,358), üniversite mezunu olanlardan (8,800±1,869) anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Duygu boyutunda annesi okur-yazar olanlar (8,733±1,387) ve ortaokul mezunu olanların puanı (7,878±1,918) annesi lise (7,033±2,377) ve üniversite mezunu olanlardan (6,185±2,439) anlamlı şekilde farklı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu boyutta annesi ilkokul mezunu olanlar (7,710±1,988) üniversite mezunu olanlardan (6,185±2,439) anlamlı derecede farklı bulunmuştur. Davranış boyutunda annesi ilkokul (8,066±1,698) ve ortaokul mezunu olanlar (8,308±1,727), üniversite mezunu olanlardan (7,200±2,262) olanlardan anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Tanrı boyutunda ise, annesi ilkokul (9,011±1,433) ve ortaokul mezunu olanlar (9,016±1,905), üniversite mezunu olanlardan (7,9429±2,125) ayrıca annesi ilkokul mezunu olanlar (9,011±1,433) lise olanlardan (8,377±1,905) anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 43: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Öğrenim Durumu ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	662.684	5	132.537	4.405	.001
	Gruplar İçi	17934.115	596	30.091		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	15.500	5	3.100	1.206	.305
	Gruplar İçi	1532.276	596	2.571		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	94.159	5	18.832	4.173	.001
	Gruplar İçi	2689.861	596	4.513		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	33.046	5	6.609	1.950	.084
	Gruplar İçi	2020.285	596	3.390		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	76.323	5	15.265	5.281	.000
	Gruplar İçi	1722.781	596	2.891		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 43’de görüldüğü üzere babanın öğrenim durumu değişkeni dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre babanın öğrenim durumu değişkeni ile biliş ve davranış boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05). Babanın öğrenim durumu değişkeni ile dini tutum ve duygu, Tanrı

boyutları arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu sonuçlar elde edilmiştir. Dini tutum bakımından, babası ilkokul ($34,192\pm 4,819$), ortaokul ($33,809\pm 5,185$) ve lise mezunu olanlar ($34,050\pm 4,921$), babası üniversite mezunu olanlardan ($31,719\pm 6,760$) anlamlı şekilde farklı bulunmuştur. Duygu boyutu açısından da yine babası ilkokul ($7,602\pm 2,074$), ortaokul ($7,893\pm 1,746$) ve lise ($7,591\pm 2,167$) mezunu olanlar, babası üniversite mezunu olanlardan ($6,827\pm 2,389$) anlamlı şekilde farklı olduğu görülmüştür. Tanrı boyutu açısından ise, babası ilkokul ($9,080\pm 1,444$) ve lise mezunu olanlar ($8,924\pm 1,581$), babası üniversite mezunu olanlardan ($8,208\pm 1,994$) anlamlı şekilde farklı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 44: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Annenin Mesleği ile “Dini Tutumları ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	851.043	4	212.761	7.158	.000
	Gruplar İçi	17745.756	597	29.725		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	30.408	4	7.602	2.991	.018
	Gruplar İçi	1517.368	597	2.542		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	137.226	4	34.307	7.738	.000
	Gruplar İçi	2646.794	597	4.433		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	52.944	4	13.236	3.950	.004
	Gruplar İçi	2000.387	597	3.351		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	39.990	4	9.997	3.393	.009
	Gruplar İçi	1759.115	597	2.947		
	Toplam	1799.105	601			

* $p<.0.05$ ** $p< 0.01$

Tablo 44’de görüldüğü üzere annenin mesleği değişkeni dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre annenin mesleği değişkeni ile dini tutum ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında şu veriler elde

edilmiştir: Dini tutum açısından annesi ev hanımı olanların ortalama puanı (33,846±5,306), annesi memur olanların (30,910±6,833) ve annesi diğer meslek grubundan olanların puanından (29,357±7,164) anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Aynı şekilde duygu boyutu açısından da annesi ev hanımı olanların ortalama puanı (7,629±2,054), annesi memur olanların (6,339±2,436) ve annesi diğer meslek grubundan olanların puanından (6,000±3,186) anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Aynı zamanda bu boyutta annesi işçi olanların ortalama puanı (8,047±1,596), annesi memur olanların ve annesi diğer meslek grubundan olanların puanından anlamlı düzeyde farklı bulunmuştur. Tanrı boyutunda da benzer şekilde annesi ev hanımı olanların ortalama puanı (8,8422±1,674) , annesi memur olanların (8,035±2,062) ve annesi diğer meslek grubundan olanların puanından (8,285±2,127) anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 45: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Babanın Mesleği ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	745.136	4	186.284	6.230	.000
	Gruplar İçi	17851.663	597	29.902		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	17.921	4	4.480	1.748	.138
	Gruplar İçi	1529.855	597	2.563		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	116.170	4	29.043	6.499	.000
	Gruplar İçi	2667.850	597	4.469		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	31.874	4	7.969	2.353	.053
	Gruplar İçi	2021.456	597	3.386		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	56.546	4	14.136	4.843	.001
	Gruplar İçi	1742.559	597	2.919		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 45’de görüldüğü üzere babanın mesleği değişkeni ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre babanın mesleği ile dini tutum ve alt boyutları arasında biliş ve davranış boyutu hariç istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<0.05).

Anlamli farklilikin hangi gruplardan kaynaklandigini belirlemek amacıyla Tukey HSS Testi kullanilarak yapilan Post Hoc karstisltirmalarinda Şu veriler elde edilmiştir: Dini tutum açısından babasını çiftçi (34,375±5,087) ve işçi olanların ortalama puanı (34,790±4,214), babası memur olanlardan (31,980±6,495) anlamlı derecede farklı olduğu tespit edilmiştir. Aynı Şekilde duygu boyutu babasını çiftçi (7,836±1,843) ve işçi olanların ortalama puanı (8,020±1,692), babası memur olanlardan (6,933±1,843) anlamlı derecede farklı olduğu görülmektedir. Tanrı boyutunda da yine babasını çiftçi (8,951±1,668) ve işçi olanların ortalama puanı (9,148±1,263), babası memur olanlardan (8,320±2,021) anlamlı derecede farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 46: Araştırmaya Katılan ğrencilerde Kaldıkları Yer ile ‘‘Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	105.100	2	52.550	1.702	.183
	Gruplar İçi	18491.699	599	30.871		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	9.254	2	4.627	1.802	.166
	Gruplar İçi	1538.521	599	2.568		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	18.352	2	9.176	1.987	.138
	Gruplar İçi	2765.668	599	4.617		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	2.262	2	1.131	.330	.719
	Gruplar İçi	2051.069	599	3.424		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	8.966	2	4.483	1.500	.224
	Gruplar İçi	1790.139	599	2.989		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 46’da görüldüğü üzere kalınan yer değişkeni dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre öğrencilerin kaldıkları yer değişkeni ile dini tutum ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 47: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Pansiyonda Kalınan Süre Değişkeni ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	212.512	4	53.128	1.725	.143
	Gruplar İçi	18384.287	597	30.794		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	4.457	4	1.114	.431	.786
	Gruplar İçi	1543.319	597	2.585		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	29.783	4	7.446	1.614	.169
	Gruplar İçi	2754.237	597	4.613		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	11.217	4	2.804	.820	.513
	Gruplar İçi	2042.114	597	3.421		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	20.608	4	5.152	1.729	.142
	Gruplar İçi	1778.497	597	2.979		
	Toplam	1799.105	601			

*p<.0.05 ** p< 0.01

Tablo 47’de görüldüğü üzere pansiyonda kalınan süre değişkeni ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre pansiyonda kalınan süre değişkeni ile dini tutum ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>0.05).

Tablo 48: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Gelecekte Umutlu Olma Durumları ile “Dini Tutum ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Tek t-Testi Analiz Sonuçları

	Gelecekte Umutlu Olma	N	Ortalama	Std. Sapma	t	ss	p
Dini Tutum	Evet	449	34.2361	5.01359	6.143	600	.000
	Hayır	153	31.1307	6.40486	5.455	218.863	.000
Biliş	Evet	449	9.4232	1.47267	3.323	600	.001
	Hayır	153	8.9281	1.89912	2.937	217.573	.004
Duygu	Evet	449	7.6281	2.09319	3.074	600	.002
	Hayır	153	7.0131	2.26235	2.959	246.495	.003
Davranış	Evet	449	8.1737	1.70507	5.884	600	.000
	Hayır	153	7.1830	2.05015	5.377	227.802	.000
Tanrı	Evet	449	9.0111	1.50960	6.406	600	.000
	Hayır	153	8.0065	2.08849	5.482	208.696	.000

Tablo 48’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin gelecekte umutlu olma durumları ile dini tutum ve biliş, duygu, davranış ve Tanrı boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla t-testi yapılmıştır. Yapılan analizlere göre, öğrencilerin gelecekte umutlu olma durumları ile dini

tutum ve dini tutumun tüm alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

3.4. Akademik Başarı ile İlgili Bulgular

Tablo 49: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Cinsiyet		Total
			Kadın	Erkek	
Akademik Başarı	0-49	N	7	23	30
		%Akademik Başarı	23.3%	76.7%	100.0%
		% Toplam	1.2%	3.8%	5.0%
	50-59	N	30	61	91
		%Akademik Başarı	33.0%	67.0%	100.0%
		% Toplam	5.0%	10.1%	15.1%
	60-69	N	58	62	120
		%Akademik Başarı	48.3%	51.7%	100.0%
		% Toplam	9.6%	10.3%	19.9%
	70-84	N	102	51	153
		%Akademik Başarı	66.7%	33.3%	100.0%
		% Toplam	16.9%	8.5%	25.4%
	85-100	N	135	73	208
		%Akademik Başarı	64.9%	35.1%	100.0%
		% Toplam	22.4%	12.1%	34.6%
Total	N		332	270	602
		%Akademik Başarı	55.1%	44.9%	100.0%
		% Toplam	55.1%	44.9%	100.0%

$$X^2=48.841^a \quad sd:4 \quad p=0.000$$

Tablo 49’da görüldüğü üzere akademik başarı ile cinsiyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan 332 kız öğrenciden, akademik başarısı 0-49 olanların % 23,3’ünü kız öğrenciler, %76,7’sini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların % 33’ünü kız öğrenciler, %67’sini erkek öğrenciler, 60-69 olanların % 48,3’ünü kız öğrenciler, %51,7’sini erkek öğrenciler, 70-84 olanların % 66,7’sini kız öğrenciler, %33,3’ünü erkek öğrenciler, 85-100 olanların ise % 64,9’ünü kız öğrenciler, %35,1’ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Tablodan hareketle kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre akademik başarısının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 50: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Sınıf Düzeyi Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Sınıf Düzeyi				Total
			9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf	
Akademik Başarı	0-49	N	13	14	1	2	30
		%Akademik Başarı	43.3%	46.7%	3.3%	6.7%	100.0%
		% Toplam	2.2%	2.3%	.2%	.3%	5.0%
	50-59	N	28	30	24	9	91
		%Akademik Başarı	30.8%	33.0%	26.4%	9.9%	100.0%
		% Toplam	4.7%	5.0%	4.0%	1.5%	15.1%
	60-69	N	26	40	31	23	120
		%Akademik Başarı	21.7%	33.3%	25.8%	19.2%	100.0%
		% Toplam	4.3%	6.6%	5.1%	3.8%	19.9%
	70-84	N	26	39	43	45	153
		%Akademik Başarı	17.0%	25.5%	28.1%	29.4%	100.0%
		% Toplam	4.3%	6.5%	7.1%	7.5%	25.4%
85-100	N	44	67	58	39	208	
	%Akademik Başarı	21.2%	32.2%	27.9%	18.8%	100.0%	
	% Toplam	7.3%	11.1%	9.6%	6.5%	34.6%	
Total	N	137	190	157	118	602	
	%Akademik Başarı	22.8%	31.6%	26.1%	19.6%	100.0%	
	% Toplam	22.8%	31.6%	26.1%	19.6%	100.0%	

$X^2=35.837^a$ sd:12 p=0.000

Tablo 50’de görüldüğü üzere akademik başarı ile sınıf düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden akademik başarıları 0-49 olanların %43,3’ünü 9. sınıflar, %46,7’sini 10.sınıflar, %3,3’ünü 11.sınıflar. %6,7’sini 12.sınıflar oluşturmaktadır. Akademik başarıları 50-59 olanların %30,8’ini 9.sınıflar, %33,’unu 10. sınıflar, %26,4’ünü 11. sınıflar. %9,9’unu 12. sınıflar, 60-69 olanların %21,7’sini 9. sınıflar, %33,3’ünü 10. sınıflar, %25,8’ini 11. sınıflar. %19,2 ’ini 12. sınıflar, 70-84 olanların %17’sini 9. sınıflar, %25,5’ini 10. sınıflar, %28,1’ini 11. sınıflar. %29,4’ünü 12. sınıflar, 85-100 olanların ise %21,7’sini 9. sınıflar, %33,3’ünü 10. sınıflar, %25,8 ’sini 11. sınıflar. %19,2’sini 12. sınıfların oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 51: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Okul Türü Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Okul Türü				Total
			İmam hatip Lisesi	Anadolu Lisesi	Meslek Lisesi	Fen Lisesi	
Akademik Başarı	0-49	N	9	3	18	0	30
		%Akademik Başarı	30.0%	10.0%	60.0%	.0%	100.0%
		% Toplam	1.5%	.5%	3.0%	.0%	5.0%
	50-59	N	42	10	39	0	91
		%Akademik Başarı	46.2%	11.0%	42.9%	.0%	100.0%
		% Toplam	7.0%	1.7%	6.5%	.0%	15.1%
	60-69	N	69	5	43	3	120
		%Akademik Başarı	57.5%	4.2%	35.8%	2.5%	100.0%
		% Toplam	11.5%	.8%	7.1%	.5%	19.9%
	70-84	N	83	32	28	10	153
		%Akademik Başarı	54.2%	20.9%	18.3%	6.5%	100.0%
		% Toplam	13.8%	5.3%	4.7%	1.7%	25.4%
	85-100	N	26	64	9	109	208
		%Akademik Başarı	12.5%	30.8%	4.3%	52.4%	100.0%
		% Toplam	4.3%	10.6%	1.5%	18.1%	34.6%
	Total	N	229	114	137	122	602
		%Akademik Başarı	38.0%	18.9%	22.8%	20.3%	100.0%
		% Toplam	38.0%	18.9%	22.8%	20.3%	100.0%

$$X^2=333.371^a \text{ sd:}12 \quad p=0.000$$

Tablo 51’de görüldüğü üzere akademik başarı ile okul türü değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden akademik başarıları 0-49 olanların %30’unu imam-hatip Lisesinde okuyanlar, %10’unu Anadolu Lisesinde, %60’ını Meslek lisesinde okuyanlar oluşturmaktadır, Fen Lisesinden araştırma katılanların hiçbirinin 0- 49 arasında notu yoktur. Akademik başarıları 50-59 olanların ise, %46,2’sini imam-hatip Lisesinde okuyanlar, %11’ini Anadolu Lisesinde, %42,9’unu Meslek lisesinde okuyanlar oluştururken yine bu aralıkta Fen Lisesi öğrencilerinden kimse yoktur. Akademik başarıları 60-69 olanların %57,5’ini imam-hatip Lisesinde okuyanlar, %4,2’ini Anadolu Lisesinde, %35,8’ini Meslek lisesinde, %2,5’ini ise Fen Lisesinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Akademik başarıları 70-84 olanların da, %54,2’ini imam-hatip Lisesinde okuyanlar, %20,9’unu Anadolu Lisesinde, %18,3’ünü Meslek lisesinde %6,5’ini ise Fen Lisesinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Akademik başarıları 85-100 olanların ise, %12,5’ini, imam-hatip Lisesinde, %30,8’ini Anadolu

Lisesinde, %4,3'ünü Meslek lisesinde, %52,4'ünü ise Fen Lisesinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 52: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Anne Babanın Sağ Olma Durumu				Total
			İkisi de yaşıyor	Annem yaşıyor	Babam yaşıyor	İkisi de yaşamıyor	
Akademik Başarı	0-49	N	27	2	1	0	30
		%Akademik Başarı	90.0%	6.7%	3.3%	.0%	100.0%
		% Toplam	4.5%	.3%	.2%	.0%	5.0%
	50-59	N	83	6	1	1	91
		%Akademik Başarı	91.2%	6.6%	1.1%	1.1%	100.0%
		% Toplam	13.8%	1.0%	.2%	.2%	15.1%
	60-69	N	109	8	2	1	120
		%Akademik Başarı	90.8%	6.7%	1.7%	.8%	100.0%
		% Toplam	18.1%	1.3%	.3%	.2%	19.9%
	70-84	N	144	6	3	0	153
		%Akademik Başarı	94.1%	3.9%	2.0%	.0%	100.0%
		% Toplam	23.9%	1.0%	.5%	.0%	25.4%
85-100	N	197	9	2	0	208	
	%Akademik Başarı	94.7%	4.3%	1.0%	.0%	100.0%	
	% Toplam	32.7%	1.5%	.3%	.0%	34.6%	
Total	N	560	31	9	2	602	
	%Akademik Başarı	93.0%	5.1%	1.5%	.3%	100.0%	
	% Toplam	93.0%	5.1%	1.5%	.3%	100.0%	

$$X^2=7.198^a \quad sd:12 \quad p=0.844$$

Tablo 52'de görüldüğü üzere akademik başarı ile anne-babanın sağ olma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 53: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Birlikte Kalınan Kişi Sayısı Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı				Total
			2-3 kişi	4-5 kişi	6-7 kişi	Daha fazla	
Akademik Başarı	0-49	N	4	15	8	3	30
		%Akademik Başarı	13.3%	50.0%	26.7%	10.0%	100.0%
		% Toplam	.7%	2.5%	1.3%	.5%	5.0%
	50-59	N	15	45	24	7	91
		%Akademik Başarı	16.5%	49.5%	26.4%	7.7%	100.0%
		% Toplam	2.5%	7.5%	4.0%	1.2%	15.1%
	60-69	N	12	57	42	9	120
		%Akademik Başarı	10.0%	47.5%	35.0%	7.5%	100.0%
		% Toplam	2.0%	9.5%	7.0%	1.5%	19.9%
	70-84	N	12	85	40	16	153
		%Akademik Başarı	7.8%	55.6%	26.1%	10.5%	100.0%
		% Toplam	2.0%	14.1%	6.6%	2.7%	25.4%
85-100	N	26	120	51	11	208	
	%Akademik Başarı	12.5%	57.7%	24.5%	5.3%	100.0%	
	% Toplam	4.3%	19.9%	8.5%	1.8%	34.6%	
Total	N	69	322	165	46	602	
	%Akademik Başarı	11.5%	53.5%	27.4%	7.6%	100.0%	
	% Toplam	11.5%	53.5%	27.4%	7.6%	100.0%	

$X^2=12.825^a$ sd:12 p=0.382

Tablo 53'de görüldüğü üzere akademik başarı ile birlikte yaşanılan kişi sayısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 54: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Ailenin Geliri Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Ailenin Gelir Düzeyi					Total
			Düzenli geliri yok	Asgari Ücret (2020)	2021-3500tl	3501-4500tl	4501tl ve üzeri	
Akademik Başarı	0-49	N	10	4	9	4	3	30
		%Akademik Başarı	33.3%	13.3%	30.0%	13.3%	10.0%	100.0%
		% Toplam	1.7%	.7%	1.5%	.7%	.5%	5.0%
50-59	N		19	27	28	10	7	91
		%Akademik Başarı	20.9%	29.7%	30.8%	11.0%	7.7%	100.0%
		% Toplam	3.2%	4.5%	4.7%	1.7%	1.2%	15.1%
60-69	N		26	42	28	8	16	120
		%Akademik Başarı	21.7%	35.0%	23.3%	6.7%	13.3%	100.0%
		% Toplam	4.3%	7.0%	4.7%	1.3%	2.7%	19.9%
70-84	N		27	43	44	18	21	153
		%Akademik Başarı	17.6%	28.1%	28.8%	11.8%	13.7%	100.0%
		% Toplam	4.5%	7.1%	7.3%	3.0%	3.5%	25.4%
85-100	N		16	23	49	30	90	208
		%Akademik Başarı	7.7%	11.1%	23.6%	14.4%	43.3%	100.0%
		% Toplam	2.7%	3.8%	8.1%	5.0%	15.0%	34.6%
Total	N		98	139	158	70	137	602
		%Akademik Başarı	16.3%	23.1%	26.2%	11.6%	22.8%	100.0%
		% Toplam	16.3%	23.1%	26.2%	11.6%	22.8%	100.0%

$$X^2=109.392^a \text{ sd:}16 \text{ p}=0.000$$

Tablo 54’de görüldüğü üzere akademik başarı ile ailenin gelir düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre katılımcılardan akademik başarısı 0-49 olanların %33,3’ünü düzenli geliri olmayanlar, %13,3’ünü gelirleri asgari ücret (2020) olanlar, %30’unu 2021-3500_tl, %13,3’ünü 3501-4500_tl %10’unu 4501_tl ve üzeri olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %20,9’unu düzenli geliri olmayanlar, %29,7’sini gelirleri asgari ücret (2020) olanlar, %30,8’ini 2021-3500_tl, %11’ini 3501-4500_tl %7,7’sini 4501_tl ve üzeri olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanların %21,7’sini düzenli geliri olmayanlar, %35’ini gelirleri asgari ücret (2020) olanlar, %23,3’ünü 2021-3500tl, %6,7’sini 3501-4500_tl %13,3’ünü 4501_tl ve üzeri olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70- 84 olanların %17,6’sını düzenli geliri olmayanlar, %28,1’ini gelirleri asgari ücret (2020) olanlar, %28,8’ini 2021-3500_tl, %11,8’ini 3501-4500_tl %13,7’sini 4501_tl ve üzeri olanlar oluşturmaktadır.

Akademik başarısı 85-100 olanların %7,7'sini düzenli geliri olmayanlar, %11,1'ini gelirleri asgari ücret (2020) olanlar, %23,6'sını 2021-3500_tl, %14,4'ünü 3501-4500_tl, %43,3'ünü 4501_tl ve üzeri olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 55: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Annenin Öğrenim Durumu değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

	Annenin Öğrenim Durumu							Total
	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite		
Akademik Başarı	0-49 N	3	0	13	12	1	1	30
	%Akademik Başarı	10.0%	.0%	43.3%	40.0%	3.3%	3.3%	100.0%
	% Toplam	.5%	.0%	2.2%	2.0%	.2%	.2%	5.0%
50-59	N	11	2	44	20	13	1	91
	%Akademik Başarı	12.1%	2.2%	48.4%	22.0%	14.3%	1.1%	100.0%
	% Toplam	1.8%	.3%	7.3%	3.3%	2.2%	.2%	15.1%
60-69	N	12	6	62	28	8	4	120
	%Akademik Başarı	10.0%	5.0%	51.7%	23.3%	6.7%	3.3%	100.0%
	% Toplam	2.0%	1.0%	10.3%	4.7%	1.3%	.7%	19.9%
70-84	N	5	6	90	29	18	5	153
	%Akademik Başarı	3.3%	3.9%	58.8%	19.0%	11.8%	3.3%	100.0%
	% Toplam	.8%	1.0%	15.0%	4.8%	3.0%	.8%	25.4%
85-100	N	4	1	60	34	50	59	208
	%Akademik Başarı	1.9%	.5%	28.8%	16.3%	24.0%	28.4%	100.0%
	% Toplam	.7%	.2%	10.0%	5.6%	8.3%	9.8%	34.6%
Total	N	35	15	269	123	90	70	602
	%Akademik Başarı	5.8%	2.5%	44.7%	20.4%	15.0%	11.6%	100.0%
	% Toplam	5.8%	2.5%	44.7%	20.4%	15.0%	11.6%	100.0%

$X^2=152.079^a$ sd:20 p=0.000

Tablo 55'de görüldüğü üzere akademik başarı ile annenin öğrenim durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların %10'unu babası okur-yazar olmayanlar, %43,3'ünü babası ilkokul mezunu %40'ını ortaokul %3,3'ünü lise %3,3'ünü üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %12,1'ini babası okur-yazar olmayanlar, %2,2'ini babası okuryazar olanlar, %48,4'ünü babası ilkokul mezunu %22'sini ortaokul %14,3'ünü lise %1,1'ini üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanların %10'unu babası okur-yazar olmayanlar, %5'ini babası okuryazar olanlar, %51,7'sini babası ilkokul mezunu %23,3'ünü ortaokul %6,7'sini lise %3,3'ünü üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların %3,3'ünü babası okur-yazar olmayanlar, %3,9'ünü babası okuryazar olanlar, %58,8'ini babası ilkokul mezunu

%19'unu ortaokul %11,8'ini lise %3,3'ünü üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 84-100 olanların %1,9'unu babası okur-yazar olmayanlar, %0,5'ini babası okuryazar olanlar, %28,8'ini babası ilkokul mezunu %16,3'ünü ortaokul %24'ünü lise %28,4'ünü üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 56: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Babanın Öğrenim Durumu Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

	Babanın Öğrenim Durumu							Total
	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite		
Akademik Başarı	0-49 N	1	1	12	11	4	1	30
	% Akademik Başarı	3.3%	3.3%	40.0%	36.7%	13.3%	3.3%	100.0%
	% Toplam	.2%	.2%	2.0%	1.8%	.7%	.2%	5.0%
50-59	N	3	2	42	22	14	8	91
	% Akademik Başarı	3.3%	2.2%	46.2%	24.2%	15.4%	8.8%	100.0%
	% Toplam	.5%	.3%	7.0%	3.7%	2.3%	1.3%	15.1%
60-69	N	0	2	38	35	34	11	120
	% Akademik Başarı	.0%	1.7%	31.7%	29.2%	28.3%	9.2%	100.0%
	% Toplam	.0%	.3%	6.3%	5.8%	5.6%	1.8%	19.9%
70-84	N	0	2	46	43	38	24	153
	% Akademik Başarı	.0%	1.3%	30.1%	28.1%	24.8%	15.7%	100.0%
	% Toplam	.0%	.3%	7.6%	7.1%	6.3%	4.0%	25.4%
85-100	N	1	0	23	20	69	95	208
	% Akademik Başarı	.5%	.0%	11.1%	9.6%	33.2%	45.7%	100.0%
	% Toplam	.2%	.0%	3.8%	3.3%	11.5%	15.8%	34.6%
Total	N	5	7	161	131	159	139	602
	% Akademik Başarı	.8%	1.2%	26.7%	21.8%	26.4%	23.1%	100.0%
	% Toplam	.8%	1.2%	26.7%	21.8%	26.4%	23.1%	100.0%

$X^2=157.991^a$ sd:20 p=0.00

Tablo 56'da görüldüğü üzere akademik başarı ile babanın öğrenim durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların %3,3'ünü babası okur-yazar olmayanlar, %3,3'ünü babası okur-yazar olanlar, %40'ını ilkokul mezunu, %36,7'sini ortaokul, %13,3'ünü lise %3,3'ünü üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %3,3'ünü babası okur-yazar olmayanlar, %2,2'ini babası okuryazar olanlar, %46,2'sini babası ilkokul mezunu, %24,2'ini ortaokul, %15,4'ünü lise, %8,8'ini üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69

olanların %1,7'sini babası okuryazar olanlar, %31,7'sini babası ilkokul mezunu, %29,2'sini ortaokul, %28,3'ünü lise, %9,2'sini üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların, %1,3'ünü babası okuryazar olanlar, %30,1'ini babası ilkokul mezunu %28,1'ini ortaokul %24,8'ini lise %15,7'sini üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 84-100 olanların %0,5'ini babası okur-yazar olmayanlar, %11,1'ini babası ilkokul mezunu, %9,6'sını ortaokul, %33,2'sini lise, %45,7'sini üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 57: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Annenin Mesleği Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Annenin Mesleği					Total
			Ev hanımı	İşçi	Memur	Esnaf	Diğer	
Akademik Başarı 0-49	N		26	1	0	0	3	30
	% Akademik Başarı		86.7%	3.3%	.0%	.0%	10.0%	100.0%
	% Toplam		4.3%	.2%	.0%	.0%	.5%	5.0%
50-59	N		76	8	4	1	2	91
	% Akademik Başarı		83.5%	8.8%	4.4%	1.1%	2.2%	100.0%
	% Toplam		12.6%	1.3%	.7%	.2%	.3%	15.1%
60-69	N		112	3	4	0	1	120
	% Akademik Başarı		93.3%	2.5%	3.3%	.0%	.8%	100.0%
	% Toplam		18.6%	.5%	.7%	.0%	.2%	19.9%
70-84	N		143	3	4	0	3	153
	% Akademik Başarı		93.5%	2.0%	2.6%	.0%	2.0%	100.0%
	% Toplam		23.8%	.5%	.7%	.0%	.5%	25.4%
85-100	N		150	6	44	3	5	208
	% Akademik Başarı		72.1%	2.9%	21.2%	1.4%	2.4%	100.0%
	% Toplam		24.9%	1.0%	7.3%	.5%	.8%	34.6%
Total	N		507	21	56	4	14	602
	% Akademik Başarı		84.2%	3.5%	9.3%	.7%	2.3%	100.0%
	% Toplam		84.2%	3.5%	9.3%	.7%	2.3%	100.0%

$$X^2=76.813^a \quad sd:16 \quad p=0.000$$

Tablo 57'de görüldüğü üzere akademik başarı ile annenin mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların, %86,7'sini annesi ev hanımı olanlar, %3,3'ünü annesi işçi olanlar, %10,0'unu diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların, %83,5'ini annesi ev hanımı olanlar, %8,8' ini annesi işçi olanlar, %4,4'ünü annesi memur olanlar, %1,1'ini esnaf %2,2'sini diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanların, %93,3'ünü annesi ev hanımı olanlar, %2,5'ini annesi işçi olanlar, %3,3'ünü annesi memur

olanlar, %8,8'ini diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların, %93,5'ini annesi ev hanımı olanlar, %2,0'ını annesi işçi olanlar, %2,6'sını annesi memur olanlar, %2,0'ını diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 85-100 olanların, %72,1'ini annesi ev hanımı olanlar, %2,9'unu annesi işçi olanlar, %21,2'sini annesi memur olanlar, %1,4'ünü esnaf %2,4'ünü diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 58: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı İle Babanın Mesleği Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Babanın Mesleği					Total
			İşçi	Memur	Çiftçi	Esnaf	Diğer	
Akademik Başarı	0-49	N	8	5	5	5	7	30
		%Akademik Başarı	26,7%	16,7%	16,7%	16,7%	23,3%	100,0%
		% Toplam	1,3%	,8%	,8%	,8%	1,2%	5,0%
50-59	N	21	14	22	12	22	91	
		%Akademik Başarı	23,1%	15,4%	24,2%	13,2%	24,2%	100,0%
		% Toplam	3,5%	2,3%	3,7%	2,0%	3,7%	15,1%
60-69	N	36	14	22	19	29	120	
		%Akademik Başarı	30,0%	11,7%	18,3%	15,8%	24,2%	100,0%
		% Toplam	6,0%	2,3%	3,7%	3,2%	4,8%	19,9%
70-84	N	46	28	30	21	28	153	
		%Akademik Başarı	30,1%	18,3%	19,6%	13,7%	18,3%	100,0%
		% Toplam	7,6%	4,7%	5,0%	3,5%	4,7%	25,4%
85-100	N	37	89	25	24	33	208	
		%Akademik Başarı	17,8%	42,8%	12,0%	11,5%	15,9%	100,0%
		% Toplam	6,1%	14,8%	4,2%	4,0%	5,5%	34,6%
Total	N	148	150	104	81	119	602	
		%Akademik Başarı	24,6%	24,9%	17,3%	13,5%	19,8%	100,0%
		% Toplam	24,6%	24,9%	17,3%	13,5%	19,8%	100,0%

$$X^2=63,592^a \quad sd:20 \quad p=0,000$$

Tablo 58'de görüldüğü üzere akademik başarı ile babanın mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların, %26,7'sini babası işçi olanlar, % 16,7'sini memur olanlar, %16,7'sini çiftçi olanlar, %16,7'sini esnaf olanlar, %23,3'ünü diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların, %23,1'ünü işçi olanlar, %15,4'ünü memur olanlar, %24,2'sini çiftçi olanlar, %13,2'sini esnaf olanlar, %24,2'sini diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanların, %30'unu işçi olanlar, %11,7'sini memur olanlar, %18,3'ünü çiftçi olanlar, %15,8'ini esnaf olanlar, %24,2'sini diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların, %30,1'ini işçi olanlar,

%18,3'ünü memur olanlar, %19,6'sını çiftçi olanlar, %13,7'sini esnaf olanlar %18,3'ünü ise diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır. Akademik başarıları 85-100 olanların, %17,8'ini işçi olanlar, %42,8'ini memur olanlar, %12'sini çiftçi olanlar, %11,5'ni esnaf olanlar %15,9'unu diğer meslek grubundan olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 59: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Kalınan Yer Değişkeni Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Kalınan Yer.			Total
			Aile yanı	Akraba yanı	Devlet Pansiyonu	
Akademik Başarı	0-49	N	19	2	9	30
		%Akademik Başarı	63.3%	6.7%	30.0%	100.0%
		% Toplam	3.2%	.3%	1.5%	5.0%
50-59	N	54	1	36	91	
		%Akademik Başarı	59.3%	1.1%	39.6%	100.0%
		% Toplam	9.0%	.2%	6.0%	15.1%
60-69	N	75	1	44	120	
		%Akademik Başarı	62.5%	.8%	36.7%	100.0%
		% Toplam	12.5%	.2%	7.3%	19.9%
70-84	N	78	1	74	153	
		%Akademik Başarı	51.0%	.7%	48.4%	100.0%
		% Toplam	13.0%	.2%	12.3%	25.4%
85-100	N	123	3	82	208	
		%Akademik Başarı	59.1%	1.4%	39.4%	100.0%
		% Toplam	20.4%	.5%	13.6%	34.6%
Total	N	349	8	245	602	
		%Akademik Başarı	58.0%	1.3%	40.7%	100.0%
		% Toplam	58.0%	1.3%	40.7%	100.0%

$X^2=12.822^a$ sd:8 p=0.118

Tablo 59'da görüldüğü üzere akademik başarı ile kalınan yer arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 60: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarı ile Pansiyonda Kaldıkları Süre Değişkeni Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Pansiyonda Kalınan Süre					Total
			Hiç	1 yıldan az	1-2 yıl	3-4 yıl	4 yıl üzeri	
Akademik Başarı	0-49	N	21	2	6	1	0	30
		%Akademik Başarı	70.0%	6.7%	20.0%	3.3%	.0%	100.0%
		% Toplam	3.5%	.3%	1.0%	.2%	.0%	5.0%
50-59	N	56	11	12	11	1	91	
		%Akademik Başarı	61.5%	12.1%	13.2%	12.1%	1.1%	100.0%
		% Toplam	9.3%	1.8%	2.0%	1.8%	.2%	15.1%
60-69	N	76	16	14	12	2	120	
		%Akademik Başarı	63.3%	13.3%	11.7%	10.0%	1.7%	100.0%
		% Toplam	12.6%	2.7%	2.3%	2.0%	.3%	19.9%
70-84	N	79	8	26	35	5	153	
		%Akademik Başarı	51.6%	5.2%	17.0%	22.9%	3.3%	100.0%
		% Toplam	13.1%	1.3%	4.3%	5.8%	.8%	25.4%
85-100	N	126	15	35	30	2	208	
		%Akademik Başarı	60.6%	7.2%	16.8%	14.4%	1.0%	100.0%
		% Toplam	20.9%	2.5%	5.8%	5.0%	.3%	34.6%
Total	N	358	52	93	89	10	602	
		%Akademik Başarı	59.5%	8.6%	15.4%	14.8%	1.7%	100.0%
		% Toplam	59.5%	8.6%	15.4%	14.8%	1.7%	100.0%

$X^2=27.279^a$ sd:16 p=0.038

Tablo 60'da görüldüğü üzere akademik başarı ile pansiyonda kalanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların %70,0'ını hiç pansiyonda kalmayanlar, %6,7'sini 1 yıldan az, %20,0'sini 1-2 yıl, %3,3'ünü 3-4 yıl kalanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %61,5'ini hiç pansiyonda kalmayanlar, %12,1'ini 1 yıldan az, %13,2'sini 1-2 yıl, %12,1'ini 3-4 yıl, %1,1'ini 4 yıl üzeri kalanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-69 olanların %63,3'ünü hiç pansiyonda kalmayanlar, %13,3'ünü 1 yıldan az, %11,7'sini 1-2 yıl, %10,0'mı 3-4 yıl, %1,7'sini 4 yıl üzeri kalanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların %51,6'sını hiç pansiyonda kalmayanlar, %5,2'sini 1 yıldan az, %17,0'mı 1-2 yıl, %22,9'unu 3-4 yıl, %3,3'ünü 4 yıl üzeri kalanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 85-100 olanların %60,6'sını hiç pansiyonda kalmayanlar, %7,2'sini 1 yıldan az %16,8'ini 1-2 yıl %14,4'ünü 3-4 yıl %1'ini 4 yıl üzeri kalanlar oluşturmaktadır.

Tablo 61: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Tövbe ile İlgili Tutumları Arasındaki İlişki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Tövbe İle İlgili Tutum				Total
			Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç	
Akademik Başarı 0-49	N		9	4	15	2	30
	%Akademik Başarı		30.0%	13.3%	50.0%	6.7%	100.0%
	% Toplam		1.5%	.7%	2.5%	.3%	5.0%
50-59	N		21	14	50	6	91
	%Akademik Başarı		23.1%	15.4%	54.9%	6.6%	100.0%
	% Toplam		3.5%	2.3%	8.3%	1.0%	15.1%
60-69	N		29	31	58	2	120
	%Akademik Başarı		24.2%	25.8%	48.3%	1.7%	100.0%
	% Toplam		4.8%	5.1%	9.6%	.3%	19.9%
70-84	N		34	54	64	1	153
	%Akademik Başarı		22.2%	35.3%	41.8%	.7%	100.0%
	% Toplam		5.6%	9.0%	10.6%	.2%	25.4%
85-100	N		26	71	102	9	208
	%Akademik Başarı		12.5%	34.1%	49.0%	4.3%	100.0%
	% Toplam		4.3%	11.8%	16.9%	1.5%	34.6%
Total	N		119	174	289	20	602
	%Akademik Başarı		19.8%	28.9%	48.0%	3.3%	100.0%
	% Toplam		19.8%	28.9%	48.0%	3.3%	100.0%

$X^2=33.129^a$ sd:12 p=0.001

Tablo 61’da görüldüğü üzere akademik başarı ve tövbe ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların %30’unu her zaman tövbe edenler, %13,3’ünü sık sık tövbe edenler, %50’sini bazen tövbe edenler %6,7’sini hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %23,1’ini her zaman tövbe edenler, %15,4’ünü sık sık tövbe edenler, %54,9’unu bazen tövbe edenler %6,6’sını hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanların %24,2’sini her zaman tövbe edenler, %25,8’ini sık sık tövbe edenler, %48,3’ünü bazen tövbe edenler, %1,7’sini hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların %22,2’sini her zaman tövbe edenler, %35,3’ünü sık sık tövbe edenler, %41,8’ini bazen tövbe edenler %0,7’sini hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 85-100 olanların %12,5’ini her zaman tövbe edenler, %34,1’ini sık sık tövbe edenler, %49’unu bazen tövbe edenler % 4,3’ünü hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır.

Tablo 62: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Namaz ile İlgili Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Namaz İle İlgili Tutum				Total
			Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiç	
Akademik Başarı	0-49	N	3	7	12	8	30
		%Akademik Başarı	10.0%	23.3%	40.0%	26.7%	100.0%
		% Toplam	.5%	1.2%	2.0%	1.3%	5.0%
50-59	N	4	10	53	24	91	
		%Akademik Başarı	4.4%	11.0%	58.2%	26.4%	100.0%
		% Toplam	.7%	1.7%	8.8%	4.0%	15.1%
60-69	N	12	26	63	19	120	
		%Akademik Başarı	10.0%	21.7%	52.5%	15.8%	100.0%
		% Toplam	2.0%	4.3%	10.5%	3.2%	19.9%
70-84	N	24	44	59	26	153	
		%Akademik Başarı	15.7%	28.8%	38.6%	17.0%	100.0%
		% Toplam	4.0%	7.3%	9.8%	4.3%	25.4%
85-100	N	29	37	88	54	208	
		%Akademik Başarı	13.9%	17.8%	42.3%	26.0%	100.0%
		% Toplam	4.8%	6.1%	14.6%	9.0%	34.6%
Total	N	72	124	275	131	602	
		%Akademik Başarı	12.0%	20.6%	45.7%	21.8%	100.0%
		% Toplam	12.0%	20.6%	45.7%	21.8%	100.0%

$$X^2=30.529^a \quad sd:12 \quad p=0.002$$

Tablo 62’de görüldüğü üzere akademik başarı ve namaz ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanlar, %10’unu her zaman tövbe edenler, %23,3’ünü sık sık tövbe edenler, %40’ını bazen tövbe edenler %26,7’sini hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanlar %4,4’ünü her zaman tövbe edenler, %11’ini sık sık tövbe edenler, %58,2’sini bazen tövbe edenler %26,4’ünü hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanlar %10’unu her zaman tövbe edenler, %21,7’sini sık sık tövbe edenler, %52,5’ini bazen tövbe edenler %15,8’ini hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanlar %15,7’sini her zaman tövbe edenler, %28,8’ini sık sık tövbe edenler, %38,6’sını bazen tövbe edenler %17’sini hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 85-100 olanlar %13,9’unu her zaman tövbe edenler, %17,8’sini sık sık tövbe edenler, %42,3’ünü bazen tövbe edenler %26’sını hiç tövbe etmeyenler oluşturmaktadır.

Tablo 63: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Dua İle İlgili Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Dua İle İlgili Tutum				Total
			Tövbe dışında da sık sık dua ederim	Özel durumlarda dua ederim	Sıkıntılı anlarda dua ederim	Hiç dua etmem	
Akademik Başarı	0-49	N	14	7	7	2	30
		%Akademik Başarı	46.7%	23.3%	23.3%	6.7%	100.0%
		% Toplam	2.3%	1.2%	1.2%	.3%	5.0%
50-59	N	48	16	26	1	91	
		%Akademik Başarı	52.7%	17.6%	28.6%	1.1%	100.0%
		% Toplam	8.0%	2.7%	4.3%	.2%	15.1%
60-69	N	73	10	34	3	120	
		%Akademik Başarı	60.8%	8.3%	28.3%	2.5%	100.0%
		% Toplam	12.1%	1.7%	5.6%	.5%	19.9%
70-84	N	107	12	34	0	153	
		%Akademik Başarı	69.9%	7.8%	22.2%	.0%	100.0%
		% Toplam	17.8%	2.0%	5.6%	.0%	25.4%
85-100	N	123	20	60	5	208	
		%Akademik Başarı	59.1%	9.6%	28.8%	2.4%	100.0%
		% Toplam	20.4%	3.3%	10.0%	.8%	34.6%
Total	N	365	65	161	11	602	
		%Akademik Başarı	60.6%	10.8%	26.7%	1.8%	100.0%
		% Toplam	60.6%	10.8%	26.7%	1.8%	100.0%

$$X^2=24.038^a \quad sd:12 \quad p=0.020$$

Tablo 63’de görüldüğü üzere akademik başarı ve dua ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların %46,7’sini tövbe dışında da sık sık dua edenler, %23,3’ünü özel durumlarda dua edenler, %23,3’ünü sıkıntılı anlarda dua edenler, %6,7’sini hiç dua etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %52,7’sini tövbe dışında da sık sık dua edenler, %17,6’sını özel durumlarda dua edenler, %28,6’sını sıkıntılı anlarda dua edenler, %1,1’ini hiç dua etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 60-69 olanların %60,8’sini tövbe dışında da sık sık dua edenler, %8,3’ünü özel durumlarda dua edenler, %28,3’ünü sıkıntılı anlarda dua edenler, %2,5’ini hiç dua etmeyenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 70-84 olanların %69,9’unu tövbe dışında da sık sık dua edenler, %7,8’sini özel durumlarda dua edenler, %22,2’sini sıkıntılı anlarda dua edenler oluşturmaktadır. Akademik başarısı 85-100 olanların %59,1’ini tövbe dışında da sık sık dua edenler, %9,6’sını özel durumlarda dua

edenler, %28,8'ini sıkıntılı anlarda dua edenler, %2,4'ünü hiç dua etmeyenler oluşturmaktadır.

Tablo 64: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Oruç ile İlgili Tutumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

		Oruç ile İlgili Tutum				Total
		Ramazan ayında ve mübarek günlerde	Bazen ramazan ayında	Sadece ramazan ayında	Oruç tutmam	
Akademik Başarı 0-49	N	16	2	11	1	30
	%Akademik Başarı	53.3%	6.7%	36.7%	3.3%	100.0%
	% Toplam	2.7%	.3%	1.8%	.2%	5.0%
50-59	N	58	4	26	3	91
	%Akademik Başarı	63.7%	4.4%	28.6%	3.3%	100.0%
	% Toplam	9.6%	.7%	4.3%	.5%	15.1%
60-69	N	84	4	28	4	120
	%Akademik Başarı	70.0%	3.3%	23.3%	3.3%	100.0%
	% Toplam	14.0%	.7%	4.7%	.7%	19.9%
70-84	N	114	6	32	1	153
	%Akademik Başarı	74.5%	3.9%	20.9%	.7%	100.0%
	% Toplam	18.9%	1.0%	5.3%	.2%	25.4%
85-100	N	116	13	71	8	208
	%Akademik Başarı	55.8%	6.3%	34.1%	3.8%	100.0%
	% Toplam	19.3%	2.2%	11.8%	1.3%	34.6%
Total	N	388	29	168	17	602
	%Akademik Başarı	64.5%	4.8%	27.9%	2.8%	100.0%
	% Toplam	64.5%	4.8%	27.9%	2.8%	100.0%

$X^2=18.768^a$ sd:12 p=0.094

Tablo 64'de görüldüğü üzere akademik başarı ve oruç ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tablo 65: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Akademik Başarıları ile Gelecekte Umutlu Olma Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Çapraz Tablo Analiz Sonuçları

			Gelecekte Umutlu Olma		Total
			Evet	Hayır	
Akademik Başarı	0-49	N	16	14	30
		% Akademik Başarı	53.3%	46.7%	100.0%
		% Toplam	2.7%	2.3%	5.0%
50-59	N	55	36	91	
		% Akademik Başarı	60.4%	39.6%	100.0%
		% Toplam	9.1%	6.0%	15.1%
60-69	N	91	29	120	
		% Akademik Başarı	75.8%	24.2%	100.0%
		% Toplam	15.1%	4.8%	19.9%
70-84	N	118	35	153	
		% Akademik Başarı	77.1%	22.9%	100.0%
		% Toplam	19.6%	5.8%	25.4%
85-100	N	169	39	208	
		% Akademik Başarı	81.3%	18.8%	100.0%
		% Toplam	28.1%	6.5%	34.6%
Total	N	449	153	602	
		% Akademik Başarı	74.6%	25.4%	100.0%
		% Toplam	74.6%	25.4%	100.0%

$$X^2=22.247^a \quad sd=4 \quad p=0.000$$

Tablo 65’de görüldüğü üzere akademik başarı ile gelecekte umutlu olma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı 0-49 olanların %53,3’ünü gelecekte umutlu olanlar, %46,7’sini ise umutlu olmayanlar oluşturmaktadır. Akademik başarısı 50-59 olanların %60,4’ünü gelecekte umutlu olanlar, %39,6’sını ise umutlu olmayanlar, 60-69 olanların %75,8’ini gelecekte umutlu olanlar, %24,2’sini ise umutlu olmayanlar, 70-84 olanların %77,1’ini gelecekte umutlu olanlar, %22,9’ünü ise umutlu olmayanlar, 85-100 olanların %81,3’ünü gelecekte umutlu olanlar, %18,8’ini ise umutlu olmayanlar oluşturmaktadır.

3.5. Dini Tutum, Umut ve Akademik Başarı İlişkisi İle İlgili Bulgular

Tablo 66: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Dini Tutum Ölçeği Alt Boyutları ve Umut Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları

		Umut	Amaca Ulaşma Yolları	Amaca Yönelik Kararlılık
Dini Tutum	Pearson Correlation	.333**	.233**	.322**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000
	N	602	602	602
Biliş	Pearson Correlation	.030	.014	.034
	Sig. (2-tailed)	.469	.728	.401
	N	602	602	602
Duygu	Pearson Correlation	.304**	.213**	.294**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000
	N	602	602	602
Davranış	Pearson Correlation	.295**	.223**	.272**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000
	N	602	602	602
Tanrı	Pearson Correlation	.349**	.232**	.349**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000
	N	602	602	602

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tablo 66’ de görüldüğü üzere $r=.333$; $.304$; $.295$; $.349$ değerleri, biliş boyutu hariç dini tutum ölçeğinin tüm boyutlarıyla umut ölçeği toplam puanı arasında $p<.01$ düzeyinde pozitif yönde zayıf ama anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre katılımcılarda dindarlık arttıkça umut eğilimi de artmaktadır.

Tablo 67: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Dini Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Dini Tutum	Gruplar Arası	328.753	4	82.188	2.686	.031
	Gruplar İçi	18268.046	597	30.600		
	Toplam	18596.799	601			
Biliş	Gruplar Arası	4.061	4	1.015	.393	.814
	Gruplar İçi	1543.715	597	2.586		
	Toplam	1547.776	601			
Duygu	Gruplar Arası	65.042	4	16.261	3.570	.007
	Gruplar İçi	2718.978	597	4.554		
	Toplam	2784.020	601			
Davranış	Gruplar Arası	18.449	4	4.612	1.353	.249
	Gruplar İçi	2034.882	597	3.409		
	Toplam	2053.331	601			
Tanrı	Gruplar Arası	48.392	4	12.098	4.125	.003
	Gruplar İçi	1750.713	597	2.933		
	Toplam	1799.105	601			

* $p<.05$ ** $p< 0.01$

Tablo 67’da görüldüğü üzere, dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı boyutları ile akademik başarı arasında bir ilişki olup

olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre akademik başarı ile dini tutum ve dini tutumun Tanrı ve duygu alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anlamlılığın hangi ortalamalar arasındaki farktan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tukey HSD Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında dini tutum ve duygu ve Tanrı alt boyutları açısından akademik ortalaması 85-100 olanlarla 60-69 ve 70-84 olanlar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Buna göre akademik ortalaması 60-69 ve 70-84 olanların dini tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 85-100 olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Tablo 68: Araştırmaya Katılan Öğrencilerde Umut Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	ss	Kareler Ortalaması	F	P
Umut	Gruplar Arası	437.733	4	109.433	7.568	.000
	Gruplar İçi	8632.248	597	14.459		
	Toplam	9069.982	601			
Amaca Ulaşma Yolları	Gruplar Arası	124.464	4	31.116	6.685	.000
	Gruplar İçi	2778.781	597	4.655		
	Toplam	2903.244	601			
Amaca Yönelik Kararlılık	Gruplar Arası	101.272	4	25.318	4.435	.002
	Gruplar İçi	3407.820	597	5.708		
	Toplam	3509.091	601			

* $p<0.05$ ** $p<0.01$

Tablo 68’de görüldüğü üzere, umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık boyutları ile akademik başarı arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Buna göre akademik başarı ile umut ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Anlamlılığın hangi ortalamalar arasındaki farktan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Tukey HSD Testi kullanılarak yapılan Post Hoc karşılaştırmalarında umut ve alt boyutlarından elde edilen ortalamalarda akademik başarısı 0-49 ve 50-59 olanlarla, ortalaması 60-69, 70-84 ve 85-100 olanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu tespit edilmiştir. Buna göre akademik başarısı 0-49 ve 50-59

olanların umut ve alt boyutlarından aldıkları puanlar, ortalaması 60-69, 70-84 ve 85-100 olanlardan anlamlı derecede daha düşüktür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Umut, her insanın hayatı boyunca ihtiyaç duyduğu ve onu ayakta tutan temel motivlerden biridir. Umut duygusunu destekleyen, diri tutan mekanizmalar vardır. Bunlardan birisi de dindir. Biz bu çalışmada belki de umuda en çok ihtiyaç duyan ve hayatın başında olduğu varsayılan bir grupla araştırmamızı yürüttük. Dindarlık, umut ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi, sosyo-demografik değişkenler bağlamında inceledik ve şu sonuçlara ulaştık:

4.1. Umut Ölçeği ve Alt Boyutları İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

4.1.1. Umut ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların cinsiyet değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Dolayısıyla konuyla ilgili hipotezimiz desteklenmemiştir. Literatüre baktığımızda bizim verilerimizi destekleyen sonuçların olduğu görülmektedir. Örneğin Vahapoğlu (2013), ön lisans öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada umut puanların cinsiyetlerine göre anlamlı bir biçimde farklılık göstermediği tespit etmiştir. Yine Küsgülü'nün (2014), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasına göre örneklemin cinsiyet değişkenine göre umut düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir (Küsgülü 2014: 60). Alan yazındaki diğer araştırmacılar da cinsiyet değişkenine göre umut düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. (Aydın 2010; Atik ve Kemer 2009; Aydoğan 2010; Altınsoy 2016; Ottekin 2009; Esenay, Conk, 2007). Diğer taraftan bizim çalışmamızın aksine cinsiyet değişkeni ve umut arasında anlamlı ilişkiler bulan araştırmalar da söz konusudur. Usta (2013), üniversite öğrencilerin umut puanlarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini bulmuştur. O, araştırmasında kız öğrencilerin umut düzeyi puan

ortalamalarının erkek öğrencilerin umut düzeyi puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu bulgulamıştır (Usta 2013: 69). İmamoğlu ve Yavuz'un (2011) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada ise benzer bir şekilde kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre daha az umutsuzluk puanına sahip olduğu, yani kızların erkeklere göre daha umutlu olduğu bulunmuştur (İmamoğlu, Yavuz 2011: 236). Yapılan çoğu çalışmada erkek öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin kız öğrencilere göre daha fazla olduğu bulunmuştur (Kızıroğlu 2012; Vidinlioğlu 2010; Şahin 2002). Sonuç olarak cinsiyet değişkeni ile umut arasındaki ilişkiyle ilgili olarak literatürde farklı veriler söz konusudur. Bunun muhtemel nedeni, örneklem farklılığıdır.

4.1.2. Umut ve Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların sınıf düzeyi değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Dolayısıyla konuyla ilgili hipotezimiz desteklenmemiştir. Literatürdeki diğer çalışmalara baktığımızda benzer bulguların elde edildiğini görmekteyiz. Altınsoy'un (2016) yaptığı çalışmada öğrencilerin, umutsuzluk düzeyleri sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır (Altınsoy 2016: 55). Sarı (2016) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada araştırmanın örneklem grubunu oluşturan farklı sınıftaki bireylerin umutsuzluk puanları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Sarı 2016: 45). Sınıf düzeyi ile umut arasında anlamlı ilişki bulunmayan başka çalışmalarda söz konusudur (Deveci ve ark. 2011; Vidinlioğlu, 2010)

Sınıf düzeyi değişkeni ile umut puanları arasında anlamlı ilişkinin olduğunu bulgulayan çalışmalar da vardır. Aydın'ın (2010) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışma da 4. sınıf öğrencilerinin 1. sınıf ve 2. sınıf öğrencilerine göre daha fazla umutlu olduklarını bulgusuna ulaşmıştır. Aydın'ın (2010) üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlımlıkları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada sınıf düzeyi değişkenine göre, amaca ulaşma yolları alt boyutunda anlamlı bir farklılığın ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre üçüncü sınıf öğrencilerinin amaca götüren yollar planlama alt boyutundan

aldıkları puanların ikinci sınıf öğrencilerinin bu boyuttan aldıkları puanlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Aydın 2010: 77).

Üngören (2007) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında sınıf düzeyi ile umut puanları arasında anlamlı bir ilişki bulmuş, buna göre birinci sınıfların, ikinci ve üçüncü sınıfa göre daha umutlu, üçüncü sınıfların birinci ve ikinci sınıfa göre çok daha umutsuz olduğu tespit edilmiştir. Sınıf düzeyini yaş olarak ele alan çalışmalarda söz konusudur (Üngören 2007: 103). Bunlardan biri olan Tümkaya ve ark.'nın (2008) çalışmasında yaş değişkeni ile umutsuzluk puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuş, farkın yaşları "17" olan ergenler ile yaşları "15 ve 16" arasında olan ergenlerden kaynaklandığını göstermiştir. Yani 17 yaşındaki ergenlerin yaşları 15 ve 16 olan ergenlerden daha çok umutsuzluk yaşadıkları anlaşılmıştır (Tümkaya ve ark. 2008: 5). Yapılan bazı çalışmalarda özellikle son sınıf öğrencilerinin umutsuzluk düzeyinin yüksek çıkmasının muhtemel nedeni, lise son sınıfta öğrencilerin üniversite sınavına girecek olmalarından dolayı yaşanan sınav kaygısı ile ilgili olabilir. Ayrıca geleceğin belirsiz olması da öğrenciler üzerinde olumsuz bir ruh haline sebep olmaktadır. Sonuç olarak sınıf düzeyi değişkeni ile umut arasındaki ilişkiyle ilgili olarak literatürde farklı veriler söz konusudur. Bunun muhtemel nedeni, örneklem farklılığıyla ve kullanılan ölçeklerle ilgilidir.

4.1.3. Umut ve Okul Türü Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların okul türü değişkeni ile amaca yönelik kararlılık alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Fakat okul türü değişkeni ile umut ve amaca ulaşma yolları alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre Meslek Lisesi öğrencilerinin, İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi ve Fen Lisesi öğrencilerinden daha umutsuz olduğu ve amaca ulaşma yolları alt boyutunda daha yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Alan yazına bakıldığında benzer bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Vidinlioğlu'nun (2010) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında umutsuzluk puanı ile okul türü arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiş, buna göre meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi, normal lise ve Anadolu lisesi öğrencilerinin

umutsuzluk düzeylerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Vidinlioğlu 2010: 67). Vahapoğlu'nun (2013) ön lisans öğrencileriyle yaptığı çalışmasında ise öğrencilerin umut puanları lise türlerine göre karşılaştırıldığında anlamlı bir biçimde farklılık gösterdiği bulunmuştur (Vahapoğlu 2013: 58). Buna göre Meslek Lisesi mezunu olan ön lisans öğrencilerinin umut düzeyi puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Çalışmamızın aksine okul türü değişkeni ile umut puanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulgulayan çalışmalar da vardır (Dizer 2008; Tüfekçiyaşar 2014).

Görüldüğü üzere, okul türü ve umut-umutsuzluk arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucunu elde eden çalışmalarda meslek lisesi öğrencilerinin aldıkları puanın diğer liselerden anlamlı derecede düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun muhtemel nedeni, öğrencilerin mezun olduktan sonra iş bulma oranlarıyla ilgilidir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın meslek liselerinden mezun olan öğrenciler üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre, bu liselerden mezun olan öğrencilerin iş hayatına girebilme oranlarındaki düşüklük, sektörde ücretin yetersizliği ve ağır çalışma şartları sorunların başında gelmektedir. Ayrıca elde edilen iş imkânlarında sosyal statünün düşük olması, bulunulan bölgede alana yönelik iş imkânının olmaması ve mesleki yeterlilik kazandırılmaması gibi sıkıntılar aynı araştırma içinde sıralanmıştır. Ayrıca aynı araştırmada, mezun olan öğrencilerden 4 yıllık bir öğretim programına girenlerin oranının sadece yüzde 15 olduğu tespit edilmiştir (<http://www.pervinkaplan.com/detay/meb-meslek-liseleri-raporu-is-yok-somuru-cok/5227> 01.10.2019). Dolayısıyla Meslek Liselilerin işsizlikle karşı karşıya olması ve üniversiteye yerleşme oranlarının düşüklüğü, öğrencilerin gelecekte beklediklerini olumsuz etkileyebilmekte ve onları umutsuzluğa itebilmektedir.

4.1.4. Umut ve Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların anne-babanın sağ olma durumu ile umudun amaca yönelik kararlılık alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Fakat anne-babanın sağ olma değişkeni ile umut ve amaca ulaşma yolları alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin, anne- babasının her

ikisi de yaşayanlar, ikisi de yaşamayanlara göre umutlu ve amaca ulaşma yolları bulma noktasında daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Literatüre baktığımızda konuyla ilgili farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. Üngören'in (2007) liseli öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmasında öğrencilerin annelerinin hayatta olup olmamasının onların umutsuzluk düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını fakat babalarının hayatta olmaması ile umutsuzluk düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir (Üngören 2007: 19-20). Kula'nın (2008) çalışmaların da ise örnekleme oluşturan öğrencilerin umutsuzluk ölçeği puanlarının, anne veya babanın hayatta olma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit edilmiştir (Kula 2008: 69). Yapılan araştırmalarda farklı verilerin ortaya çıkmasının nedeni örneklem farklılığı olabilir. Bizim araştırmamızda anne- babasının her ikisi de yaşayanlar, ikisi de yaşamayanlara göre umutlu olmasının muhtemel nedeni, ebeveynlerin ergen üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Çünkü insan hayatının her evresinde anne-babanın desteğini hissetmek ister. Fakat özellikle gelişimin bazı dönemlerinde bu desteğe olan ihtiyaç daha da artmaktadır. Ergenlik dönemi de bu gelişim dönemlerinden biri olarak aileden gelen sosyal desteğin önem kazandığı bir dönemdir. Kişiliğin şekillendiği bu süreçte, ergenin ona sevgi ve güven ortamı sağlayacak anne-babasının olmaması tüm gelişim alanlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu dönemde birçok problem yaşayan gencin bunları paylaşabileceği ve özdeşim kurabileceği ebeveynlerden yoksunluğu onun ruhsal yapısını bozabilir. Bu durumun yarattığı eksiklik, yetersizlik ve yalnızlık duyguları ergenlerde karamsarlık ve umutsuzluk duygularını beraberinde getirebilmektedir.

4.1.5. Umut ve Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların birlikte yaşanılan kişi sayısı ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Literatüre baktığımızda farklı bulguların olduğu görülmektedir. Kula'nın (2008) liseli öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında kardeş sayısına göre umutsuzluk ölçeğinden elde edilen ortalamalar arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı

bulunmamıştır (Kula 2008: 74). Tümkaya ve ark. (2010) ise ailedeki birey sayısı ile umutsuzluk puanı arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Buna göre, ergenlerin umutsuzluk puanları ailedeki birey sayısı arttıkça düşmüştür (Tümkaya ve ark. 2010: 978). Önceki çalışmalarda farklı bulguların elde edilmiş olmasının muhtemel nedeni örneklem farklılığıyla ilgilidir.

4.1.6. Umut ve Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların gelir düzeyi değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Alan yazın incelendiğinde, bizim bulgumuzla paralel olan bulguların olduğu görülmektedir. İmamoğlu ve Yavuz'un (2011) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada aylık gelir değişkeni ile umutsuzluk puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (İmamoğlu, Yavuz 2011: 239). Tüfekçiyaşar'ın (2014) yürüttüğü çalışmada bireylerin ailesinin gelir düzeyi ile umutsuzluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tüfekçiyaşar 2014: 54). Bu bulguların aksine gelir düzeyi ile umut puanları arasında anlamlı ilişki bulan çalışmalar da söz konusudur. Vahapoğlu (2013) çalışmada düşük aile gelirine sahip ön lisans öğrencilerinin çok düşük, orta ve yüksek seviyede aile gelir düzeyine sahip ön lisans öğrencilerinden daha yüksek umut düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. En yüksek umut düzeyi puan ortalaması düşük aile gelir düzeyine sahip olanların, en düşük umut düzeyi puan ortalaması ise yüksek aile gelir düzeyine sahip olan öğrencilerin olduğu bulunmuştur (Vahapoğlu 2013: 63). Usta (2013) ise iyi aile gelirine sahip üniversite öğrencilerinin yetersiz ve orta seviyede aile gelir düzeyine sahip üniversite öğrencilerinden daha yüksek umut düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır (Usta 2013: 70). Gelir düzeyi ile umut puanları arasında anlamlı ilişki bulan başka çalışmalar da söz konusudur (Aydoğan 2010; Kula 2008; Özmen ve ark. 2008; Üngüren 2007). Yapılan çalışmalarda, yüksek gelir düzeyine sahip olanların daha umutlu olduklarının bulunmuş olmasının muhtemel nedeni ailenin gelir düzeyinin, gençlerin olanaklarını ve yaşam şartlarını etkilemesidir. Mesela, gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocukları, sınavlara hazırlanırken diğerlerine kıyasla

daha az imkâna sahip olabilmektedir. Bu durum gençlerin, gelecekte üniversiteye ve iş bulmaya dair düşüncelerini olumsuz etkileyip onları karamsarlığa itip kaygılandırabilir. Araştırmamızda gelir durumu ile umut düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin çıkmaması, umut ya da umutsuzluğun sadece maddi imkânlardan beslenen bir duygu olmaması ile açıklanabilir.

4.1.7. Umut ve Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların annenin öğrenim durumu değişkeni ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Alan yazın tarandığında konuyla ilgili farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. Vahapoğlu (2013), çalışmasına göre anne eğitim düzeyine ilişkin gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur (Vahapoğlu 2013: 59). Alan yazındaki diğer araştırmalarda annenin öğrenim durumu değişkenine göre umut düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Kula 2008; Sarı 2016; Vidinlioğlu, 2010; Ottekin 2009). Bu bulguların aksine annenin öğrenim durumu değişkenine göre umut düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğunu tespit eden araştırmalar da vardır. Aydoğan (2010) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmaya göre annelerin aldıkları eğitim düzeyi yükseldikçe, çocukların da algıladıkları umut düzeyleri de yükselmektedir (Aydoğan 2010: 52). Üngören'in (2007) çalışmasında öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinin umutsuzluk durumları üzerinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buna göre annesi “okuryazar” olanların, annesi “ilkokul mezunu” olanlar hariç diğer eğitim düzeylerinden anlamlı derecede yüksek umutsuzluk düzeylerine sahip oldukları tespit edilmiştir (Üngören 2007: 115). Tümkaya'nın (2005) çalışmasında ise annesi “okuryazar olmayan” ergenlerle; annesi “ilkokul” ve “lise ve üniversite” mezunu olan ergenlerin umutsuzluk puan ortalamaları arasındaki anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Buna göre, anne-baba eğitim düzeyi arttıkça, ailesiyle kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir (Tümkaya 2005: 7). Alan yazındaki bulgular genel olarak annenin eğitim seviyesi arttıkça, çocukların umut düzeyinin arttığı yönündedir. Bunun muhtemel nedeni, eğitimin insana katkılarıyla ilgilidir. Çünkü

eğitim insana daha geniş bir bakış açısı sağlayarak, onun çevresinde olup bitene daha duyarlı olmasını gerektirir. Bu nedenle eğitimi anneler çocuklarına karşı daha duyarlı olabilir, onların sadece maddi ihtiyaçlarının değil, sevgi, güven ve umut gibi manevi ihtiyaçlarının da farkına varabilir. Ayrıca eğitim seviyesi daha düşük anneler çocukları için amaçlar belirleme ve bu amaçlar doğrultusunda onlara rehberlik etme noktasında daha başarılı olabilirler. Bizim alışmamızda annenin öğrenim durumu değişkeni ile umut leği ve alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunamamasının muhtemel nedeni ise, örneklem farklılığıdır.

4.1.8. Umut ve Babanın ğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda babanın öğrenim durumu ile umut leği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin babası lise mezunu olanlar, okuryazar olanlara göre daha umutludur.

Alan yazına baktığımızda konuyla ilgili çeşitli sonuçların elde edildiğini görmekteyiz. Aydoğan (2010) ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada babaları okuma yazma bilen çocukların umut düzeyi toplam puan ortalamalarının, babaları ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu olan çocukların puan ortalamasından daha düşük olduğunu tespit edilmiştir (Aydoğan 2010: 53). Vahapoğlu (2013), araştırmasında, babalarının ilkokul mezunu olan ön lisans ğrencilerinin babaları ortaokul ve lise mezunu olan ön lisans öğrencilerinden daha yüksek umut düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır (Vahapoğlu 2013: 60). Vidinlioğlu (2010) ise babası okuryazar ve ilköğretim mezunu olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamalarının en yüksek olduğu tespit etmiştir. ngren (2007) alışmasında, babası niversite mezunlarının, lise mezunları hariç, diğer tüm eğitim gruplarıyla, anlamlı farklılık oluşturduğunu bulunmuştur (ngren 2007: 75). Bu çalışmaların aksine babanın öğrenim durumu değişkeni ile umut puanı arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da vardır (Kula 2008; Sarı, 2016; Ottekin 2009). Alan yazındaki bulgularda, konuyla ilgili değişik bulguların olmasının muhtemel nedeni örneklem farklılığıdır.

4.1.9. Umut ve Annenin Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda annenin mesleği ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Literatüre bakıldığında bu araştırmada olduğu gibi annenin mesleği değişkeni ile umut puanı arasında anlamlı bir farkın olmadığını bulan araştırmalar vardır. Kula'nın (2008) yaptığı çalışmada, annesi çalışan ve ev hanımı olan öğrencilerin umutsuzluk puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (s.71). Aynı şekilde Üngüren'in (2007) araştırmasında da annelerin çalışma durumları öğrencilerin umutsuzluk düzeylerini etkilemediğini bulunmuştur (s.123). Aydoğan (2010) ise, anneleri memur olan öğrencilerin umut puanları, anneleri serbest çalışan ya da hiç çalışmayan öğrencilerin toplam umut puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (s.44). Alan yazındaki bulgularda, konuyla ilgili değişik bulguların olmasının muhtemel nedeni örneklem farklılığıdır.

4.1.10. Umut ve Babanın Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda babanın mesleği ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Literatüre bakıldığında bu araştırmada olduğu gibi babanın mesleği değişkeni ile umut puanı arasında anlamlı bir farkın olmadığını bulan araştırmalar vardır. Kula'nın (2008) çalışmasında babanın iş durumu değişkenine göre umutsuzluk puan ortalamaları arasındaki farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (s.72). Çalışmamızdaki bulgudan farklı olarak, Aydoğan (2010) çalışmasında babası memur olan çocukların umut puanlarının, babası serbest çalışan çocukların umut puanlarından daha yüksek olduğunu bulmuştur (s.48). Alan yazındaki bulgularda, konuyla ilgili değişik bulguların olmasının muhtemel nedeni örneklem farklılığıdır.

4.1.11. Umut ve Kalınan Yer Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların kaldığı yer ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$).

Alan yazın incelendiğinde öğrencilerin kaldığı yer ile umut puanı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Özellikle devlet pansiyonunda kalan liseli öğrenciler üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Örneğin, Tümkaya'nın (2005) çalışmasında ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeyleri, ailesi yanında kalan ergenlerinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür (Tümkaya 2005: 9). Üngören'nin (2007) yaptığı çalışmada ise, öğrencilerin umutsuzluk düzeyleri açısından "ailesi yanında kalanlar" ile yurttaki kalanlar arasında ortalama farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. En yüksek umutsuzluk düzeyine sahip öğrencilerin yurttaki kalan öğrenciler, en düşük umutsuzluk düzeylerine sahip olan öğrencilerin ise ailesiyle beraber kalanların olduğu tespit edilmiştir (Üngören 2007: 124). Yapılan araştırmalarda, yetiştirme yurdu veya okul pansiyonunda kalan öğrencilerin daha umutsuz olduklarının bulunmuş olmasının muhtemel nedenleri şöyle sıralanabilir: Pansiyonda kalan öğrenciler, genellikle köylerden geldikleri için değişen çevreye adaptasyon sorunları yaşayabilmektedirler. Maddi- manevi açıdan destekçileri olan ailelerinden uzakta olmaları ve yurt ortamındaki koşulların yetersizliği gibi nedenlerle yurttaki kalan öğrencilerin ailesi yanında kalanlara göre daha umutsuz olabilirler. Bizim araştırmamızda devlet pansiyonunda kalanlarla ailesi yanında kalanların umut düzeyleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamış olması, örneklem farklılığıyla ilgili olabilir.

4.1.12. Umut ve Pansiyonda Kalınan Süre Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların pansiyonda kaldığı süre ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel

açından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Alan yazında araştırmacı, pansiyonda kalınan süre değişkeni ile umut arasındaki ilişkiye dair istatistiksel bulgulara rastlamamıştır.

4.1.13. Umut ve Tövbe ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların tövbe ile ilgili tutumları ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre her zaman tövbe edenler, bazen tövbe edenlere ve hiç tövbe etmeyenlere göre daha umutlu amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık açısından daha başarılıdır.

Araştırmacı, literatürde tövbe etme tutumu ile umut arasındaki ilişkiye dair istatistiksel bulgulara rastlamamıştır. Araştırmamıza göre her zaman tövbe edenlerin, bazen tövbe edenlere ve hiç tövbe etmeyenlere göre daha umutlu olmasının muhtemel nedeni tövbenin insanın ruhsal dünyası üzerindeki etkisidir. Ergenlik döneminde bulunan gençler, bir takım güdü ve arzuların etkisinde oldukları için dinen yasaklanan bir takım davranışlarda bulunabilirler. Bu durum ise gençlerde, doğan günahkârlık ve suçluluk duygularının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu suçluluk duygusu beraberinde karamsarlık ve kötümserlik duygularını da getirerek gencin tüm zihin dünyasını sarabilir. İşte bu noktada tövbe, ergenlik dönemindeki bireylere iç huzurunu bozan ve kendisini rahatsız eden bir takım duygu ve düşüncelerini Yüce Yaratıcı 'ya aktarabilmektedir. Sıkıntıların verdiği ruhsal rahatsızlıktan kurtulma şansı elde edebilmektedir. Tövbe sayesinde işlediği günah ve hatalarını yüce bir Varlık'la paylaşma ve O'ndan af dileme fırsatı bulabilen genç, karamsarlıktan kurtularak daha umutlu olabilmektedir (Kızılgöçer, 2011: 105).

4.1.14. Umut ve Namaz ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların namaz ile ilgili tutumu ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre sık sık ve her zaman namaz kılanlar, hiç namaz kılmayanlara göre daha umutlu ve amaca yönelik

kararlılık açısından daha başarılı olduğu görülmektedir. Alan yazında araştırmacı, namaz ile ilgili tutum ve umut arasındaki ilişkiye dair istatistiksel bulgulara rastlamamıştır.

Çalışmamızda sık sık ve her zaman namaz kılanlar, hiç namaz kılmayanlara göre daha umutlu olmasının muhtemel nedeni, belli zaman ve şekillere riayet edilerek yapılan bu ibadetin, bireye bir iç disiplini ve sorumluluk bilinci kazandırmasıdır. Ayrıca insana kendi kendini denetleme sistemi sağlayan namazın, dengeli bir kişilik gelişiminde de gençlere yardımcı olabilir. Bununla birlikte kötü alışkanlıkları terk etme, kendini yenileme, aidiyet duygusu geliştirme ve karamsarlıklardan kurtulup umutlu olma konusunda destekleyici etkisi bulunmaktadır (Karaca 1999: 121; Hayta 2002: 121; Kızılgöçer 2011: 104). Özellikle cemaat boyutlu olması açısından namazın, genç bireylerin psiko-sosyal ve kişilik gelişimine etkisi daha fazla olabilmektedir. Namaz sayesinde sabrı, kolay kolay pes etmemeyi ve sorumluluk bilincini öğrenen genç birey, hayata karşı daha mücadeleci ve zorluklar karşısında daha güçlü durabilmesi onun daha umutlu olabilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda namazlarını kılan gençlerde, dinen farz olan bir ibadeti yerine getirmiş olmanın iç huzuru ve aksi takdirde ortaya çıkacak olan suçluluk, umutsuzluk ve karamsarlık duygularından da koruyabilir.

4.1.15. Umut ve Dua ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların dua ile ilgili tutum ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Buna göre namaz dışında da sık sık dua edenler, sıkıntılı anlarda dua edenlerden daha umutlu ve amaca yönelik kararlılık açısından daha başarılı olduğu görülmektedir.

Çalışmamıza göre namaz dışında da sık sık dua edenlerin, sıkıntılı anlarda dua edenlerden daha umutlu olmasının muhtemel nedeni, duanın insanın psikolojik yapısı üzerindeki olumlu etkisiyle ilgilidir. Çünkü dua, ergenlik döneminde sıkça rastlanan yalnızlık, çaresizlik gibi umutsuzluğa düşüren durumlar karşısında bireyin yalnız olmadığını, daima yardımını isteyebileceği, onu gören, gözeten ve her şeye gücü yeten bir yaratıcısı olduğunu hatırlayıp manevi bir güç kazanmasını

sağlamaktadır (Şentürk 1997: 164). Çünkü duanın temelinde Allah'ın kendisini duyduğuna, önemsedğine ve her türlü tehdit ve tehlikelerden onu koruyacağını dair duyulan derin bir inanç ve güven vardır. Bu inanç sayesinde insanın ruhunda güven duygusu artar, umutsuzluk duygusundan kurtulur, cesareti, gücü ve enerjisi çoğalır (Kınter 2008: 111). Birçok korku ve kaygı ile hayatını sürdürmeye çalışan gencin dua sayesinde bu duyguları yatıştır ve dünyayı değiştirme gücünü bile kendinde görmeyi içine alan idealist düşünceler tekrar harekete geçer. Böylece dua, gencin gücünün artmasına vesile olmakta, şuur düzeyini yükseltmekte, anlama kapasitesinin artmasına imkân vermekte ve insana olağanüstü işleri başaracağına dair bir umut kazandırmaktadır (Hökelekli 2005: 228-229). Aynı zamanda dua, gence, güçlülere, ıstıraplara ve hastalıklara karşı sabır ve tahammül gücü vererek, onu maneviyat çöküntüsünden kurtarmakta, onun hayat mücadelesinde cesaret, azim ve enerjisini artırarak çaresizlik ve felaketler karşısında teselli vererek ona umut kaynağı olmaktadır (Pazarlı 1982: 91).

4.1.16. Umut ve Oruç ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların oruç ile ilgili tutumu ile umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0.05$). Alan yazında araştırmacı, oruç ile ilgili tutum ve umut arasındaki ilişkiye dair istatistiksel bulgulara rastlamamıştır. Bu durum, konuyla ilgili başka araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

4.2. Dini Tutum Ölçeği ve Dini Tutum Ölçeğinin Alt Boyutları İle Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

4.2.1. Dindarlık ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların cinsiyet değişkeni ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre kız öğrencilerin dini

tutum ölçeğinden ve bu ölçeğin tüm alt boyutlarından aldıkları puanlar erkeklerinkinden daha yüksektir.

Alan yazın incelendiğinde araştırma bulgumuzla uyuşan sonuçların elde edilmiş olduğunu görmekteyiz. Dağcı'nın (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında cinsiyet gruplarının dindarlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık gözlenmiştir. Kız öğrencilerin dindarlık puanları ortalamaları erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Dağcı 2014: 90). Araştırmamızın bu bulgusunu destekleyen başka çalışmalar da vardır (Kııter 2008; Alıcıkuşu 2013; Ünal 1998; Gürsu 2011; Yavuz 2009; Güven 2008). Özel'in (2003) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında cinsiyet değişkeni ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ve erkek öğrencilerin dindarlık düzeyinin kız öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Özel 2003: 63). Bazı araştırmalarda ise cinsiyet ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Köktaş 1993; Öztürk 2017; Kavun 2016).

Araştırmamızda kızların erkeklere göre dini tutum ve dini tutumun tüm alt boyutlarından daha yüksek ortalamalara sahip olması, her toplumda geleneksel olarak kadınların erkeklerden daha dindar olduğu yönündeki görüş ve düşünceleri desteklemektedir (Kııter 2008: 334). Ergenlik dönemindeki gençler arasında erkeklerin kızlardan daha dindar olmasının muhtemel sebebi, gelişim alanlarında yaşanan sürecin cinsiyete göre farklılaşmasıdır. Çünkü ergenlik döneminde meydana gelen, fiziksel ve biyolojik değişimler, kızları daha olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle erkeklere oranla duygusal açıdan daha hassas olan kızlar bu değişim sürecinde kendilerini daha yalnız, yetersiz hissedip dine yönelebilmektedirler. Ayrıca kızların erkeklerden daha önce ergenliğe girmiş olmaları nedeniyle dini bunalım ve şüphe dönemini daha erken atlatıp, dini tutumlardaki belirginlik dönemine erken ulaşmaları dindarlık düzeylerinin yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir. Kııter'e (2008) göre ise, kadınların dindarlığının erkeklerden fazla olmasında, bedensel yönden daha zayıf ve daha çok duygusal olmaları, suçluluk ve pişmanlık duygularını daha fazla yaşamaları, daha itaatkâr ve bağımlı bir kişilik özelliğine sahip olmaları gibi faktörlerin etkili olmaktadır (Kııter 2008: 335)

4.2.2. Dindarlık ve Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutumun alt boyutları olan, duygu, davranış, Tanrı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Fakat dini tutum ve biliş alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre, dini tutum açısından 9. sınıfa giden öğrencilerinin dini tutumun düzeyi i 12. sınıfa giden öğrencilere göre daha yüksektir. Ayrıca biliş boyutu açısından 12. sınıflar, 9 ve 10. sınıflara göre daha yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde, araştırma bulgularımıza paralel sonuçların elde edildiğini görmekteyiz. Kavun'un (2016) lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada dindarlık puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş ve bu anlamlı farkın 15 yaş düzeyindeki ergenler ile 17 ve 18 yaşındaki ergenler arasında olduğu bulunmuştur. Buna göre yaş ilerledikçe dindarlıkta anlamlı bir düşüş gözlenmektedir. Konuyla ilgili alan yazında çeşitli bulguların olduğu görülmektedir. Dağcı'nın üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada anlamlı farklılıklar olduğu görülmüş, buna göre 3. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin dindarlık düzeylerinin 1. sınıf ve 2. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin dindarlık düzeylerinden anlamlı ölçüde yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Kavun 2016: 98).

Öztürk'ün (2017) çalışmasında ise, lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının inanç, ibadet ve etki boyutlarında yaşlarına göre anlamlı farklılaşma göstermemiştir. Fakat bilgi boyutunda ise 15 yaşındakilerin 16 ve 17 yaşındakilere göre dindarlık puanlarının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur (Öztürk 2017: 59). Yavuz'un (2009) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada ise en fazla düşük inanç düzeyli öğrencinin % 3 ile 3. sınıflarda olduğunu, en az ise % 2 ile 1.sınıflarda, yüksek inanç düzeyinin ise en fazla % 92,5 ile 2. sınıflarda, en az ise % 88,1 3. sınıflarda olduğu bulunmuştur (Yavuz 2009: 70). Sınıf (yaş) değişkeni ile dindarlık arasında anlamlı farklılıklar olduğunu bulan başka çalışmalar da vardır (Kımtır'in, 2008; Özel 2003; Gürsu 2011; Şentürk 2013; Ashmawy 2016; Çetin 2010). Araştırmamızda 9.sınıf öğrencilerinin dini tutum düzeyinin daha yüksek bulunmasında muhtemelen yaş etkilidir. Çünkü ergenliğin ilk yılları olan 9.sınıfın, dini şuurun uyanmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde dine değerlere olan ilgi

oldukça fazladır. Fakat daha sonra genç zihinsel gelişimin de etkisiyle kabul ettiği tüm dini bilgi ve değerleri tekrardan değerlendirmeye tâbi tutar. Çevrenin değişmesi, edinilen yeni bilgiler ve karşılaşılan farklı insanların onun sorgu sürecini etkileyebilir. Böylece bir takım dini şüphe ve bunalımların etkisi altında kalabilmektedir.

4.2.3. Dindarlık ve Okul Türü Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların okul türü ile dini tutumun biliş boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p>0.5$). Fakat dini tutum ve duygu, davranış, Tanrı alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dini tutum düzeyi, Fen Lisesi öğrencilerinden daha yüksek, duygu ve Tanrı boyutlarının da daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.

Literatür tarandığında dini eğitimin verildiği kurumlar olan İmam- Hatip lisesi öğrencilerinin diğer lise türlerine göre dindarlık puanları açısından daha yüksek düzeye sahip oldukları görülmektedir. Koç'un (2004) lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmasında, dua ve ibadet konusunda lise türleri değişkenine göre din eğitimi alan ergenlerin, almayan ergenlere göre dua ve ibadet davranışlarını incelemiştir. Sonuç olarak İmam- Hatip Lisesi ve özel liselerin namaz oruç gibi dini davranışlarını Anadolu Lisesi ve genel lise grubundaki öğrencilere oranla daha düzenli ve yüksek olarak bulmuştur (Koç 2004: 165). İmam- Hatip Lisesi öğrencilerinin diğer lise türlerine göre dindarlık puanları açısından daha yüksek düzeye sahip oldukları bulgusuna ulaşan birçok çalışma vardır (Alıcıküşü 2013; Gürsu 2011; Kula 2011; Bilge 2013; Ashmawy 2016; Kavun 2016; Özel 2003). Şentürk (2013) ise lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında öğrenim görülen eğitim kurumu değişkeni ile dindarlık arasında anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Şentürk 2013: 73).

Araştırmamızdaki bulgular ve yapılan diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören ergenlerin diğer liselerdeki öğrencilere göre daha dindardır. Bu durumun muhtemel nedeni ise, İmam-Hatip Liselerinde verilen din derslerinin diğer liselere oranla daha fazla olmasıdır. Dinin

farklı boyutlarına yönelik derslerin olması, imam hatipteki gençlerin dini duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirerek dindarlık düzeylerini artırabilmektedir.

4.2.4. Dindarlık ve Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda anne-babanın sağ olma değişkeni ile dini tutum ve duygu, davranış, Tanrı alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$). Fakat babanın sağ olma değişkeni ile dini tutumun biliş boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre, dini tutumun biliş boyutu açısından anne-babasından herhangi biri yaşayanlar, her ikisi de yaşamayanlara göre daha yüksek düzeye sahiptir.

Literatürde konuyla ilgili çeşitli bulguların elde edilmiş olduğunu görmekteyiz. Altun'un (2014), araştırmasında dindarlık düzeyleri en yüksek olan öğrenciler, anne-babası vefat edenler iken; dindarlık düzeyleri en düşük olanlar ise anne-babası ayrı yaşayan öğrenciler olduğu tespit edilmiştir (Altun 2014: 98) . Ashmawy (2016) ise dindarlık ölçeği puan ortalaması ile anne-babanın sağ olup olmama durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığını tespit etmiştir (Ashmawy 2016: 63).

Araştırmamızda, dini tutumun biliş alt boyutunda, ebeveynlerinin her ikisi de yaşamayan öğrencilerin, diğerlerine göre daha düşük ortalamaya sahip olmasının muhtemel nedeni, ailenin dini bilginin ilk kaynağını olmasıdır. Çünkü küçük yaşlardan itibaren aileden öğrenilen dini bilgiler, sonraki süreçte karşılaşılan bilgilere temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, anne-babasını kaybetmiş olan gençlerin dini eğitimini, anne-babası dışında bir kaynaktan öğrenmesi bu noktada diğerlerine kıyasla yetersiz olabilmektedir.

4.2.5. Dindarlık ve Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların birlikte yaşanılan kişi sayısı ile dini tutum ve biliş, duygu, davranış alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0.05$). Fakat -babanın sağ olma değişkeni ile dini tutumun Tanrı alt boyutu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$).

Buna göre, dini tutumun Tanrı boyutu açısından 6-7 kişi yaşayanlar, 4-5 kişi yaşayanlara göre daha yüksek puana sahiptir.

Literatüre baktığımızda, Çoban'ın (2013), lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık üzerine yaptığı araştırmasında, kardeş sayısı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi incelediği görülmektedir. Bu çalışmada kardeş değişkeniyle ilgili, en fazla 4 kardeşi olma durumuna göre maddeler verilmiştir. Buna göre öğrencilerden 3 kardeşi olanların, dindarlık ölçeği puan ortalamasının ($X=4,29$) en yüksek, kardeşi olmayan öğrencilerin ise dindarlık ölçeği puan ortalamasının ($X=4,10$) düşük olduğu bulunmuştur (Çoban 2013: 89). Bizim araştırma bulgularımıza göre, dini tutumun tanrı alt boyutundan birlikte yaşadıkları kişi sayısı 6-7 olanlar, 4-5 kişi olanlara göre daha yüksek puana sahip olduğu bulunmuştur. Bunun muhtemel nedeni, aynı evde kalan, anne-baba, dede-nine ve kardeşlerin ergenlik dönemindeki gencin dini duygu, düşünce ve davranışlarını etkilemesidir. Ayrıca evin kalabalık olması nedeniyle özdeşim kuracağı kişilerin sayısının fazla olması gencin dini şüpheye düşmesini engelleyebilir ve dini tutumlarının belirginleşmesinde ona yardımcı olabilir.

4.2.6. Dindarlık ve Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların gelir düzeyi ile dini tutum ve dini tutumun biliş boyutu hariç duygu, davranış ve Tanrı alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre, dini tutum, duygu, davranış ve Tanrı boyutu açısından düzenli gelire sahip olmayanlar, geliri asgari ücret olanlar ve 2021-3500 tl olanlar, gelir düzeyi (en yüksek gelir düzeyi) 4501tl ve üzeri olanlar göre daha yüksek puana sahip olduğu bulunmuştur.

Alan yazın incelendiğinde araştırma bulgumuzu destekleyen sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Yoğurtçu (2009) tarafından yapılan çalışmada ekonomik durumu yüksek katılımcıların dindarlık ortalama puanlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyine dair dindarlık puanları arasında anlamlı fark bulan çalışmalardan çoğunluğu gelir düzeyi arttıkça dindarlığın arttığı sonucuna ulaşmıştır (Yoğurtçu 2009: 60). Aydemir (2008), Arslan (2008), Dağlı (2010), Öztürk (2017) ve Çetin (2010) tarafından yapılan çalışmalarda ise sosyo-ekonomik durum değişkeni ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılmış ve ekonomik

durumu yüksek olanların daha yüksek dindarlık puanına sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Gelir düzeyi değişkeni ile dindarlık puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını bulan çalışmaların sayısı da oldukça fazladır (Dağlı 2014; Alıcıküşu 2013; Özel 2003; Gürsu 2011; Kavun 2016). Yapılan araştırmalarda, elde edilen verilerin çeşitli olmasının muhtemel nedeni örneklem farklılığı olabilir. Araştırmamızda, yüksek gelir düzeyine sahip olan öğrencilerin, diğerlerine göre daha az dindar olmasının nedeni ise, dindarlığın bireyin iç dünyasına hitap eden manevi bir yaşantı iken, ekonomik durumun maddi boyutlu olması işle açıklanabilir. Çünkü bazı durumlarda maddi ve manevi unsurlar birbirine karıştırılsa da genel olarak maneviyat ile maddiyat birbirinden ayrı değerlendirilir (Kavun 2016;123). Ayrıca bu bulgular, yüksek ekonomik düzeydeki bireylerin, iş yoğunluğu içerisinde dini gereksinimleri tam olarak yerine getirememeleri veya dini daha teorik çerçevede algılıyor olmalarıyla açıklanabilir. Diğer taraftan yoksul ailelerden gelen genç, bir takım maddi imkânlarla sahip olmaması onlarda ortaya çıkan psikolojik eksiklik, yetersizlik ve engelleşmişliği dini değerlere yönelerek telafi ediyor olabilirler (Kızılgeçit 2011: 182). Dindarlık, sadece gelir düzeyi ile şekillenen bir yapı değildir. Onun birçok değişkenden etkilenen çok yönlü çok boyutlu bir yapı olduğundan, diğer faktörler de düşünülerek yorum yapmak daha sağlıklı olacaktır.

4.2.7. Dindarlık ve Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların annenin öğrenim durumu ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış, Tanrı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre, dini tutum ve tüm alt boyutlarında, annesi ilköğretim mezunu olanlar, üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Alın yazın incelendiğinde konuyla ilgili farklı bulguların olduğu görülmektedir. Öztürk'ün (2017) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında dindarlık puanlarının inanç ve duygu alt boyutlarında anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği görülmektedir. Buna göre inanç ve duygu alt boyutlarında anne eğitim düzeyi lise ve üniversite olan öğrencilerin dindarlık puanı anne eğitim düzeyi okuryazar, ilköğretim ve ortaokul olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek

olduğu bulunmuştur. Buna karşın lise öğrencilerinin dindarlık puanlarının ibadet, bilgi ve etki alt boyutlarında anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılaşma göstermediği görülmektedir (Öztürk 2017: 60). Kımtır'ın (2008) çalışmasında anneleri yüksekokul ya da üniversite mezunu olan öğrenciler, anneleri okur-yazar olmayan ya da sadece okur-yazar olan öğrenciler, anneleri ilkököl ve ortaokul mezunu olan öğrencilere göre dini ibadetleri yerine getirme hususunda daha düşük bir eğilim göstermekte olduğu bulunmuştur (Kımtır 2008: 197). Kavun'un (2016) çalışmasına bakıldığında; en yüksek dindarlık puanının annesi "üniversite mezunu" olanlar tarafından alındığı görülmektedir. Daha sonra annesi "ilkokul" mezunu ve "lise" mezunu olan ergenlerin dindarlık düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. En düşük dindarlık puanını ise annesi "okuryazar olmayan" ergenlerin aldığı belirlenmiştir. Gruplar arasındaki anlamlı farklılık ise annesi üniversite mezunu olan öğrencilerle annesi okuryazar olmayan ve lise mezunu olan öğrenciler arasında olduğu tespit edilmiştir (Kavun 2016: 103). Gürsu'nun (2011) çalışmasında ise ergenlerin dindarlık düzeylerinde, annelerinin eğitim durumları açısından anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre annenin eğitim durumu yükseldikçe buna bağlı olarak çocuklarının dindarlık düzeylerinin düştüğünü görmekteyiz (Gürsu 2011: 215). Ashmawy (2016) ise öğrencilerin annelerinin eğitim seviyesine göre öğrencilerin dindarlık eğilimleri arasında farklılığın annesi ilkököl ile üniversite ve üstü karşılaştırması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Ashmawy 2016: 65). Özel (2003) ise dindarlık ve anne eğitim seviyesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusuna ulaşmıştır (Özel 2003: 69).

Yapılan araştırmalarda annenin eğitim düzeyi ile çocuğun dindarlığı arasında doğrusal bir ilişki bulunmasının muhtemel nedeni, annenin sahip olduğu eğitimin düzeyi, kendi duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirdiği gibi çocuklarının duygu, düşünce ve davranışlarını da bütün yönleriyle etkilemesidir. Bu nedenle ergenlik döneminde birçok faktörün etkisiyle şekillendirdiği dindarlığını, annenin eğitim durumu etkileyebilmektedir. Fakat bizim araştırmamızda, anne öğrenim durumu bakımından alınan puan ortalamalarına baktığımızda, dini tutum ve alt boyutlarından en çok puan alan gruplar, annesi ilkököl ve ortaokul mezunu olanlardır. Bu durumun muhtemel nedeni, eğitim sistemiyle ilgilidir. Çünkü eğitim sisteminin sorgulamayı teşvik etmesiyle bilimsel bilgiler önem kazanmaktadır. Fakat

dini metinlerde yer alan bazı bilgilerin bilimle açıklanamaması insanların dine karşı şüphe duymalarına neden olabilir.

4.2.8. Dindarlık ve Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların babanın öğrenim durumu ile dini tutumun biliş ve davranış boyutları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Fakat babanın öğrenim değişkeni ile dini tutum ve duygu, Tanrı alt boyutları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre dini tutum, duygu ve Tanrı alt boyutları açısından babası üniversite mezunu olanlar, babası ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olanlara göre daha yüksek puanlara sahiptir.

Alan yazında konuyla ilgili farklı bulguların olduğu çalışmalar vardır. Ashmawy (2016) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim seviyesine göre öğrencilerin dindarlık eğilimlerinin istatistiksel olarak farklılık gösterdiğini sonucunu elde etmiştir. Buna göre babası ilkokul mezunu olanların dindarlık puanı babası üniversite ve üstü mezunu olanların dindarlık puanına göre daha yüksektir (Ashmawy 2016: 67). Kınter'in (2008) çalışmasında ise dini hayatın ibadet ve inanç boyutunda en düşük ortalama babaları yüksekokul ya da üniversite mezunu olan öğrencilere aittir. Fakat bu boyutlardaki ortalamalar arasındaki farklılıklar anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır (Kınter 2008: 195). Baba eğitim düzeyi ile dindarlık arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşan başka çalışmalar da söz konusudur (Alıcıkuşu 2013; Öztürk 2017; Özel 2013; Kavun 2016) Araştırma bulgumuz ve yapılan diğer çalışmalar gösteriyor ki, babaların eğitim seviyesi yükseldikçe çocukların dindarlık puanları düşmektedir. Kınter (2008) böyle bir sonucun ortaya çıkmasında ülkemizde eğitim durumunun etkili olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Türk eğitim sistemi, dini normlardan uzak ve tamamen seküler bir yapıya sahiptir. Mevcut eğitim sisteminde eğitimini tamamlamış, dini inanç ve pratiklere şüpheyile bakan ve dine karşı ilgisiz bir tavır sergileyen anne-babaların çocuklarının da dine karşı tutumları aynı şekilde olacaktır (Kınter 2008: 336).

4.2.9. Dindarlık ve Annenin Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların annenin mesleği ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre dini tutum, duygu ve Tanrı alt boyutları açısından annesi ev hanımı olanların puanı, annesi memur ve diğer meslek grubundan olanlara göre, daha yüksek puanlara sahiptir. Duygu alt boyutunda ise, annesi işçi olanlar annesi memur ve diğer meslek grubundan olanlara göre, daha yüksek puanlara sahiptir.

Alan yazın incelendiğinde annenin mesleği ve dindarlık ilişkisini istatistiksel olarak ele çalışmalardan Çoban'ın (2013) lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada dindarlık ölçeği puan ortalamasının, anne-babanın çalışma durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Çoban 2013: 93). Konuyla ilgili istatistiksel araştırmaların az olması, yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularımıza göre, annesi ev hanımı olanlar yani çalışmayanlar, memur ve diğer meslek grubundan yani çalışanlara göre daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Bunun muhtemel nedeni, çalışan annelerin çocuklarıyla geçirdiği vaktin sınırlı olması ile ilgilidir. Çünkü çalışma saatlerinin uzunluğu ve iş hayatındaki stresli ortamın sebep olduğu ruh hali, annelerin çocuklarıyla geçirdikleri vaktin süresini ve niteliğini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu anneler çocukların gelişim ihtiyaçlarının tam anlamıyla farkında olamayabilir. Bu gelişim süreçlerinden dini gelişim de olumsuz etkilenebilir.

4.2.10. Dindarlık ve Babanın Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların babanın mesleği ile dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre dini tutum, duygu ve Tanrı alt boyutları açısından babası işçi ve çiftçi olanların puanı, babası memur olanlara göre, daha yüksek puanlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacı literatürde babanın mesleği ile dindarlık arasında ilişkiye dair istatistiksel açıdan bir bulguya

rastlamamıştır. Babası işçi ve çiftçi olan öğrencilerin, gelir düzeyinin memur olanlara göre düşük olmasından dolayı, ekonomi ve dindarlık arasındaki ilişkiye dair yorumları burada yineleyebiliriz. Yoksulluğun verdiği sıkıntılı süreç insanları, Allah'a sığınma O'ndan yardım isteme gibi davranışlara daha çok yöneltebilir. Ayrıca çiftçi olan ailelerin kırsal kesimlerde yaşıyor olması, dinle daha fazla meşgul olması açısından önemlidir. Günay'ın (1999) yaptığı çalışmada kırsal kesimde yaşayanların namaz, oruç gibi ibadetleri düzenli olarak yerine getirme oranı şehirde yaşayanlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca kırsal kesimden şehre göç etmiş olanların şehirde yaşama süreleri arttıkça ibadetlerde bir azalma olduğu tespit edilmiştir (Günay 1999: 125).

4.2.11. Dindarlık ve Kalınan Yer Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların kalınan yer ile dini tutum ve alt boyutları biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde kalınan yer değişkeni ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair istatistiksel açıdan bulgulara rastlanmıştır.

Ergenlik döneminde, karşılaşılan birçok zorluk gençleri ruhsal anlamda olumsuz etkileyebilir. Ailenin desteğini, sevgisini yanında hissetmemek ise bu dönemde sorunların daha çok artmasına sebep olabilir. Maddi ve manevi anlamda büyüklerinin rehberliğine gereksinim duyan ergen, pansiyon ortamında iyice kimsesiz, güvensiz ve yapayalnız görebilir. Bu durum onu, bir sığınma mekanizması olarak dine yönelmesinde etkili olabilir. Bu nedenle ailenin yanında ya da pansiyonda kalmanın dindarlık üzerinde etkili olabileceğini düşünmüştük. Çalışmamızda anlamlı farklılıkların çıkmamış olması ve literatürde konuyla ilgili çalışmaların bulunmaması, sağlıklı bir yorum yapmak için yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

4.2.12. Dindarlık ve Pansiyonda Kalınan Süre Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların pansiyonda kalınan süre değişkeni ile dini tutum ve alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı arasında istatistiksel açıdan

anlamli bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde pansiyonda kalınan süre değişkeni ile dindarlık arasındaki ilişkiye dair istatistiksel açıdan bulgulara rastlanmıştır. Bu konuyla ilgili yorum yapabilmek için yapılacak olan yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

4.3. Akademik Başarı ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

4.3.1. Akademik Başarı ve Cinsiyet Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile cinsiyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Yapılan analizlerde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre akademik başarısının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde çalışmamızın bulgusuna paralel bulguların olduğunu görülmektedir. Alıcıküşu'nun (2013) liseli öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmasında, erkeklerin akademik başarı ortalamaları 62,8, kızların akademik başarı ortalamaları ise 72. olarak bulunmuştur. Erkek ve kızlar arasında bulunan 10 puanlık farkın $p<.05$ düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur (Alıcıküşu 2013: 44). Nalbant'ın (2010) çalışmasında ise çalışmamızın aksine erkeklerin kızlara oranla kendilerini daha başarılı algıladıkları tespit edilmiştir (Nalbant 2010: 74). Araştırmalarda elde edilen verilerdeki çeşitliğin muhtemel sebebi, örneklem farklılığıdır. Çalışmamızda, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek akademik başarıya sahip olduğunun bulunması ise, ders çalışmaya yönelik tutumların cinsiyete göre farklılaşma göstermesi ile açıklanabilir. Kız öğrencilerde görev ve sorumluluk bilincinin erkek öğrencilerden daha gelişmiş olması iki cins arasında başarı farklılığına neden olabilmektedir.

4.3.2. Akademik Başarı ve Sınıf Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile sınıf düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre 11.sınıf

öğrencilerinin daha başarılı olduğu görülmektedir. 11.sınıf öğrencileri, 9 ve 10'lara göre gelişimin tüm evrelerinde daha çok ilerleme kaydetmişlerdir. Bundan dolayı alt sınıflarda yaşadıkları birçok problemle nasıl mücadele etmeleri gerektiğini bilirler. Böylece ders çalışmaya yönelmeleri daha kolay olabilmektedir. Ayrıca 12.sınıfların üniversite sınavına girecek olmalarından dolayı okul derslerine ilgilerinin azalması ve yaklaşan sınavın paniğe ve strese neden olması başarı durumlarını olumsuz etkileyebilmektedir. 11.sınıfta gelişen zihinsel yapı ve henüz sınava fazla vaktin olması, hedefler belirleme ve hedeflere ilerleme noktasında öğrencilere yardımcı olabilir. Bu durumdan akademik başarı da payını alır.

4.3.3. Okul Türü ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile okul türü değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden akademik başarısı en yüksek olan okul Fen Lisesi, ardından Anadolu Lisesi sonra İmam-Hatip ve en sonda da Meslek lisesi öğrencilerinin geldiği görülmektedir.

Literatür incelendiğinde çalışmamızın bulgusuna paralel bulguların olduğunu görülmektedir. Alıcıküşu'nun (2013) liseli öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmasında, en yüksek akademik başarı ortalaması İMKB Süleyman Demirel Fen Lisesi en düşük ise, Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi olduğu bulunmuştur. Fen lisesinin diğer tüm liselere göre ortalamasının yüksek ve bunun da $p<05$ düzeyinde anlamlı olduğu bulunmuştur (Alıcıküşu 2013: 46). Seyis in (2011) çalışmasında ise Anadolu Lisesi ve Fen Lisesinin genel lise ve meslek liselerine göre akademik puanlarının anlamlı şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Seyis 2011: 48).

Anadolu ve Fen Liselerinde akademik başarının yüksek çıkması, bu liselerin daha başlangıçtan itibaren nitelikli öğrencileri almasıyla açıklanabilir. Liseye girişte, Fen Lisesi ve Anadolu Liseleri puanla öğrenci alırken İmam-Hatip ve Meslek Liseleri sınavsız öğrenci almaktadır. Ayrıca İmam-Hatip ve Meslek Liselerinde mesleki gelişime yönelik derslerin ağır olması, bu okullara daha çok eğitim ve gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının geliyor olması akademik başarının düşük olmasını etkileyebilir.

4.3.4. Akademik Başarı ve Anne-Babanın Sağ Olma Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile anne-babanın sağ olma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Literatür tarandığında, Bolayır (2011) öğrencilerin anne- babalarının hayatta olup olmama durumları ile öğrenimlerini düzenli şekilde sürdürebilme durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yine aynı çalışmada “kendinizi derslerinizde nasıl değerlendiriyorsunuz” sorusuna anne babasının ikisi de yaşayanların, %54,5’i kendini derslerinde başarılı, %45,5’ü başarısız; sadece annesi yaşayanların %68,8’i başarılı, %31,3’i başarısız; sadece babası yaşayanların %100’ü başarılı, anne-babası sağ olmayanlar %100’ü derslerde kendini başarılı olarak değerlendirdiği saptanmıştır. İstatistiksel olarak değerlendirildiğinde ise öğrencilerin anne-babasının hayatta olma durumları ile kendilerini derslerinde nasıl değerlendirdikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Bolayır 2011: 46). Araştırmamızda istatistiksel açıdan anlamlı olmasa da, anne-babasının her ikisi de yaşayanların aritmetik ortalaması diğerlerine oranla yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun muhtemel nedeni, anne-babanın varlığı ergenlik döneminde genç için en büyük desteklerden biridir. Anne-babalar evlatlarının gelecekte iyi mesleklere yerleşmeleri için onlara maddi manevi destek sağlaması, gençlerin akademik başarısını artıran sebepler arasında sayılabilir.

4.3.5. Akademik Başarı ve Birlikte Yaşanılan Kişi Sayısı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile birlikte yaşanılan kişi sayısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

Çalışmamızın başında birlikte yaşanılan kişi sayısı arttıkça akademik başarının düşmesi bekleniyordu. Çünkü evdeki birey sayısı arttıkça anne-babanın çocuğa ayıracakları vakit muhtemelen azalır. İlgi ve otoritenin eksikliği başarıyı olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, artan birey sayısı imkân ve olanakların da azalmasına sebep olacağından başarı da bu durum akademik başarıyı düşürebilir.

4.3.6. Akademik Başarı ve Gelir Düzeyi Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile ailenin gelir düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı en yüksek olan grup en fazla gelir düzeyine sahip olan 4501tl ve üzeri gelire sahip olan öğrencilerin olduğu tespit edilmiştir.

Alan yazında benzer sonuçlar elde eden çalışmalar vardır. Alıcıküşu'nun (2013) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında gelir durumu algısında *çok iyi ve iyi diyen* 148 kişinin akademik başarı ortalaması 69,9, *orta diyen* 230 kişinin akademik başarı ortalaması 66,6, düşük; *çok düşük* diyen 29 kişinin akademik başarı ortalaması 60,3 olarak bulunmuştur. Gelir düzeyi ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre en yüksek başarı ortalamasına sahip olanlar en yüksek gelir düzeyine sahip olan öğrencilerdir (Alıcıküşu 2013: 45). Literatürde yüksek gelir grubuna dâhil olan öğrencilerin diğerlerine oranla akademik başarı ortalamalarını anlamlı biçimde yüksek bulan birçok çalışma vardır (Seyis 2011; Dağlı 2007; Polat 2008). Bu durumun muhtemel nedeni ise, maddi imkânların fazla olması ile eğitime ayrılan miktarın ve kalitenin artış göstermesidir.

4.3.7. Akademik Başarı ve Annenin Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile annenin öğrenim durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden akademik başarısı en yüksek olan grup annesi üniversite mezunu olanlar, ardından da lise mezunu olanlar olduğunu görülmüştür. Literatür incelendiğinde, Alıcıküşu'nun (2013) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında, akademik başarı ortalaması en yüksek olan grubun, annesinin öğrenim durumu üniversite, ikinci yüksek olan grubun ise annesinin öğrenim durumu lise olanlar olduğunu tespit etmiştir (Alıcıküşu 2013: 46). Yapılan çalışmalarda annenin eğitim düzeyi arttıkça çocukların akademik başarısının yükselmesinin muhtemel nedenleri, eğitilmiş annenin çocuklar üzerinde rehberlik yapabilme durumudur. Çünkü eğitim seviyesi yükseldikçe bilinçlenen anne çocuklarını daha iyi yönlendirebilir ve derslerinde çocuklarına yardımcı olma ihtimali de yüksektir.

Ayrıca eğitim seviyesi arttıkça sosyo-ekonomik düzeyin de artış göstermesi, annesi üniversite ve lise mezunu olanların akademik başarısının yüksek olmasını açıklayabilir.

4.3.8. Akademik Başarı ve Babanın Öğrenim Durumu Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile babanın öğrenim durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerden akademik başarısı en yüksek olan grup, babası üniversite mezunu olanlar ile lise mezunu olanlar olduğunu görülmüştür. Evde daha çok babanın otorite figürü olmasından dolayı, eğitim seviyesi yüksek bir baba, ergeni daha kolay yönlendirebilir. Bundan dolayı, bilinçli bir baba kendisi aynı yollardan geçtiği için çocuğuna başarılı olma konusunda yol gösterir ve onu okumaya teşvik eder. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olan bir baba iyi bir rol-model olabilir. Bundan dolayı çocuğun babası gibi olmaya çalışması onun akademik başarısının yükselmesini sağlayabilir.

4.3.9. Akademik Başarı ve Annenin Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile annenin mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı en yüksek olan grup annesi ev hanımı olanlardır. Bunun muhtemel sebebi ev hanımlarının çocuklarına ayırdıkları zamanın fazla olmasıdır. Annenin çalışmaması, ilgi ve otoritesini çocuklar tarafından daha fazla hissedilmesini sağlar. Buna karşın çalışan annelerde, çalışma hayatının zorlukları, vaktin bir kısmını iş yerinde geçirmek zorunda olmaları gibi nedenlerden dolayı, çocuklarının tüm ihtiyaçlarına yetişemeyebilirler. Bu durum da çocukların akademik başarısını olumsuz etkileyebilmektedir.

4.3.10. Akademik Başarı ve Babanın Mesleği Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile babanın mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre

araştırmamıza katılanlar öğrencilerden akademik başarısı en yüksek olan grubun babası memur olan öğrenciler olduğu görülmektedir. Memur olan insanların eğitim seviyesi diğerlerine göre daha yüksek olmaktadır. Eğitimli insanlar çocuklarının başarılarını daha çok önemsemekte, onları çalışmaya sevk etmekte ve yol göstermektedirler. Ayrıca memur olan insanlar, maddi durumu düşük olanlara göre daha fazla imkânla sahiptirler. Bu imkânlardan bazıları akademik başarıya yönelik olarak kitap, kurs veya özel hoca olabilmektedir.

4.3.11. Akademik Başarı ve Kalınan Yer Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların üzere akademik başarı ile kalınan yer arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Fakat akademik başarısı 85-100 aralığında olan grubun %59'unu ailesi yanında kalanlar olduğu tespit edilmiştir. Ailesi yanında kalan bir öğrencinin, maddi manevi destek alacağı kaynakların yanında olduğunu bilmesi, ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçebilir. Özellikle yurt ortamında, kendini yalnız ve kimsesiz hissedenden ergenler için ders çalışmak kolay olmayabilir. Kendi ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalması, yurt ortamından kaynaklanan problemler ve arkadaş çevresinin olumsuz etkisi pansiyonda kalan ergenlerin akademik başarısını olumsuz etkileyebilmektedir.

4.3.12. Akademik Başarı ve Pansiyonda Kalınan Süre Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile pansiyonda kalanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre akademik başarısı en yüksek olan grup 3-4 yıl kalanlar olduğu tespit edilmiştir.

Literatüre bakıldığında, pansiyonda kalınan süre ile akademik başarı algısı konusunda Bolayır'ın (2011) bir çalışma yürütmüştür. Ona göre pansiyonda kalınan sürenin başarı-başarısızlık üzerinde istatistiksel olarak bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle pansiyonda ne kadar zamandır kalındığı ile öğrencilerin kendilerini derslerde başarılı ve başarısız olarak değerlendirmeleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur (Bolayır 2011: 51).

Araştırmamızda pansiyonda kalanlar arasında, 3-4 yıl kalanların diğerlerine göre akademik başarılarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında, pansiyona gelinen ilk yılların ortaokul düzeyinden lise düzeyine geçiş sürecinde olması ve aileden uzaklaşarak farklı bir çevreye alışma sürecinin öğrencilerin akademik başarısını etkileyen durumlardan olması sayılabilir. İlerleyen senelerde çevreye ve okula alışılması, pansiyon kurallarının öğrenilmesi ile ders çalışma yöntemlerinin gelişmesi akademik başarıyı olumlu etkileyebilmektedir.

4.3.13. Akademik Başarı ve Tövbe ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile tövbe ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0.05$). Buna göre en yüksek akademik başarıya olan öğrencilerin, sık sık tövbe edenler olduğu, en düşük akademik başarıya sahip olanların ise hiç tövbe etmeyenler olduğu tespit edilmiştir. Bunun muhtemel nedeni, ergenlik dönemindeki suçluluk ve günahkârlık duygularının tövbe ile ortadan kalkmasıyla gencin psikolojik olarak rahatlaması ile ilgili olabilir. Çünkü ergenlik döneminde yaşanan günahkârlık duygusundan dolayı huzursuz olan genç birey, zihnini kurcalayan bu durumdan dolayı kendini derslerine veremeyebilir. Zihninin meşgul eden duygu ve düşüncelerden tövbe ile arınması, gence derslerine odaklanma imkânı sunabilir.

4.3.14. Akademik Başarı ve Namaz ile İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile namaz ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0.05$). Buna göre en yüksek akademik başarıya olan öğrencilerin, sık sık namaz kılanlar, en düşük akademik başarıya sahip olanların ise hiç namaz kılmayanlar olduğu tespit edilmiştir. Bunun muhtemel nedeni, namaz ibadetinin gence kazandırdığı iç disiplin ve sorumluluk bilinci ile ilgilidir. Namazın, gün içerisinde belli vakitlerde yerine getirilmesi gereken bir ibadet olması, gence istikrarı, sabrı ve her şartta hedefe ulaşma gibi kazanımlar sağlar (Kımtır, 2016: 302-305).

4.3.15. Akademik Başarı ve Dua İle İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile dua ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre en yüksek akademik başarıya sahip olan öğrencilerin, namaz dışında da sık sık dua edenler olduğu tespit edilmiştir. Bunun muhtemel nedeni duanın insan psikolojisi üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Çünkü duanın temelinde Allah'ın kendisini duyduğuna, önemseyişine ve her türlü tehdit ve tehlikelerden onu koruyacağını dair duyulan derin bir inanç ve güven vardır. Bu inanç sayesinde insanın ruhunda güven duygusu artar, umutsuzluk duygusundan kurtulur, cesareti, gücü ve enerjisi çoğalır (Kımtar, 2008: 111). Dolayısıyla olumsuz duyguların etkisinden kurtulan genç, enerjisini harekete geçirebilecektir. Aynı zamanda dua ile keline güveni, azmi ve cesareti artacağından akademik başarısı olumlu yönde etkilenebilir.

4.3.16. Akademik Başarı ve Oruç İle İlgili Tutum Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların akademik başarı ile oruç ile ilgili tutum arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Çalışmamızın başında oruç ibadetinin bireyin gelişimine katkılarını düşünerek, oruç tutanların daha başarılı olacağını düşünmüştük. Çünkü oruç ibadeti açlık, susuzluk ve cinsi dürtülerden uzak kalmak suretiyle, insanı terbiye eder. Ayrıca bu terbiye sırasında benliğin güçlenmesini sağlayan bir ameldir. Bu nedenle oruç ibadetinin özünde, nefsin isteklerinden uzak durma olduğu için bir irade eğitimi ve sabır işidir. İrade ve sabır insanın hayatta başarılı olabilmesi için en önemli iki faktördür (Uysal, 2014: 21). Nefsini ve isteklerini kontrol altına alabilen kişi başarılı olma noktasında daha çok gayret gösterebilir. Aynı zamanda her türlü zorluğa sabırla göğüs gererek ders çalışma noktasında da başarılı olabilir.

4.4. Dini Tutum, Umut ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

4.4.1. Dini Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Umut Ölçeği ve Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların umut ve alt boyutları ile dini tutumun biliş boyutu hariç tüm boyutları arasında $p < .01$ düzeyinde pozitif yönde zayıf ama anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre katılımcılarda dindarlık arttıkça umut eğilimi de artmaktadır. Elde ettiğimiz bulgular ve konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar gösteriyor ki, dindarlıkla umut arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Dolayısıyla “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde dini tutum düzeyi ile umut düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre dini tutum düzeyi yüksek olanların umut düzeyleri de yüksektir.” hipotezimiz doğrulanmıştır.

Alan yazında dindarlık ve umut arasındaki ilişkiye dair birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. İmamoğlu ve Yavuz’un (2011) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, araştırmaya katılan öğrencilerin inanç puanları ve umutsuzluk puanları arasında oldukça yüksek bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. ($r = -0,440$). Buna göre inanç ve umutsuzluk puanları arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur yani, inanç puanı yükseldikçe umutsuzluk puanı düşmekte ve inanç puanı azaldıkça umutsuzluk puanı yükselmektedir (Yavuz 2011: 239-240). Kızılgöçer’in (2011) çalışmasında, örnekleme dini inanç düzeyi *yüksek* olan grubun umutsuzluk ölçeği ortalaması ($X = 5,25$) iken, inanç düzeyi “düşük” olanların umutsuzluk ortalaması ($X = 10,00$) olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, dini inanç düzeyi *yüksek* olan grubun, umutsuzluk düzeyi “düşük” olduğu bulgusu elde edilmiştir (Kızılgöçer 2011: 215).

Dağcı’nın (2014) pozitif psikoloji bağlamında umudun dindarlıkla ilişkisini tespit etmek amacıyla üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmasında dindarlık ve alt boyutlarının umutla anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Buna göre, dindarlığın inanç boyutu ile umut arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuşken, duygu ve davranış boyutlarında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Ancak bilgi boyutuyla ise umut puanları arasında anlamlı bir ilişki

yoktur (Dağcı 2014: 86). Kandemir'in (2016) umut, iyimserlik ve dindarlık üzerine yaptığı çalışmasında ise, dindarlığın dinî davranış, bilgi, inanç-duygu, içsel dinî motivasyon ve iyimserlik değişkenleri ile birlikte ele alındığında, bu değişkenlerin bireylerin umut puanları ile çok güçlü ve anlamlı bir korelasyona sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi analiz sonuçlarına göre ise, dindarlığın dinî inanç-duygu boyutu, dinî davranış boyutu ve iyimserlik değişkeninin umut üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüş, dinî bilgi boyutu ile içsel dinî motivasyonun umudun yordanmasında anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir (Kandemir 2016: 191)

Ünal (1998) ise çalışmasında, umut ile dindarlık arasında, pozitif yönde doğrusal bir ilişki bulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin %77,3'ünün dindarlık puanı yüksek olup, güçlü dindar kategorisine girenlerin aynı zamanda son derece düşük umutsuzluk puanına sahip yani yüksek umutlu olduklarını tespit etmiştir (Ünal 1998: 148). Yavuz (2009) ise, inanç puanı ile umutsuzluk puanı arasında oldukça yüksek negatif bir korelasyon olduğunu bulmuş ve inanç puanı arttıkça umutsuzluk puanı azalacağını tespit etmiştir (Yavuz 2009: 102).

Araştırma bulgularımızda görüldüğü üzere, umut ölçeği ile dindarlık ölçeğini biliş alt boyutu hariç, diğer boyutları olan, duygu, davranış v Tanrı boyutlarında anlamlı ilişki söz konusudur. Biliş boyutunda anlamlı ilişkinin bulunamamış olması, ölçeğin bu boyuta yönelik maddelerinden kaynaklanabilir. Çünkü diğer maddeler dindarlık adına olumlu ifadelerden oluşurken, bu maddeler yapısı itibariyle olumlu olsa da anlam itibariyle dindarlığın aleyhine ifadelerdir. Bu da, öğrencilerin kafasını karıştırmış olabilir. Umudun, dindarlığın duygu boyutu ile anlamlı ilişkisinin olması, umudun da bir duygu olması sebebiyle beklenen bir sonuçtur. Kişinin Allah'a karşı duyduğu sevgi, korku, güven ve sığınma gibi duyguları içene alan bu boyutun insanda güçlü olması, umudun ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlaması açısından önemlidir. Çünkü umut, sevgi ve güven duygularından beslenir. Aynı zamanda bu duyguların kaynağı olan bir Yaraticının mevcudiyeti, kulun O'nun kendisine yakın olduğunu hissetmesi ve zor zamanlarında ona yardım ettiğini düşünmesi o kişinin umudunu daima canlı tutmasını sağlar. Kulun Allah'a huşu ile yönelip, bağlanması, ibadet ve dua ile O'nunla iletişime geçmesi, yaşanan sıkıntıların yaratacağı olumsuz ruh halinden bireyi korur. Kişi olumsuzlukların etkisiyle içine düştüğü

karamsarlıktan, stres ve bunalımlardan her şeye gücü yeten Yaratıcı'ya yönelerek kurtulur ve geçmişi ve geleceği adına umut duymaya başlar. Araştırmamız da umut ölçeği ve dua, namaz ve tövbe ile ilgili tutumlar arasında anlamlı ilişkilerin bulunmuş olması da bu görüşleri destekler mahiyettedir.

Umut duygusu, insanın birikimlerinden doğan ve güçlenerek artmak için yine o birikimlere ihtiyaç duyan bir duygudur. Umudun gerçek manada kalıcı olması için maddi birikim ve olanakların ötesinde insanın sınırsız beklentilerini karşılayabilecek olan mutlak bir güce dayanması gerekir. Ayrıca umudun varlığı sadece sınırları olan bu dünyada değil, ölüm sonrası hayat için de insana güç verebilir. Bu nedenle umudun ortaya çıkmasında, güçlenerek devam etmesinde ve ölüm sonrasına taşınmasında din ve dini değerler çok önemli olabilmektedir.

4.4.2. Dini Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların dini tutum ve dini tutumun alt boyutları olan biliş, duygu, davranış ve Tanrı boyutları ile akademik başarı arasında bir ilişkiyi belirlemek üzere yapılan analizlerde akademik ortalaması 60-69 ve 70-84 olanların dini tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 85-100 olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Güler ve Emeç'in (2006) çalışmasında, dini inanç düzeyi yüksek olanların akademik başarıları diğerlerine göre daha fazla olduğunu bulgulamıştır (s.141). Şentürk'ün (2013) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında notu 85 ve üzeri olanların dindarlık ölçeği puan ortalaması ($X=4,25$) ile en yüksek, 44 ve daha düşük olan öğrencilerin dindarlık ölçeği puan ortalamasının ($X=3,85$) en düşük olduğu görülmektedir (Şentürk 2013: 94). Buna göre öğrencilerin dindarlık seviyesi düştükçe akademik başarı düzeyinin de düştüğü görülmektedir. Çetin (2010) tarafından yapılan araştırmada ise dindarlık puanı ile okul puanı arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Fakat okul puanı en düşük olan grubun, dindarlık puanının da düşük olduğu bulunsu da okul puanı yüksek olan grubun dindarlık puanları yüksek bulunmamıştır (Çetin 2010: 66).

Alıcıkuşu'nun (2013) öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında ise, kendini dindar olarak tanımlayan grup, en başarılı grup olarak bulunmuşken, en az

başarılı olan grup ise kendini çok iyi dindar olarak gören grubun olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada akademik başarı ile dindarlık düzeyi arasında pozitif yönde düşük bir ilişki çıktığı; fakat bu ilişkinin anlamsız olduğu sonucuna ulaşmıştır (Alıcıküşü 2013: 48). Nalbant'ın (2010) yaptığı araştırma sonucunda başarı algısı ve dindarlık arasında negatif yönlü düşük bir ilişki bulmuş; fakat ilişkinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Nalbant 2010: 86).

Araştırmamızda beklentilerimizden biri de, dini tutum ölçeğinden yüksek puan alan öğrencilerin daha yüksek akademik başarıya sahip olacağı yönündeydi. Çünkü din, insanlara daima çalışmayı, zorluklar karşısında pes etmeden, sabır içinde mücadele etmeyi öğütler. Aynı zamanda ilme ve bilgiye önem vererek inananlarını daima düşünmeye sevk eder. Özellikle ibadetler boyutunda, sorumluluk bilincinin gelişmesi ve iradenin sağlamlaşması, bireyin ders çalışma noktasındaki sorumluluk bilincini ve iradesini etkileyebilir. Fakat araştırmamızda not aralığı 60-69 ve 70-84 olan grubun 85-100 olan gruptan daha fazla dindar olarak bulunmuştur. Bu durum okul türü değişkeni ile dindarlık arasındaki ilişkiyi açıklayabilir. Çünkü not aralığı 60-69 ve 70-84 olan grubun yarısından fazlasını oluşturan okul türünün imam-hatip lisesi öğrencileri olması bu grupların dindarlık puanlarının yüksek olmasını sağlamıştır.

4.4.3. Umut Ölçeği ve Alt Boyutları ile Akademik Başarı Arasındaki İlişkiye Dair Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmamızda katılımcıların umut ölçeği ve alt boyutları olan amaca ulaşma yolları ve amaca yönelik kararlılık ile akademik başarı arasında anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Buna göre, akademik başarıları 0-49 ve 50-59 olanların umut ve alt boyutlarından aldıkları puanlar, ortalaması 60-69,70-84,85-100 olanlardan anlamlı derecede daha düşük olduğu görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde, umut ve akademik başarı ilişkisini inceleyen birçok çalışmanın yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmaların hemen hemen hepsinde, bizim bulgumuzu da destekler nitelikte, umut ve akademik başarı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Usta'nın (2013) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasına göre başarılı öğrencilerin, en yüksek umut düzeyi puan ortalaması kendisini akademik açıdan başarılı olarak algılayan öğrenciler olduğu görülmektedir. En düşük umut düzeyi puan ortalaması ise

kendisini akademik açıdan başarısız algılayan öğrencilerin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, başarılı öğrencilerin, başarısı orta ve düşük düzeyde olan öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek umut düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Usta 2013: 74). Kula (2008) da çalışmasında, umutsuzluk ölçeği puanlarının zayıf ders değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan analizler yapmış ve zayıf dersi olmayan grup ile 3’den fazla zayıfı olan grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptamıştır (Kula 2008: 59). Buna göre, 3’den fazla zayıfı olanlar, zayıfı olmayanlara göre daha umutsuz oldukları tespit edilmiştir. Coşkun (2010) üniversite adayı öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada, akademik başarı ortalamaları ile umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu araştırmaya göre, akademik başarı ortalaması “85-100” olan adaylarının umutsuzluk puan ortalaması, başarı ortalaması “55-69” olan ve “54 ve altı” olan grupların ortalamasından anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür (Coşkun 2010: 52).

Üngüren’in (2007), araştırmasına göre ise, başarı durumu ile umut arasında anlamlı ilişkinin olduğu bulunmuştur. Başarı durumlarını “çok iyi” ve “iyi” kategorisinde değerlendiren öğrencilerin daha düşük umutsuzluk ve kaygı düzeylerine sahip oldukları tespit edilmiştir (Üngüren 2007: 106). Vidinlioğlu (2010) ise, öğrencilerin algıladıkları akademik başarı düzeylerine göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulmuştur. Buna göre, akademik başarısını kötü olarak algılayan öğrenciler, akademik başarısını orta ve iyi algılayan öğrencilere göre daha umutsuz olduğu tespit edilmiştir (Vidinlioğlu 2010: 72). Saraç (2015) çalışmasında ise, öğrencilerin ağırlıklı genel not ortalamalarına göre umutsuzluk puanları ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğunu gözlemlemiştir. Buna göre ağırlıklı genel not ortalaması yükseldikçe öğrencilerin ileri düzeyde umutsuzluğa sahip olma oranı azalmaktadır (Saraç 2015: 68). Üngüren ve Ehtiyar’ın (2014), Türkiye ve Almanya’da turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri üzerine yaptıkları çalışmada, Türk öğrencilerin okuldaki başarı durumu düştükçe umutsuzluk düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre, başarı durumunu kötü olarak belirten öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür (Üngüren, Ehtiyar 2014: 2111). Çelikel ve Erkorkmaz (2008) üniversite öğrencileriyle

gerçekleştirdikleri araştırmada başarı düzeylerini kötü olarak algılayan öğrencilerin, iyi olduğunu belirtenlere oranla umutsuzluk düzeyleri anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çelikel, Erkorkmaz 2008: 124).

Yapılan çalışmalarda görülüyor ki, umut ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Umudun, akademik başarının artmasında önemli bir kaynak olduğu görülmektedir. Umudun alt boyutlarına baktığımızda, amaca ulaşma yolları boyutu, bireyin amaçlarına ulaşmak için işlevsel yollar üretebilmesi, amaca yönelik kararlılık boyutu ise, kişinin amaçlarına ulaşma noktasında o yolları kullanabilme potansiyelini ifade eder (Snyder' den akt. Atik, Kemer 2009: 380). Öğrencilerin, başarıyı amaç edindiğinde, umut duygusu onların amaçları doğrultusunda harekete geçmeleri için gerekli olan enerjiyi ve inancı onlara sağlayacaktır. Bu süreçte olumsuzluk yaşayan genç için umut, alternatif yollar arasından en iyisini seçmeye imkân sağlamaktadır. Bundan dolayı umutlu olan öğrencileri başarısızlığa karşı alternatif yollar üretebilmesi, onların başarısını da olumlu etkileyecektir (Snyder 2002'den akt. Esenay 2007: 24). Umudun insana sağladığı bu olumlu özelliklerden hareketle umutlu öğrencilerin yüksek akademik başarıya sahip olacağı yönündeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde umut düzeyi ile akademik başarı arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon vardır. Buna göre umut düzeyi yüksek olanların akademik başarıları da yüksektir. Atik ve Kemer'e (2009) göre, umudun, insan davranışlarını amaca yönelik güdülemesinin yanı sıra, karşılaşılan sorunlarda önleyici ve koruyucu rolünün ve olumsuz yaşam olayları gibi stres doğuran durumlarda kişinin dayanıklılığı arttırıcı fonksiyonunun olması yüksek umuda sahip öğrencilerin akademik başarısının da yüksek olmasını açıklamaktadır (Atik, Kemer 2009: 388).

SONUÇ

Din, insanlara hayatı anlama, varoluşu anlamlandırma ve olaylara kabul edilebilir açıklamalar getirebilme imkânları sunar. Bu sebeple onların duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren önemli olgulardan biridir. İnsanın duygusal yapısına hitap ederek, karamsarlık, tembellik ve umutsuzluk gibi ruhsal yapıyı olumsuz etkileyen duygularla mücadele etmede muhataplarına yol gösterir, bireyin gelişimine katkı sağlayacak olan olumlu duyguları ise destekler. Bu yönüyle, insana her durumla mücadele edecek gücü verebilen umut duygusunun gelişmesi ve artarak devam etmesi için de belki en önemli kaynak din olmaktadır.

Araştırma örneklemini ergenlik dönemindeki gençlerin oluşturması, bu dönemi incelememizi gerektirdi. Çünkü birçok gelişim alanının aynı anda harekete geçmesi gençte adaptasyon sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu dönemde, fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişim kademeli olarak ilerler. Bir yandan fiziksel değişimlere ayak uydurmaya çalışan ergen, diğer yandan duygusal alanda dengesizlikler yaşayabilir. Ayrıca zihinsel gelişimle birlikte olayların sebeplerini araştırmakta ve daha önce oluşturduğu tüm değerleri sorgudan geçirmekte ve kendine ait olan bir değerler sistemi kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla gencin bu eğiliminden dini kabulleri ve değer yargıları da etkilenmektedir. Bir taraftan dini kabullerini gözden geçirmeye çalışan genç diğer taraftan ise, bir takım güdü, arzu ve isteklerle dinin bu konudaki emir ve yasakları arasında sıkışır kalır. Bu durum onda dini çatışma bunalımlara yol açabilmektedir.

Ergenlik dönemine denk gelen lise çağları, öğrencilerin birçok problemle başa çıktıkları ve aynı zamanda kişiliklerini oluşturmaları gereken bir zaman dilimidir. Fakat lise öğrenimine devam eden 14- 18 yaş arasındaki gençlerin problemleriyle etkili baş edemedikleri, umutsuzluk, karamsarlık, geleceğe dair beklentilerinin yüksek olmaması gibi durumlar gözlemlenmiştir. Ayrıca gençlerin kendilerini adayacakları bir amaçtan ve olumsuz yaşam olayları karşısında mücadele ruhundan yoksun olmaları umut noktasında eksikliklerinin olduğunu göstermektedir. Özellikle devlet pansiyonunda ailesinden uzakta eğitimini sürdürme çalışan gençlerin, ailesi yanında olanlara göre maddi ve manevî ihtiyaçlarının daha fazla

olması bu gençlerin ruhsal anlamda sıkıntılarını artırmakta ve mücadele gücünü azaltabilmektedir.

Dinin inananlarına umutlu olmayı teşvik etmesi ve ergenliğin umuda ihtiyaç duyulan en önemli dönem olmasından dolayı, ergenlik döneminde bulunan lise öğrencilerinin dinî tutum düzeyleri ile umut düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek, ayrıca dindarlık ve umudun bağımsız değişkenlerle ilişkisini incelemek amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca araştırmada katılan öğrencilere ait demografik değişkenler ile umut ve dinî tutum düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve söz konusu ilişkinin, demografik değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bununla birlikte dinin ve umudun öğrencilerin ders başarısına katkı sağlayacağını düşünüldüğünden çalışmaya akademik başarı konusunu da dâhil edilmiştir. Elde edilen veriler, pansiyonda ve ailesi yanında kalan bireyler arasında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucu aşağıdaki verilere ulaşılmıştır:

Umut düzeyi ile cinsiyet, sınıf, birlikte yaşanan kişi sayısı, gelir düzeyi, annenin öğrenim durumu, annenin mesleği, babanın mesleği kalınan yer, pansiyonda kalınan süre ve oruç ile ilgili tutum değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Fakat İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi ve Fen Lisesi öğrencilerinin Meslek Lisesi öğrencilerinden, anne-babası yaşamayanların, anne-babası yaşayanlardan daha umutlu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca her zaman tövbe edenlerin, bazen tövbe edenler ve hiç tövbe etmeyenlerden, sık sık ve her zaman namaz kılanların, hiç namaz kılmayanlardan, namaz dışında da sık sık dua edenlerin, sıkıntılı anlarda dua edenlerden daha umutlu olduğu tespit edilmiştir.

Dini tutum düzeyi ile kalınan yer ve pansiyonda kalınan süre değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Fakat kız öğrenciler, erkeklerden, 9.sınıf öğrencileri, 12.sınıf öğrencilerinden, İmam Hatip Lisesi öğrencileri, Fen Lisesi öğrencilerinden, anne-babasından herhangi biri yaşayanlar, her ikisi de yaşamayanlardan, düzenli gelire sahip olmayanlar ve geliri asgari ücret olanlar, gelir düzeyi 4501tl ve üzeri olanlardan daha dindar olduğu görülmektedir. Ayrıca annesi ilkökul mezunu olanlar, üniversite mezunu olanlardan, babası ilkökul, ortaokul ve lise mezunu olanlar, babası üniversite mezunu olanlardan, annesi ev hanımı olanların

puanı, annesi memur ve diğer meslek grubundan olanlardan, babası işçi ve çiftçi olanların puanı, babası memur olanlardan daha dindar oldukları tespit edilmiştir.

Akademik başarı ile ilgili bulgular ise şöyledir: Anne-babasının sağ olma durumu ve oruç ile ilgili tutum değişkenleri ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fakat yapılan analizlerde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden, 11.sınıfların diğer sınıflardan, Fen Lisesi öğrencilerinin diğer lise öğrencilerinden daha yüksek akademik başarıya sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca gelir düzeyi 4501tl ve üzeri olanların diğer gelir düzeyine sahip olanlardan, annesi üniversite mezunu olanların diğerlerinden, yine babası üniversite mezunu olanların da diğerlerinden daha yüksek akademik başarıya sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte annesi memur olanların olmayanlara göre, yine babası memur olanların olmayanlara göre, pansiyonda 3-4 yıl kalanların diğerlerine göre daha fazla akademik başarıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sık sık tövbe edenler, sık sık namaz kılanlar, namaz dışında da sık sık dua edenler diğerlerine göre daha yüksek akademik başarıya sahiptir.

Dini tutum, umut ve akademik başarı ilişkisine baktığımızda ise, dini tutum ve umut arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dini tutum ile akademik başarı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Akademik ortalaması 60-69 ve 70-84 olanların dini tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalaması 85-100 olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Umut ve akademik başarı arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, akademik başarısı 0-49 ve 50-59 olanların umut ve alt boyutlarından aldıkları puanlar, ortalaması 60-69,70-84,85-100 olanlardan anlamlı derecede daha düşük olduğu görülmüştür.

Bu bulgulara göre;

1. “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde dini tutum düzeyi ile umut düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre dini tutum düzeyi yüksek olanların umut düzeyleri de yüksektir.” Şeklindeki 1. hipotezimiz doğrulanmıştır.

2. “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde umut düzeyi ile akademik başarı arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon vardır. Buna göre umut düzeyi yüksek olanların akademik başarıları da yüksektir.” şeklindeki 2. hipotezimiz doğrulanmıştır.

3. “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde pansiyonda kalanlarla ailesi yanında kalanlar arasında, akademik başarı ve umut düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre pansiyonda kalanların umut düzeyi ve akademik başarıları ailesi yanında kalanlara göre daha düşüktür.” şeklindeki 3. hipotezimiz doğrulanmamıştır.

4. “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde dua etmeye yönelik tutum ile umut düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre sık sık dua edenlerin umut düzeyi, hiç dua etmeyenlere göre daha yüksektir.” şeklindeki 4. hipotezimiz doğrulanmıştır.

5. “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde sınıf düzeyi ile umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre sınıf düzeyi arttıkça umut düzeyi düşmektedir.” şeklindeki 5. hipotezimiz doğrulanmamıştır.

6. “Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde cinsiyet ile akademik başarı, dini tutum ve umut düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre kızların akademik başarıları ile dini tutum ve umut ölçeklerinden aldıkları puan erkekler göre daha yüksektir.” şeklindeki 6. hipotezimiz ise büyük oranda doğrulanmıştır. Çünkü umut düzeyi açısından cinsiyete göre bir anlamlı bir farklılık tespit edilmese de, dinî tutum ve akademik başarı açısından kızların puanları erkekler göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda ana problemimizin konusunu oluşturan, “*Ergenlik dönemindeki lise öğrencilerinde pansiyonda kalan ile ailesinin yanında kalanlar arasında dini tutum düzeyi, akademik başarı ile umut düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?*” sorusuna cevap bulunmuştur. Buna göre pansiyonda kalan ile aile ailesinin yanında kalanlar lise öğrencilerinin dini tutum düzeyi, akademik başarı ile umut düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

1. Anne-babaların çocuklarda umudu ortaya çıkaracak ve geliştirecek yaklaşımlar hakkında bilgilendirilmeleri için ilgili kurumlarca seminer, konferans, vb. gerçekleştirilebilir.

2. Eğitim ortamları, öğretim materyalleri ve müfredatları, çocuklarda umutlu düşünmeyi teşvik edecek şekilde düzenlenebilir.

3. Dini eğitim veren kurum ve kuruluşlarda, hem de diğer eğitim kurumlarında verilen derslerde, dini değer ve yargıların insan psikolojisi üzerindeki olumlu tesirine vurgu yapılabilir.

4. Farklı örneklem üzerinde, pansiyonda kalan ve ailesi yanında kalanların dindarlık, umut ve akademik başarı düzeylerini ele alan çalışmalar yapılabilir.

5. Umut ve din ilişkisi bağlamında özellikle umut ile namaz, tövbe, dua ve oruç arasındaki ilişkiye dair farklı örneklem üzerinde çalışma yapılabilir.

6. Akademik başarı ile dindarlık, namaz, tövbe, dua ve oruç arasındaki ilişkiye yönelik farklı eğitim kademeleri üzerinde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Köse, Ali (2016). : *Freud ve Din*. İz Yayıncılık. İstanbul
- Adivar, Adnan (1969). *Tarih Boyunca İlim ve Din*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Adler, Alfred (1994). *İnsanı Tanıma Sanatı*, (Çev., Kamuran Şipal). İstanbul: Say Yay.
- Ağır, Meral (2007). “*Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri İle Problem Çözme Becerileri Ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki*”
Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akman Yasemin ve Korkut Fidan (1993). “Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma”.
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. (9): 193-202.
- Alacıküşu, Mustafa (2013). “Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Akademik Başarı İlişkisi (Kahramanmaraş Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Allport, G. (2004). *Birey ve Dini*. Bilal Sambur (Çev.). Ankara: Elis
- Altınköprü, Tuncel (2000). *Genç Kız Psikolojisi ve Dindarlığı*. İstanbul: Hayat Yay.
- Altınsoy, Yasemin (2016). “*Ergenlerde Umutsuzluk Ve Boyun Eğici Davranışlar İlişkisinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altıntaş, Hayrani (1991). *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınevi.
- Altun, Rıza (2015). *Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi: Sinop Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Armaner, Neda, (1967). *İnanç ve Hareket Bütünlüğü Bakımından Din Terbiyesi*
Milli Eğitim Basımevi Ankara.

- Arslan, Hasan (2011). “Dindarlık Boyutları, Algıları ve Uygulamaları”. *Hikmet Yurdu: Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 4 (7): 39-61.
- Ashmawy Merve Feryal ve Atef Ahmed Abdou (2016). “Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık Ve Narsizm İlişkisi (Sinop Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi. 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aşık Elif ve Eker Fatma (2016). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Sorunları ve Başetmeleri. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 16 (2) , 20-31. DOI: 10.24938/kutfd.124888
- Atalay, Talip (2002). “İlköğretim Ve Liselerde Dindarlık Üzerine Bir Çalışma (Diyarbakır Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atar Fahrettin ve ark. (2006). *Marmara İlahiyat Vakfı İslam İlmihali*, İstanbul.
- Aydemir, Rüveyda Efdal (2008). “Dindarlık Ve Mutluluk İlişkisi.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aydın, Betül (2010). “Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve Umut Düzeyleri İle Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Fatih (2016). “Psikolojik Danışman Adaylarında Psikolojik Danışma Öz Yeterliği Umut Ve Kaygının Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi”. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydoğan, Selcen (2010). “İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Umut ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi” Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahadır, Abdulkerim (1994). “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahadır, Abdulkerim (2011). “İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Logoterapik Bir Araştırma”. İstanbul: İnsan Yay.

- Bahadır, Abdülkerim (2002). “Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, ss. 117.
- Başören, Mehmet (2015). “*Lise Öğrencilerinin Matematik Dersine Katılımının Duygu Düzenleme Algılanan Araçsallık Umut Ve Başarı Değişkenleriyle Olan İlişkisi*” Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baymur, Feriha (1994). Genel Psikoloji (13. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bınar, E. Serap (2011). “*Sığınmaevinde Kalan Kadınların Algıladıkları Sosyal Destek İle Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bilge, Emine Zehra (2013). “*Liseli Gençler De İç Ve Dış Güdümlü Dindarlık Ve İyilik Algıları (Ankara Örneği)*”. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bloch, Ernst (2013). *Umut İlkesi I*, (Çev. Tanıl Bora), İstanbul: İletişim Yay.
- Bolayır, Yaprak. (2011). *Ailesi yanında ve pansiyonda kalan öğrencilerin eğitimde başarı durumlarının karşılaştırılması: Sivas Kongre Lisesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas
- Can, Rana (2011). “*Tıp Etiği Çerçevesinde Geriatri Ve Gerontoloji Alanlarında Umut Yönetimi*”. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Cengil, Muammer (2003). “Depresyonu Önlemede Dinî İnançın Rolü”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 3 (2): 129-152
- Coşkun, Feyza (2010). “*Üniversite Giriş Sınavına Hazırlanan Adaylarda Umutsuzluk Ve Öğrenilmiş Güçlülük*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cüceloğlu, Doğan (2000). *Savaşçı*, Sistem Yay. 2. Baskı. İstanbul:
- Cüceloğlu, Doğan (2016). *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, 32.Baskı, İstanbul.

- Çanakçı, Ahmet Ali (2018). Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma.. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* , (6) , 51-93. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tudear/issue/42473/511593>
- Çapar, Betül (2008). “*Farklı Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelikel Feryal Çam ve Erkorkmaz Ünal (2008). “*Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler Ve Umutsuzluk Düzeyleri İle İlişkili Etmenler*”. *Nöropsikiyatri Arşivi*. (45): 122-129.
- Çetin, Ümit Fahri (2010). “*Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi*” Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çoban, Ramazan. (2013). Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma (Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir
- Çok, Figen (2019). Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27 (2) , 905-935. DOI: 10.1501/Egifak_0000000362
- Dağcı, Abdullah (2014). *Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dağlı, E. Nuriye. (2010). “*Yaşlılarda Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalmış, Leyla (2009). “*Dindarlık Düzeyi İle Dinî Pratiklerin İlişkisi: Ankara Örneği*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Deveci Erhan, Ulutaşdemir Nilgün ve Açık Yasemin (2011). Bir Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi ve Etkileyen Faktörler. *Dicle Tıp Dergisi*: 38 (3):312-317.
- Dilbaz Nesrin ve Seber Gülten. (1993). “Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi” *Kriz Dergisi*. 1(3): 134-138.
- Tümer, Günay (1996). *Din Maddesi*, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara XVII
- Dizer, Duygu (2018). “*Sakarya İlindeki Liseli Ergenlerin 1999 Marmara Depremi Sonrası Tramvayı Algılama Sosyal Destek Sistemleri ve Umutsuzluk Belirtilerinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Doğın, Mebrure (2014). “*Dindarlık, Sabır ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkiler*”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dünyaoğulları, Özgün (2011). “*Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Kendilerini Gerçekleştirme Engelleriyle Genel Erteleme Eğilimi Ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Er Güner, Sezer (2011). “*İnterfil Kadınların Umut/Umutsuzluk Durumlarının Öğrenilmiş Çaresizlik Kuramına Göre İncelenmesi*”. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Erdoğan, Onur (2013). “*İlköğretim Öğretmenlerinin Öz Yeterlik ve Başarı Algılarında Yordayıcı Olarak Akademik İyimserlik Umut ve Mesleki Haz*”. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünver, Günay (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Dergah Yayınları, Baskı Sayısı, 1. Baskı.
- Esenay, F. Işık. (2007). “*Sağlıklı ve Kansersiz Ergenlerde Umut*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Taplamacıoğlu, Mehmet (1963). *Din Sosyolođisi*. Yayın Evi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi, Ankara.
- Aydın, Fatih (2016). "*Psikolojik Danışman Adaylarında Psikolojik Danışma Öz Yeterliği, Umut ve Kaygının Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi.*", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ağustos, Yüksek Lisans Tezi.
- Frankl, E. Victor (1997). *İnsanın Anlam Arayışı*, Çev: Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi.
- Fromm, Erich (1993). *Psikanaliz ve Din* Çev: Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yay.
- Fromm, Erich (2015). *Umut Devrimi* Çev: Şeyma Yeğin). 4. Basım, İstanbul: Payel Yay.
- Gazalî, (1993). *İhyâ-İ Ulum'id-Din*, Terc: Ali Arslan. C.1-5. İstanbul: Arslan Yayınları.
- Göller, Levent. (2010). "*Ergenlerin Akılcı Olmayan İnançları İle Depresyon-Umitsuzluk Düzeyleri Ve Algıladıkları Akademik Başarıları Arasındaki İlişkiler*". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler Burcu Kümbül ve Emeç, Hamdi (2006). "Yaşam Memnuniyeti ve Akademik Başarıda İyimserlik Etkisi". *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*. 21(2):229-149.
- Gülten, Nevin (2014). *Kierkegaard'ta Umutsuzluk, İman ve Umut*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri. Enstitüsü . Doktora Tezi
- Günay, Ünver (2003). *Din Sosyoloğisi*, İstanbul: İnsan Yay.
- Güngör, Erol (1982). *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Güngör, Erol (1995). *Ahlak Psikoloğisi Ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Gürsu, Orhan. (2011). "*Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, Hülya. (2008). "*Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Haran Seda ve Aydın Orhan (1995). Depresyon, Umutsuzluk, Sosyal Beğenirlik ve Kendini Kurgulama Düzeyinin İntihar Fikirleri İle İlişkisi, *Kriz Dergisi* Cilt:03 Sayı:01
- Kayıklık, Hasan (2005). Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46 (1) , 133-155. DOI: 10.1501/Ilfak_0000000368
- Hayta, Akif (2002). “İbadetler ve Ruh Sağlığı”, Ed. H. Hökelekli, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 117-152.
- Hayta, Akif (2006). “İbadetler Ve Ruh Sağlığı: Dinî Pratikler İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme”, (Ed. Hayati Hökelekli), Gençlik, Din Ve Değerler Psikolojisi, İstanbul
- Hökelekli Hayati (2005). *Din Psikolojisi* (6. Baskı). Ankara: TDV Yay.
- Hökelekli, Hayati (2010). *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Dem Yay.
- Hökelekli, Hayati, “Gençlik ve Din”, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.
- İkbal, Muhammad (1964). İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü. (Çev. Huri Sofi). İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- İmamoğlu Abdulvahit ve Yavuz Adem (2011). Üniversite Gençliğinde Dinî İnanç ve Umutsuzluk. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 13 (23): 205-244
- Kandemir, Fatih (2016). *Umut-İyimserlik Ve Dindarlık İlişkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Karaca, Faruk (1999). “Dinî Pratikler, Nefs Muhasebesi Ve Allah Şuuru” *Ekev Akademi Dergisi*, 1 (4).
- Karaca, Faruk (2006) “Kader Algısı-Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Empirik Bir Araştırma: Farklı Kader Algılarının Psikoterapik Değeri Üzerine”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. 19(3):479-789.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan vd. (2013). *Din Psikolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Baskı

- Karataş, Zeynep (2011). Okul Pansiyonunda Kalan Ergenlerin Kaygı Düzeyleri ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (21), 208-222. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maeuefd/issue/19394/205978>
- Kavun, Yusuf (2016).” *Ergenlerde Dindarlık ve İnsani Değerler*”. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kemer Gülşah ve Atik Gökhan (2009). *Çocuklarda Umut Ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenirlik çalışması*. İlköğretim Online, 8(2), 379-390.
- Kemer Gülşah ve Atik, Gökhan (2005). Kırsal ve İl Merkezinde Yaşayan Lise Öğrencilerinin Umut Düzeylerinin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyine Göre Karşılaştırılması. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 21:161-168.
- Kepir, Didem (2011). “*Üniversite Adaylarında Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar, Mesleki Olgunluk ve Umut Düzeyleri*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıraç, Ferdi (2007). “*Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı Ve Psikolojik Sağlık*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılgöçer, Muhammed (2011). “*Yalnızlık, Umutsuzluk Ve Dindarlık İlişkisi*” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kierkegaard, Soren (2007) *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, Çev: M. Mukadder Yakupoğlu. İstanbul:. Ayrıntı Yay.
- Kimter, Nurten (2006). “*Dini İnanç, İbadet Ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine (Üniversite Öğrencisi Üzerinde) Bir Araştırma*”, (Ed. Hayati Hökelekli), Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, İstanbul
- Kimter, Nurten (2008). “*Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kızıroğlu, Merve (2012). *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Umutsuzluk Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Koç, Bozkurt (2002). “*Kişilik Ve Din*”, *Tabula Rasa*, 2(4).
- Koç, Mustafa (2008). “*Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*”. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, Mustafa (2010). *Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (2): 217-248.
- Köknel, Özcan (1999). *Ergenlik Dönemi, Ana-Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köktaş, Emin (1993). *Türkiye’de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yay.
- Köylü, Mustafa (2009) “*Ruh Sağlığı Ve Din: Batı Toplumu Açısından Bir Değerlendirme*”, *Omüif. Dergisi*
- Kula, Erhan (2008). “*Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Ve Saldırganlık Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kula, Mustafa Naci (2001), *Kimlik ve Din. Ergenler Üzerine Bir Araştırma*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- Kula, Naci (2002). “*Deprem ve Dini Başa Çıkma*”. *G.Ü. Çorum İlahiyat Fak. Dergisi*, Yıl: 1: 241-242.
- Kulaksızoğlu, Adnan (2001). *Ergenlik Psikolojisi*, 4.Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kutub, Muhammed (1977). *İslam'a Göre İnsan Psikolojisi*, (Çev: Akif Nuri). İstanbul: Çığır Yay.
- Küçükcan Talip ve Köse Ali (2000). *Doğal Afetler ve Din (Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme)*. İstanbul: Tdv Yay.
- Küsgülü, Ümit. (2014) *Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Umut ve Narsisizm Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

- Küsgülü, Ümit (2016). “*Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Umut ve Narsisizm Düzeylerinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Longman-Metro (1991). *Active Study Dictionary Of English*, England: Longman Group
- Lüle, Dilek Yıldırım (2009). “*Şizofren Hastaların Umut Düzeyinin Yaşam Kalitesine Etkisi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yay.
- Nalbant, Haldun (2010). “*Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık İle Başarı Algısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Makû Örneği)*”. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ok, Üzeyir (2011). Dinî Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme Ve Geçerlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Ve Bilimler Dergisi*. 8 (2): 528-549.
- Öcal, Mustafa (1991). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*. (2. Baskı). Ankara: T.D.V Yay.
- Öz, Fatma (2004). *Sağlık Alanında Temel Kavramlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.
- Özcan, Hanifi (1987). “Mâturîdî’nin Bilgi Teorisinde “Fıkıh” Terimi”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 143-150.
- Özel, İsa (2003). “*Ergenlik Döneminde Dua*” . Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, Fatmagül (2016). “*Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne Ve Babaların Depresyon Ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özmen Dilek ve ark. Lise Öğrencilerinde Umutsuzluk ve Umutsuzluk Düzeyini Etkileyen Etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2008; 9: 8-15.

- Öztürk, Yusuf (2017). “*Ergenlerde Dindarlık İle Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Çarşamba Örneği*”. Yüksek Lisans Tezi” Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pazarlı Osman, (1982). *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul.
- Peker, Hüseyin (1990). Suçlularda Dini Davranışlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (4): 93-124.
- Peker, Hüseyin (2003), *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yay.
- Uysal, Veysel (2007). Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32 (2007/1), 19-44
- Saka, Nurçin (2011). "Gencin Bedensel Gelişimi Ve Ergenlik Sorunları" (Editör: Aysel Ekşi) *Ben Hasta Değilim* (İçinde). İstanbul: Nobel Tıp Kitapları
- Sambur, Bilal (2006). “Din ve Psikoloji İlişisini Yeniden Düşünmek”. *İslami Araştırmalar Dergisi Cilt*. 19(3):423-440.
- Saraç, Turan (2015). *Ahi Evran Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı ve Umutsuzluklarının İncelenmesi*, Ahi Evran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Sarı, Buse (2016). *Lise Öğrencisi Ergenlerde (15-19 Yaş) Problem Çözme Becerileri İle Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarı, S. Volkan (2011).”*Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleğe Karar Verme Öz-Yeterliliklerini Yordamada Umut, Kontrol Odağı Ve Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Özelliklerinin Rolü*.” Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıçam Hakan. ve Akın Ahmet (2013). Bütünleyici Umut Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (15), 291-302.

- Sayar, Burak (2012). “*Üniversite Öğrencilerinin Mizah Tarzları İle Umutsuzluk Ve Boyun Eğici Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Seber, Gülten ve ark. (1993). “Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirliği.” *Kriz Dergisi*. 1(3):139-142.
- Senemoğlu, Nuray (1997). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Seyhan, Beyazıt Yaşar (2013). *Üniversite Öğrencilerinde İnanç Tarzları, Denetim Odağı ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler (Sivas Örneği)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans,
- Sezgin, Kasım (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık ve Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi Dicle Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- Şahin, Adem (1999). *İlahiyat Mühendislik ve Tıp Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dinî Hayatın Boyutları Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bil. Enst., İzmir
- Şahin, Adem (2002) *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma*. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C: X111- Bahar
- Şengül, Fatma (2007). “Dindarlık Ve Ruh Sağlığı İlişkisi” Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şentürk, Habil (1997). *Din Psikolojisi*, Esra Yayınları, İstanbul,
- Tarhan, Sinem (2012). *"Umudun Öz-Yeterlik Algılanan Sosyal Destek ve Kişilik Özelliklerinden Yordanması"*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tarhan Sinem ve Bacanlı Hasan (2015). “Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *The Journal Of Happiness & Well-Being*. 3 (1):1-14.

- Tercanlı, Nurgül ve Demir, Vildan (2012). Beck Umutsuzluk Ölçeğinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi (Gümüşhane İli Örneği). *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*,1 (1): 29-40.
- Tüfekçiyaşar, Tuğcan (2014). “Lise 10 Ve 11 Sınıf Öğrencilerinde Kaygı Umutsuzluk Ve Benlik İmgesi Düzeylerinin Değerlendirilmesi”. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tümkaya, Songül (2005). Ailesi Yanında Ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3(4): 445-457.
- Tümkaya, Songül ve Ark. (2010). Yoksul Ailelerden Gelen Ergenlerde Psiko-Sosyal Bir Olgu Olarak Umutsuzluk Ve Boyun Eğici Davranışlarının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7(1): 970-984
- Türkbay, Tümer ve Ark. (2005). “Ergenlikteki Kimlik Bocalaması Üzerine Cinsiyetin Etkisi” *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*: 12 (2)
- Uğurel, Refia (1984). *Gençlik Psikolojisi* 2. Baskı. İstanbul: İ.Ü.E:F. Yay.
- Usta, Fatih (2013). “Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Olma Ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişki”. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uysal, Veysel (1996). Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış Ve Şahsiyet özellikleri, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Uysal, Veysel "Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç ibadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 (2014): 19-44
- Uysal, Veysel ve ark. (2017). Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (52) , 139-160 . DOI: 10.15370/maruifd.333535

- Uysal, Veysel ve ark. (2017). Dinî Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 52 (52) , 139-160 . DOI: 10.15370/maruifd.333535
- Uysal, Veysel, 2006Türkiye de Dindarlık ve Kadın, Dem yayınları İsatnbul
- Ünal, Nurten (1998). “*Dini İnanç İbadet Ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üniversiteli Gençler Üzerinde Bir Araştırma*”. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üngüren Engin ve Ehtiyar Rüya (2008). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk Ve Kaygı Seviyeleri İle Eğitime Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(4): 159-181.
- Üngüren, Engin (2007) “Lise Ve Üniversitelerde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk Ve Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi Antalya'da Bir Uygulama”. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üngüren Engin ve Ehtiyar Rüya (2009). Türk Ve Alman Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması Ve Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma. *Journal Of Yasar University*. 4(14): 2093-2127.
- Ünver Günay, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat, Erzurum Kitaplığı, 1999, s. 103-104.
- Vahapoğlu, Zehra (2013). “*Önlisans Öğrencilerinin Umut Düzeyleri Ve Başarı Yönelimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*”. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Vidinlioğlu, S. Özge. (2010). “*Ortaöğretim Öğrencilerinin Benlik Algısı Ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Yaparel, Recep (1987). “*Yirmi-Kırk Yaşlararası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Yapıcı, Asım. (2007). *Ruh Sağlığı Ve Din*. Adana: Karahan Yay.
- Yavuz, Adem (2009). “*18-25 Yaş Üniversite Gençliğinde Dinî İnanç Ve Umutsuzluk İlişkisi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, Kerim (1982). *Din Psikolojisinin Araştırma Alanları*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0 (5),. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/atauniilah/issue/2743/36568>
- Yavuzer, Haluk (1998). *Çocuk Psikolojisi* (15.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazır, M. Hamdi (1979). *Hak Dini Kur'an Dili*, C.I-X. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Yerlikaya, İbrahim (2006). “*Bilişsel- Davranışçı Yaklaşım Ve Hobi Terapiye Dayalı “Umut Eğitimi Programları”Nın İlköğretim Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyine Etkisi*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Bahadır (2015). “*İlkokul Öğretmenlerinin Umutsuzluk Düzeyleri*” Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yıldız, Murat (1998) “*Dinî Hayat İle Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*”. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Murat (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yay.
- Yoğurtçu, Fatma. (2009). “*Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörükoğlu, Atalay (2000). *Gençlik Çağı* (11.Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları, 1998
- Yüce, Fatma (2009). “*Gençlerde Dinî Yönelim Ve Kişilik*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zengin, Burçin (2013). *“Özel Eğitime Muhtaç Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Psikolojik Dayanıklılık Ve Umut Düzeyleri”*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Emine ÇİĞDEM

Uyruğu: Türk

Doğum Tarihi ve Yeri:15.09.1990/ Sivas

e-posta: emine.eid@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2012
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2020

İŞ TECRÜBESİ

2012- 2018: İsmet Yılmaz ÇPAL Meslek Dersleri Öğretmenliği

2018- : Sivas Kız Anadolu İmam- Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenliği